

Мороз-Рекотова Л. В.

НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ГРАМОТИ

в схемах і таблицях

Мороз-Рекотова Л.В.

НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ГРАМОТИ
в схемах і таблицях

Навчально-методичний посібник

Бердянськ, 2017

УДК 373.2:372.881 (175.8)
М 79

Рекомендовано до друку Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 11 від 30 березня 2017 р.)

Рецензенти:

- Казанцева Л. І.** доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету
- Крутії К. Л.** доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкової і дошкільної освіти Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка

Мороз-Рекотова Л. В.

М 79 Навчання дошкільників грамоти: в схемах і таблицях : навчально-методичний посібник / Л. В. Мороз-Рекотова. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2017. – 234 с.
ISBN 978-617-7291-92-2

Посібник містить навчально-методичні матеріали з питань навчання грамоти дітей дошкільного віку та має на меті висвітлення наукових засад навчання грамоти, формування цілісного уявлення про систему навчання грамоти дітей в дошкільному навчальному закладі, допомогу в застосуванні на практиці основних положень лінгводидактики щодо навчання дітей дошкільного віку грамоти.

Посібник адресований студентам спеціальності «Дошкільна освіта», вихователям дошкільних навчальних закладів.

УДК 373.2:372.881 (175.8)

© Мороз-Рекотова Л. В., 2017

© Ткачук О. В., 2017

ISBN 978-617-7291-92-2

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Науково-теоретичні засади сучасної методики навчання грамоти	6
Розділ 2. Лінгвістика як теоретична база навчання грамоти	15
Розділ 3. Методи навчання грамоти	23
Розділ 4. Сучасний звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти	39
Розділ 5. Підготовка до навчання грамоти в умовах ДНЗ	57
Підготовчий етап до навчання грамоти (4 рік життя)	60
Підготовчий етап до навчання грамоти (5 рік життя)	74
Розділ 6. Ознайомлення старших дошкільників з основними мовними одиницями	102
Формування у старших дошкільників початкових уявлень про речення	105
Ознайомлення старших дошкільників зі складовою структурою слова.....	113
Ознайомлення дітей з наголосом	122
Навчання старших дошкільників звукового аналізу слова	125
Розділ 7. Методика формування в старших дошкільників початкових умінь і навичок читати	147
Розділ 8. Підготовка руки дитини дошкільного віку до письма .	176
Список використаних джерел	212
Додатки	216

ПЕРЕДМОВА

Особливості розвитку психічних процесів дітей сучасності свідчать про їх вміння швидко пристосовуватись до умов, в яких вони перебувають. Дедалі частіше можна почути про «кліпове» мислення та сприймання, про надання ними переваги динамічно поданій інформації (як у рекламі: за короткий проміжок часу подано достатньо інформації), про здатність вирішувати комплексні задачі без усвідомлення цього процесу (іноді діти не здатні вирішити окремі завдання), про необхідність розуміння дітьми корисності виконуваних ними дій (тобто сьогодні дітей цікавить не «чому», а «навіщо»). І все це слід брати до уваги при організації взаємодії з дошкільниками.

Дошкільне дитинство потребує особливої уваги педагогічної спільноти. Державний стандарт – Базовий компонент дошкільної освіти України – підкреслює важливість закладання в дошкільному віці фундаменту для набуття у подальшому спеціальних знань та вмінь. Необхідність цієї роботи підтверджує введення обов'язкової дошкільної освіти з п'яти років, вимогами наступності та перспективності в роботі двох ланок освіти – дошкільної та початкової шкільної. Особливу увагу привертають сучасні вимоги до мовленнєвого розвитку дітей, оволодіння ними рідною мовою як засобом спілкування.

Якщо ще кілька років тому питання про навчання дошкільників читати було спірним, то сьогодні це буденна необхідність. В умовах дошкільного навчального закладу доцільним є фронтальне чи групове навчання, тож методика такого навчання має бути наближена до тієї, за якою дитина у подальшому продовжить навчання у школі. Адже таким чином вихователь забезпечить і наступність у роботі, і полегшить дитині процес адаптації до шкільного навчання. Сучасна школа навчає дітей читати за сучасним звуковим аналітико-синтетичним методом, автором і розробником

якого вважають К. Ушинського. Тож логічним буде вчити дітей старшого дошкільного віку за цим же методом.

Наразі постає питання про професійно-методичну готовність сучасного вихователя дошкільного навчального закладу до цього процесу. Йдеться про володіння традиційною методикою навчання рідної мови, її теоретичними положеннями, практичними рекомендаціями та сучасними технологіями мовної освіти й мовленнєвого розвитку дітей.

Значна кількість науковців (А. Богуш, Л. Журова, Н. Варенцова, М. Вашуленко, Л. Невська, Н. Скрипченко, К. Стрюк, Д. Ельконін та інші) наголошують на надзвичайній складності процесу засвоєння грамоти. Наявні у ньому кілька взаємопов'язаних етапів вони відносять до етапу початкової школи. Однак слід зауважити, що формування частини вмінь, традиційно віднесених до навчання грамоти, розпочинається ще на етапі дошкільного віку.

Зазначимо, що готовність до навчання грамоти, проявляється у доброму усному мовленні, розвиненому фонематичному слухові, сформованих елементарних уявленнях про основні мовні одиниці, а також початкових навичках аналітико-синтетичного характеру в роботі з реченнями, словами і звуками, готовності до оволодіння графікою письма.

Посібник містить основні теоретико-методичні аспекти методики навчання дітей грамоти. Подані у схемах і таблицях матеріали сприятимуть комплексному осмисленню основних цілей та завдань навчання дітей грамоти, сприйняттю й усвідомленню низки науково-методичних позицій, на яких ґрунтується процес оволодіння елементарними вміннями читати й писати, формуванню вмінь і навичок моделювати навчально-виховний процес з навчання дошкільників грамоти.

Розділ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Одним із важливих напрямів роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є оволодіння ними такими видами писемного мовлення, як читання й письмо. Розв'язання цього завдання покладено на навчання грамоти в дошкільних навчальних закладах і першому класі початкової школи.

Оскільки в структурі будь-якої діяльності виділяють мотиваційно-орієнтувальний, виконавський та контрольно-оцінювальний етапи, можна стверджувати, що вони притаманні й процесам читання та письма.

Навички читання й письма відносяться до мовленнєвих навичок, оскільки вони формуються у тісному взаємозв'язку з іншими видами мовленнєвої діяльності дитини – зі слуховим сприйманням чужого мовлення, внутрішнім мовленням та усними висловлюваннями.

Розпочинаючи навчання дітей грамоти, педагог має в доступній формі допомогти їм усвідомити і далеку мету – оволодіти вмінням самостійно читати дитячі книжки і висловлювати на папері власні думки й почуття. Методика навчання дітей грамоти спирається на розуміння психологічної сутності механізмів читання й письма, які розглядаються як процеси кодування й декодування усного мовлення:

Навчання читання й письма неможливе без оволодіння навичками звуко-буквеного аналізу, без засвоєння фонетичної та графічної систем української мови. Саме з цього починається навчання грамоти. Донедавна програми навчання дітей дошкільного віку передбачали формування в старших дошкільників тільки навички звукового аналізу. А в останні роки в усіх програмах з'явилися завдання, що спрямовані на навчання дітей читати вже у дошкільному віці.

Перекодування є головним предметом методики навчання грамоти.

Метод навчання грамоти передбачає використання низки прийомів мисленнєвого характеру:

- аналізу та синтезу
- порівняння та абстрагування
- конкретизації та узагальнення

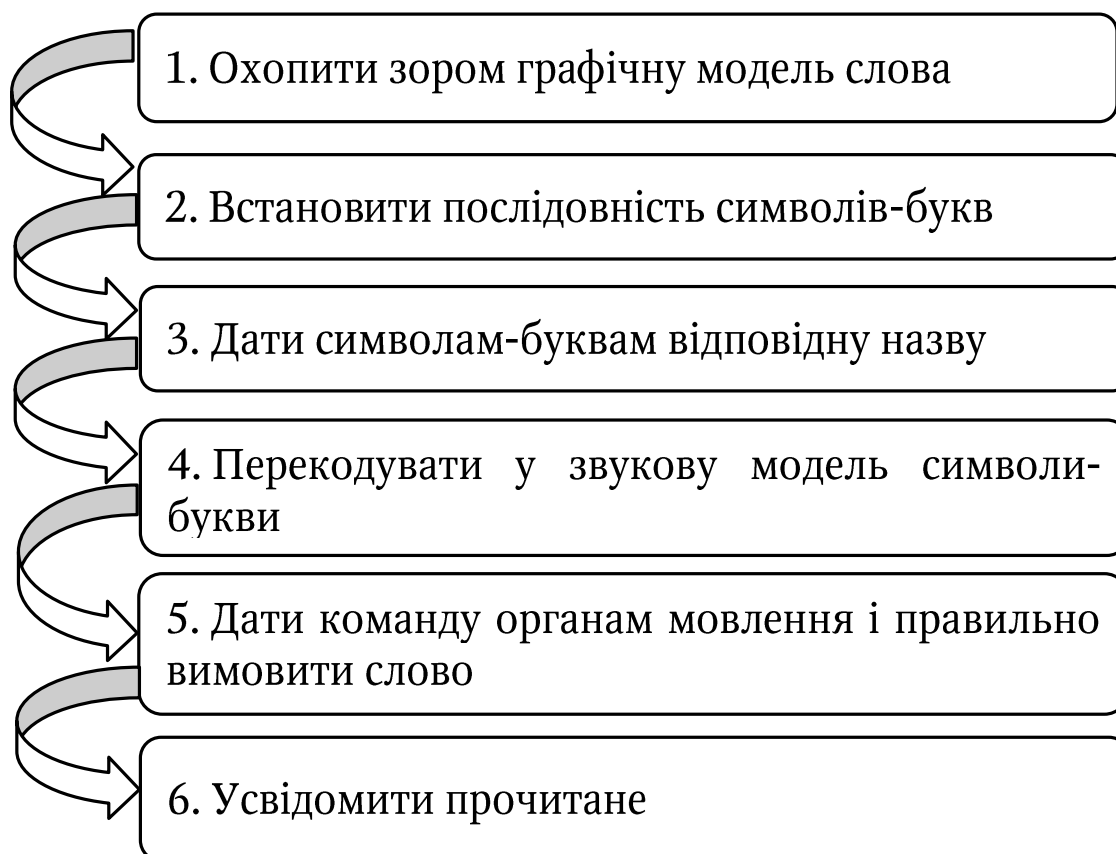
До специфічних прийомів, зумовлених змістом навчання, належать:

- звуковий аналіз і синтез
- моделювання звукової і складової структури слова
- фонетичне конструювання
- заміна і перестановка звуків у словах

Д. Ельконін здійснив психологічний аналіз процесу читання. Здавалося б, кінцевим завданням читання є розуміння прочитаного. Проте, перш ніж зрозуміти, необхідно сприйняти. Перед читачем є текст, тобто графічне зображення нашого мовлення, за яким необхідно відтворити звуковий бік мовлення, яке має бути зрозумілим. Виходячи з цього, Д. Ельконін дає таке визначення процесу читання: «Читання є відтворення звукової форми слова на основі його графічного позначення». При цьому важливо, що людина, яка вміє читати, повинна вміти відтворити звукову форму будь-якого тексту, незалежно від ступеня його зрозумілості, а отже повинна вміти правильно відтворити звукову форму записаного незнайомого слова. Як підкреслює Л. Журова, якщо під читанням розуміти відтворення форми слова за його

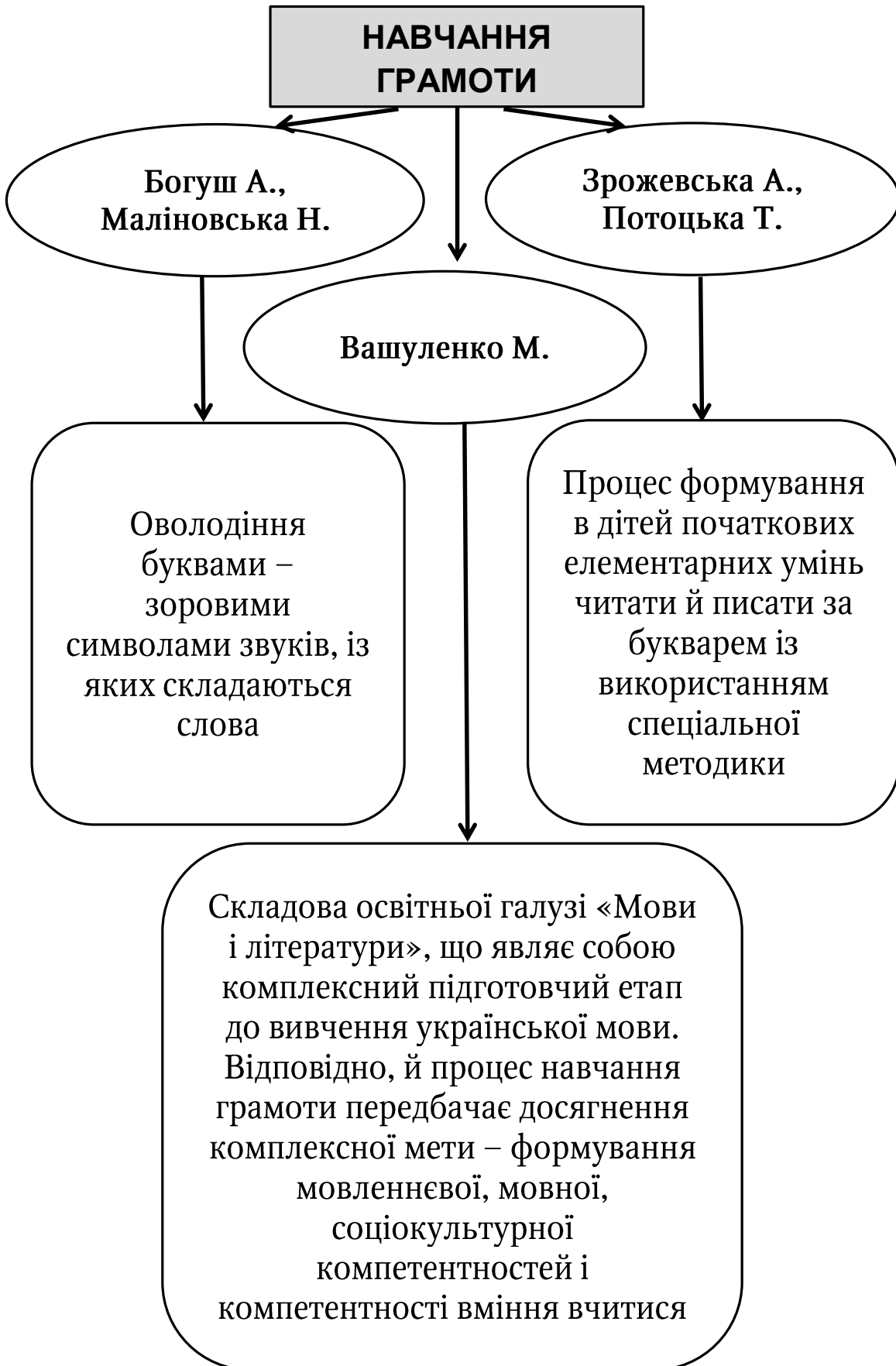
графічним позначенням, то дитина в процесі навчання читати оперує саме звуками мовлення, конструюючи з них звукову форму слів. Д. Ельконін зазначав, що хоча ззовні читання може бути для нас процесом оперування з буквами, це є як би оболонкою, за котрою відбуваються реальні дії зі звуками мови. А коли так, то в навчанні читанню треба зосередити зусилля на відкритті перед дитиною звукової форми слова, на введенні її в звукову дійсність мовлення.

За даними психологічних досліджень (Б. Баєв, Т. Єгоров, Д. Ельконін та інші), читанню передує надзвичайно складна *аналітико-синтетична робота*:

Останній процес найскладніший. Дитина має з'ясувати, що вона вимовила, зіставити прочитане слово з уже відомими еталонами, надати йому певного і найбільш уживаного значення, тобто усвідомити вимовлене слово.

В науково-методичній літературі можна зустріти такі визначення процесу навчання грамоти:

Під час організації навчання дітей грамоти використовують загальні положення сучасної педагогічної науки. Основою навчання дітей грамоти є відомі дидактичні принципи:

З огляду на це можна визначити педагогічні засади навчання дітей грамоти:

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ

Науковість та доступність навчання

- матеріалізація структури слова, складу, речення, а також графічні дії із зображення речення, слова, складу і звука;
- раціональний відбір програмових завдань; зміна видів діяльності; використання наочного матеріалу; включення завдань на використання раніше засвоєних знань;
- організація самоконтролю;
- використання завдань на порівняння мовних фактів (артикуляції, звучання, звукового складу слів, складів);
- організація елементарної пошукової діяльності в процесі спостережень над звуками мовлення (вимова голосних, твердих і м'яких приголосних, наголошеного складу у слові), навчання дітей роботи на цій основі висновки, узагальнення

Наочність навчання

- мовлення педагога (демонстрування наголошеного (ненаголошеного) складу, твердість (м'якість) приголосного, наявності (відсутності) того чи іншого звука у слові);
- дидактичні оповідання, казки, вірші;
- ілюстративна наочність (репродукції, картинки, схеми);
- предметна наочність (іграшки, фішки, палички, смужки)

Отже, організовуючи навчання грамоти дітей дошкільного віку, вихователіві необхідно враховувати вимоги психолого-педагогічної науки.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Доведіть, що процес оволодіння грамотою є складною аналітико-синтетичною діяльністю.

2. У чому полягає зв'язок методики навчання грамоти з психологією?

3. Визначте основні психологічні характеристики читання та письма як видів мовленнєвої діяльності. У чому складність оволодіння цими процесами?

4. Схарактеризуйте труднощі, з якими зіштовхується дитина на початковому етапі формування в неї навички читання.

5. Які аспекти готовності дошкільників до навчання грамоти Ви вважаєте найважливішими? Як практично їх діагностувати?

6. Якими методичними поняттями і термінами поповнилися Ваші знання з опрацьованої теми?

Література для поглибленого вивчення теми

1. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богуш. – К. : Вища школа, 1992. – С. 359–364.

2. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 класі: Посібник для вчителя / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта. – 2001. – 176 с.

3. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Методичний посібник / М. С. Вашуленко. – К. : «Освіта», 2006 – 268 с. – С. 45–70.

4. Егоров Т. Г. Психология овладения навыком чтения / Т. Г. Егоров. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 11–60.

5. Иваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. – К. : Радянська школа, 1987. – С. 6–18.

6. Корнев А. Н. Подготовка к обучению грамоте детей с нарушением речи / А. Н. Корнев. – М. : Абрис дидактика, 2006. – С. 8–15.

7. Кулачківська С. Є. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку) / С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір. – К. : Нора-прінт, 1996. – С. 8–35.

8. Львов М. Р. Методика развития речи младших школьников / М. Р. Львов. – М. : Педагогика, 1985. – С. 231.
9. Львов М.Р. Методика преподавания русского языка в начальных классах / М. Р. Львов, В. Г. Горецкий, О. В. Сосновская. – М. : Академия, 2000. – С. 5–16.
10. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка / М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1988. – 240 с.
11. Методика викладання української мови : Навчальний посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.; за ред. С. І. Дорошенко. – К. : Вища школа, 1989. – С. 22–27.
12. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
13. Проколієнко Л. М. Психологічні проблеми навчання шестиліток / Л. М. Проколієнко, С. Л. Коробко // Початкова школа. – 1984. – № 3.
14. Савченко О. Я. Дидактичні особливості уроку для учнів шестирічного віку / О. Я. Савченкою // Навчання і виховання шестирічних першокласників. – К. : Радянська школа. – 1990. – С. 70–83.
15. Чепелева Н. В. Технології читання / Н. В. Чепелева. – К. : Главник, 2004. – С. 5–23.
16. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1991. – С. 5–27.

Розділ 2

ЛІНГВІСТИКА ЯК ТЕОРЕТИЧНА БАЗА

НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

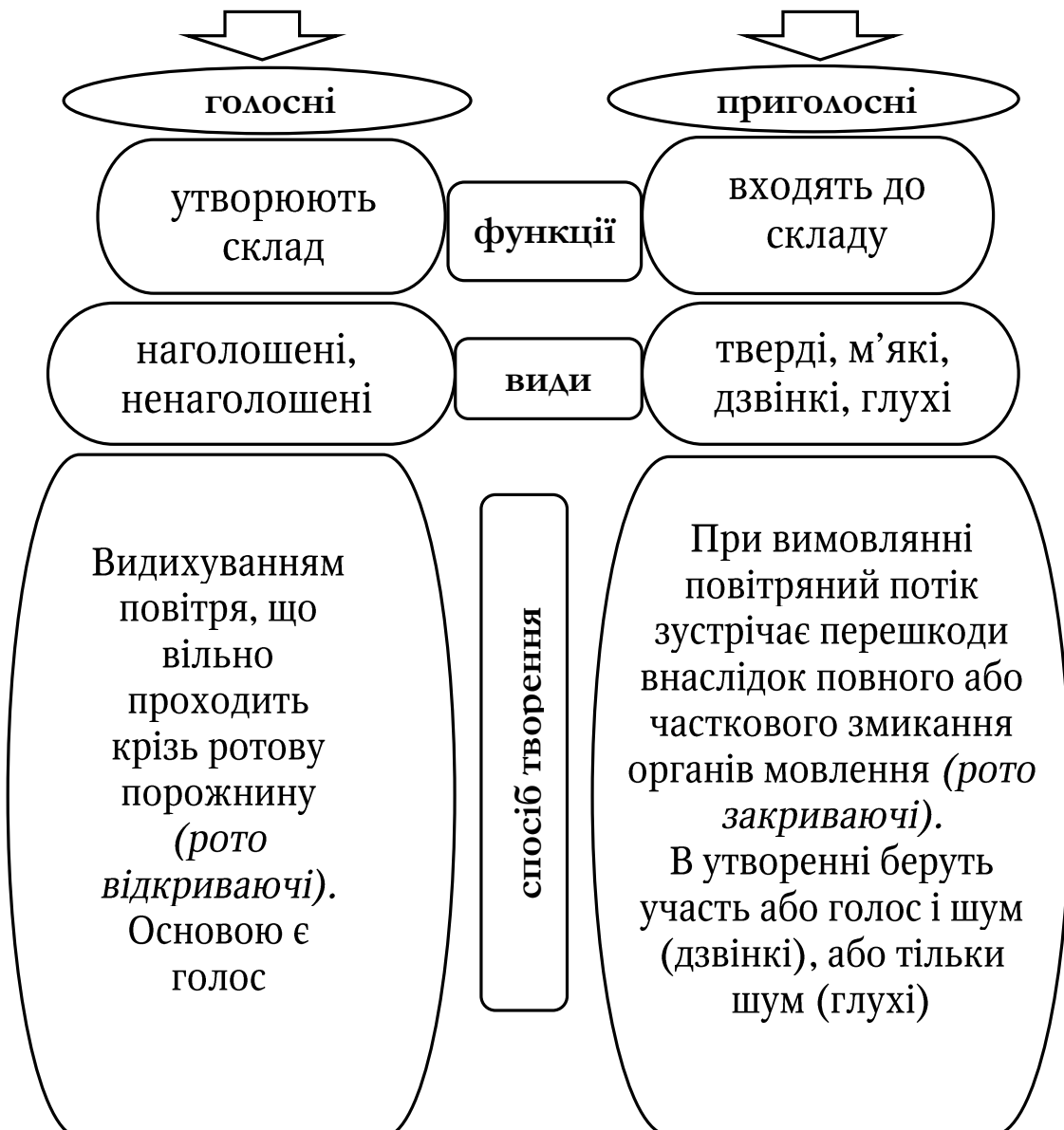
В основі методики навчання грамоти лежать теоретичні узагальнення в галузі фонетики і графіки сучасної української мови. Зміна лінгвістичної концепції призводить до змін в організації навчання читання і письма: на змісті, прийомах, видах вправ тощо. Для методики навчання грамоти важливими є дані щодо подібності й відмінності усного й писемного мовлення:

1	Букви лише певною мірою відповідають звукам (<i>сон, день, село – порівняйте буквенний склад цих слів</i>)
2	Звуки вимовляються не ізольовано, а групами, складами, зазначаючи змін при цьому (<i>сад – сядь</i>)
3	Вимова звука в читаному слові залежить від його місця (<i>нігті, молотьба, легкий</i>)
4	Слова в усному мовленні вимовляються групами (<i>у лісі, велике місто</i>)
5	Відокремлення звука від слова є неможливим, відокремлення букви на її якості ніяк не позначається
6	Звуки сприймаються, вимовляються; букви пишуться, «друкуються»

**ВЧЕННЯ ПРО ФОНЕМИ –
ЛІНГВІСТИЧНА ОСНОВА
сучасного звукового аналітико-синтетичного
методу навчання грамоти**

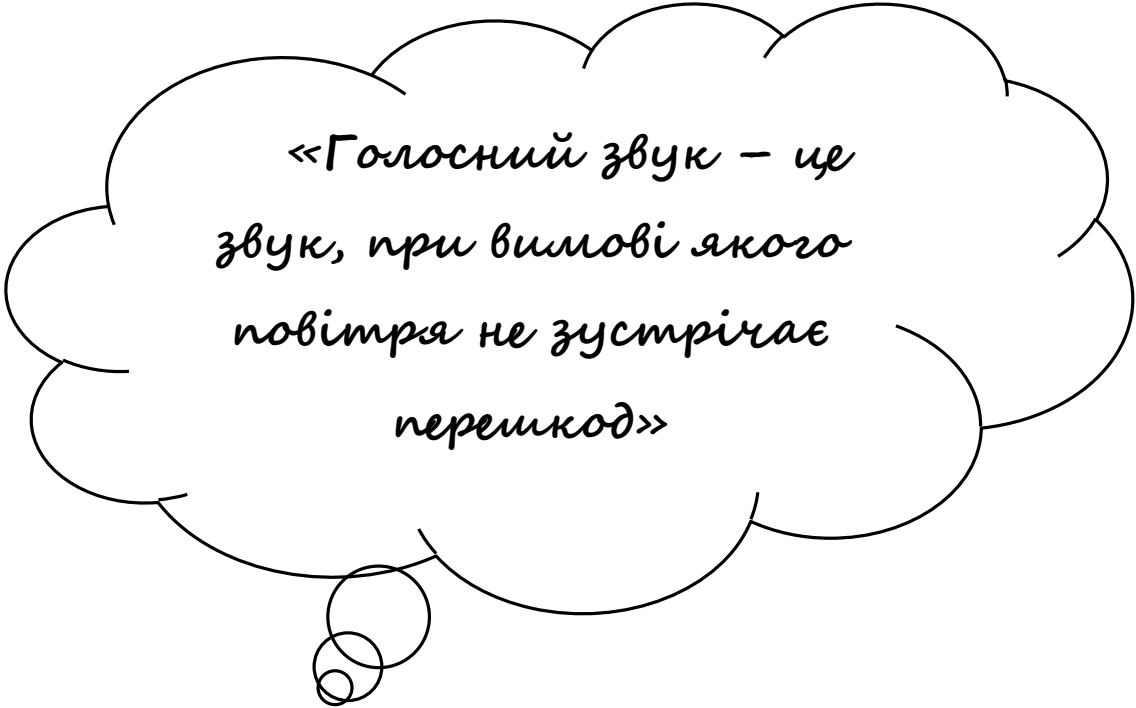
Фонеми – це основні звуки мовлення, за допомогою яких розрізняються слова (*дим – дім, руки – ріки*) та їх форми (*брат, брата, братом*)

За цими ознаками педагог навчає дітей розрізняти звуки

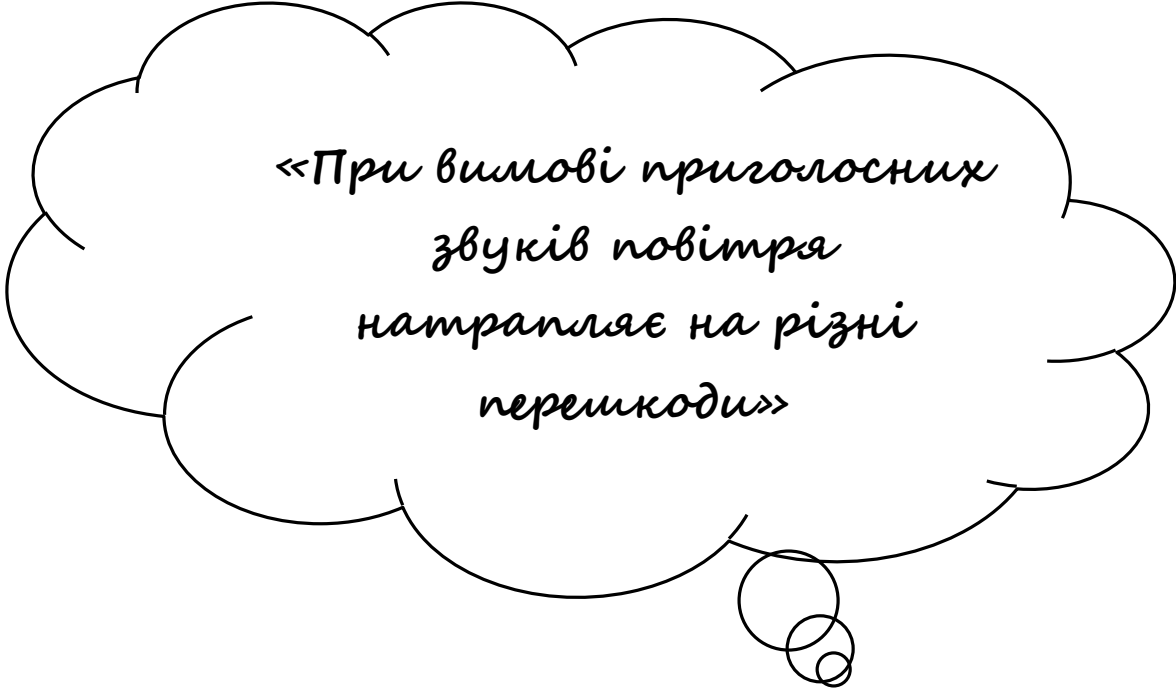

Формуючи в дітей уявлення про особливості звуків, не слід повідомляти їм фонетичну теорію, одразу вводити терміни, а необхідно організовувати спостереження за усним мовленням таким чином, щоб діти самі доходили висновку – «відкриття».

Вихователь підсумовує:

«Голосний звук – це звук, при вимові якого повітря не зустрічає перешкод»

«При вимові приголосних звуків повітря натрапляє на різні перешкоди»

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОНЕТИКИ Й ГРАФІКИ

В українській мові існує 38 фонетичних одиниць та 31 буква на їх позначення.

На позначення шести голосних звуків ([a], [o], [y], [e], [и], [і]) слугує 10 букв: а, я, о, у, ю, е, є, и, і, ї. При написанні одна літера може відповідати одному звуку, наприклад, літери а, о, у, е, и, і завжди позначають відповідні голосні наголошені й ненаголошені. Букви я, ю, є на початку слова, після голосних, апострофа, й, ь можуть позначати звукосполучення [й+a], [й+у], [й+е] (яма, знають, юрта, ялина, в'язати, об'єднання, єнот, твоя (є), пір'я). Але в сполученні з попередніми буквами, що позначають приголосні (ля, тю, не), вони мають бути прочитані як голосні звуки [a], [y], [e] після відповідних м'яких приголосних [л'], [т'], [н'].

Літера ї завжди позначає два звуки [й+i] (їхати, з'їзд, Київ, Ільїн).

Однією з особливостей української графіки є передача на письмі відповідними буквами звукосполучення [йо] – йо. Зорове сприймання букви й в цьому буквосполученні сприяє

тому, що діти добре чують і відповідний звук, наприклад у словах *його, район*.

32 приголосних звуки, які на письмі позначаються 21 буквою, поділяються на тверді та м'які звуки. Наголосимо, звуки [л] – [л'], [д] – [д'], [з] – [з'] тощо існують як самостійні звуки. Правильно звернути увагу дітей на схожість звуків у парах слів («кит-кіт» – [к]-[к'], «лис-ліс» – [л]-[л'], «син-синь» – [н]-[н'] тощо), організувати спостереження за їх артикуляцією і дійти висновку, що це приголосні звуки, які звучать по-різному (один звук твердо, інший – м'яко); це різні звуки ще й тому, що вони здатні змінювати значення слова.

Кожна буква має свою алфавітну назву («ка», «ел», «бе» тощо), її використовують в чотирьох варіантах:

друковані

великі

рукописні

малі

Більшість великих і малих букв однакові за формою і відрізняються тільки розміром. Лише окремі пари літер (А - а, Б - б, Е - е) різні і за формою. Букви и, ь є тільки малими, оскільки вони на початку слів не вживаються.

Буква щ («ща») в українській мові позначає не окремий звук, а сполучення звуків [шч].

ПИТАННЯ СКЛАДОПОДІЛУ в методиці навчання грамоти

Неабияке значення для вирішення методичних питань навчання дітей грамоти має складоподіл.

Склад з точки зору творення являє собою декілька звуків (або один звук), які вимовляються одним поштовхом видихуваного повітря

Основним звуком у кожному складі є голосний, саме він утворює склад. Тому голосні звуки і називають складотворними.

Види складів у сучасній українській мові

1

з одного голосного (о-ко)

сполучення голосного з одним приголосним
(по-ле)

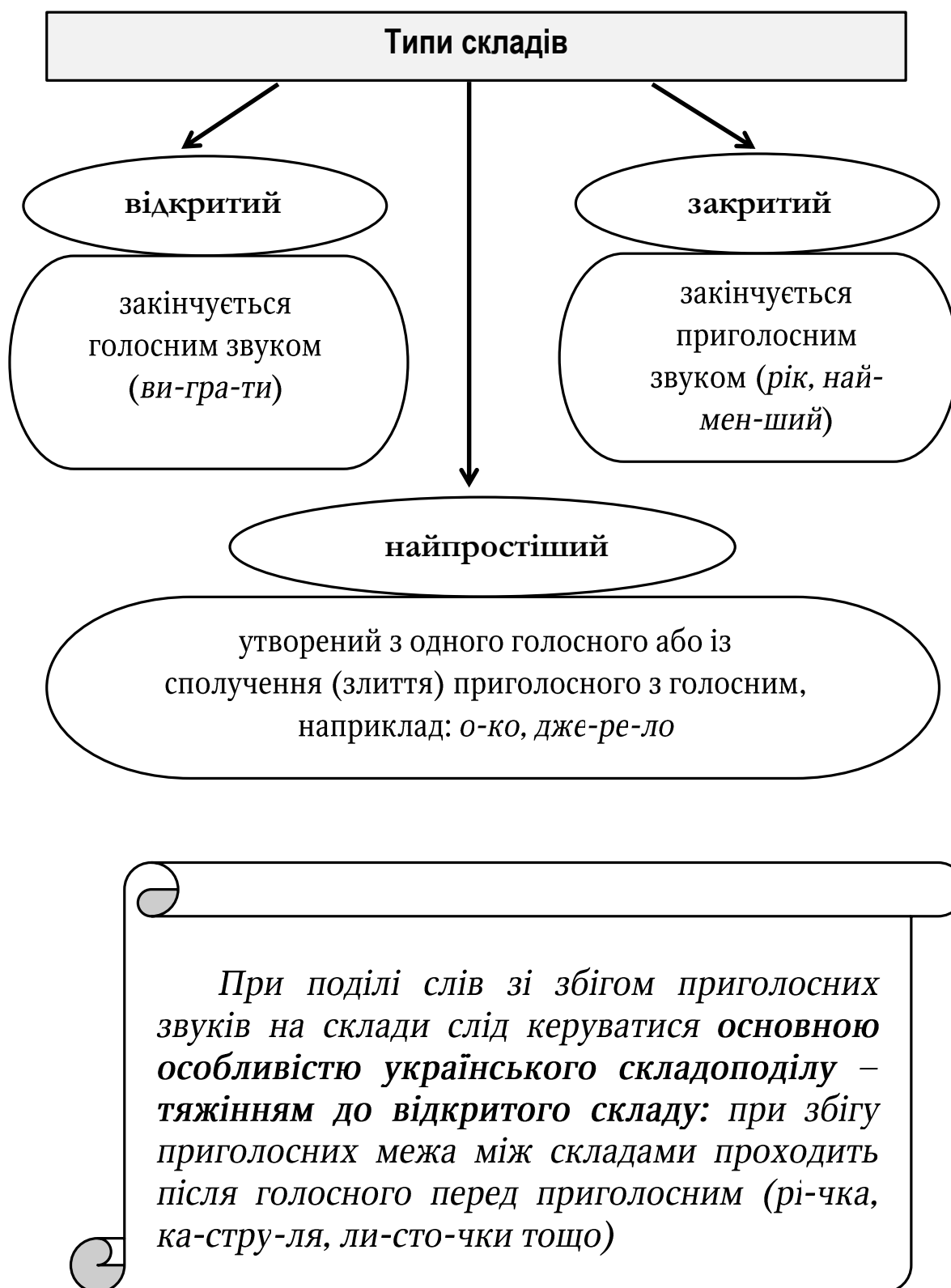
2

3

сполучення голосного з двома приголосними
(кни-га)

сполучення голосного з:
трьома приголосними (е-ле-ктри-чний)
чотирма приголосними (ше-фство)

4

Відповідно до цього більшість складів у словах української мови відкриті. Саме такий підхід до складоподілу потрібно виробляти у дітей.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Розкрийте лінгвістичні засади навчання грамоти. Назвіть основні особливості звукової системи української мови у взаємозв'язку з графічною.

2. Українське письмо звуко-буквене. Як Ви розумієте цю тезу і який методичний висновок випливає з неї? Як Ви ставитесь до такого підходу, коли навчання грамоти розпочинається з вивчення букв?

3. Обґрунтуйте методичну доцільність упровадження складового типу читання у навчанні дітей грамоти.

4. Схарактеризуйте особливості реалізації загально дидактичних принципів на заняттях з навчання дітей грамоти.

Література для поглибленого вивчення теми

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : Методичний посібник / М. С. Вашуленко. – К. : «Освіта», 2006 – 268 с. – С. 45–70.

2. Иваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. – К. : Радянська школа, 1987. – С. 6–18.

3. Корнев А. Н. Подготовка к обучению грамоте детей с нарушением речи / А. Н. Корнев. – М. : Абрис дидактика, 2006. – С. 8–15.

4. Львов М. Р. Методика развития речи младших школьников / М. Р. Львов. – М. : Педагогика, 1985. – С. 231.

5. Методика викладання української мови : Навчальний посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.; за ред. С. І. Дорошенко. – К. : Вища школа, 1989. – С. 22–27.

6. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.

7. Савченко О. Я. Дидактичні особливості уроку для учнів шестирічного віку / О. Я. Савченкою // Навчання і виховання шестирічних першокласників. – К. : Радянська школа. – 1990. – С. 70–83.

8. Чепелева Н. В. Технології читання / Н. В. Чепелева. – К. : Главник, 2004. – С. 5–23.

9. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1991. – С. 5–27.

Розділ 3

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Навчання грамоти – найдавніша галузь методики розвитку рідної мови. Одним із найактуальніших питань її теорії було питання про методи навчання. В історії вітчизняної букваристики відомі різні методи, за допомогою яких відбувалося формування в дітей початкових умінь читання й письма рідною мовою.

Класифікація всіх існуючих методів навчання грамоти здійснюється на основі принципів:

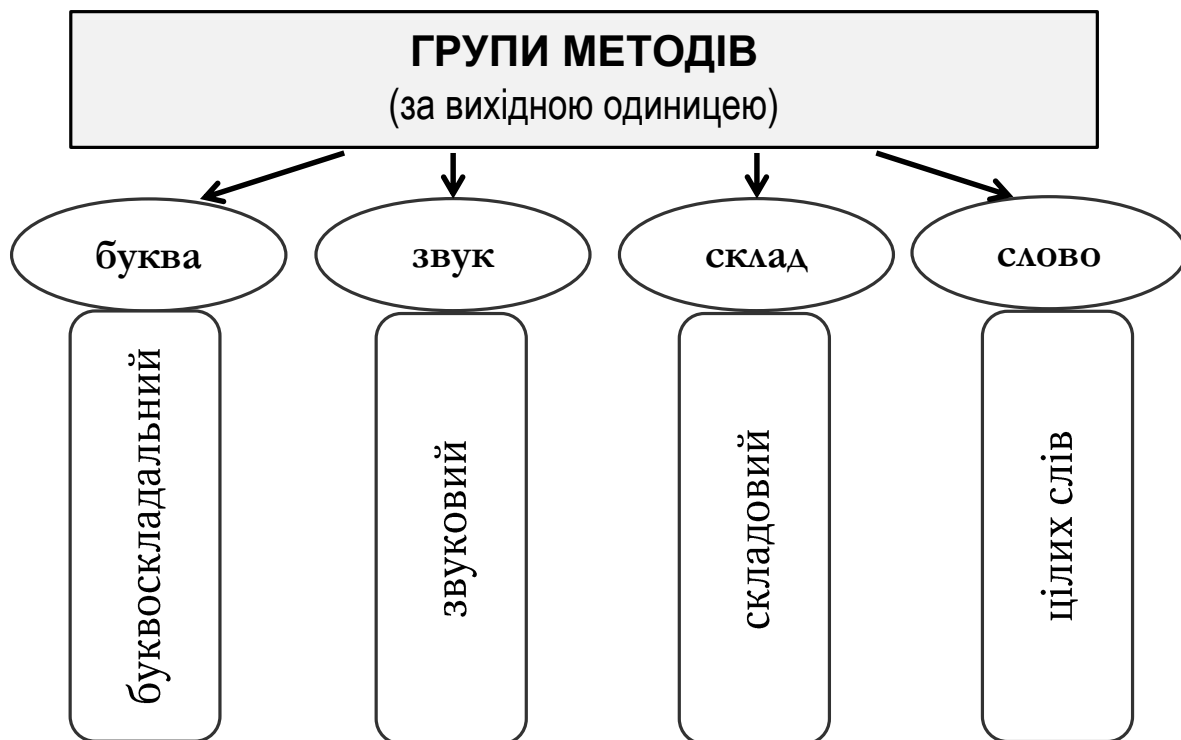
1

яка мовна одиниця є вихідною в процесі навчання читати

2

який характер розумової діяльності є основним

Назви методів залежать від того, що береться в процесі грамоти за вихідну одиницю. Якщо такою одиницею виступає буква, то маємо справу з буквоскладальним методом; звук – звуковими методами; склад – складовим методом; ціле слово – методом цілих слів:

Інколи методи називаються за ім'ям автора, творця методу. На сучасному етапі розвитку методики навчання грамоти широко застосовуються методи Д. Ельконіна, М. Зайцева та інші.

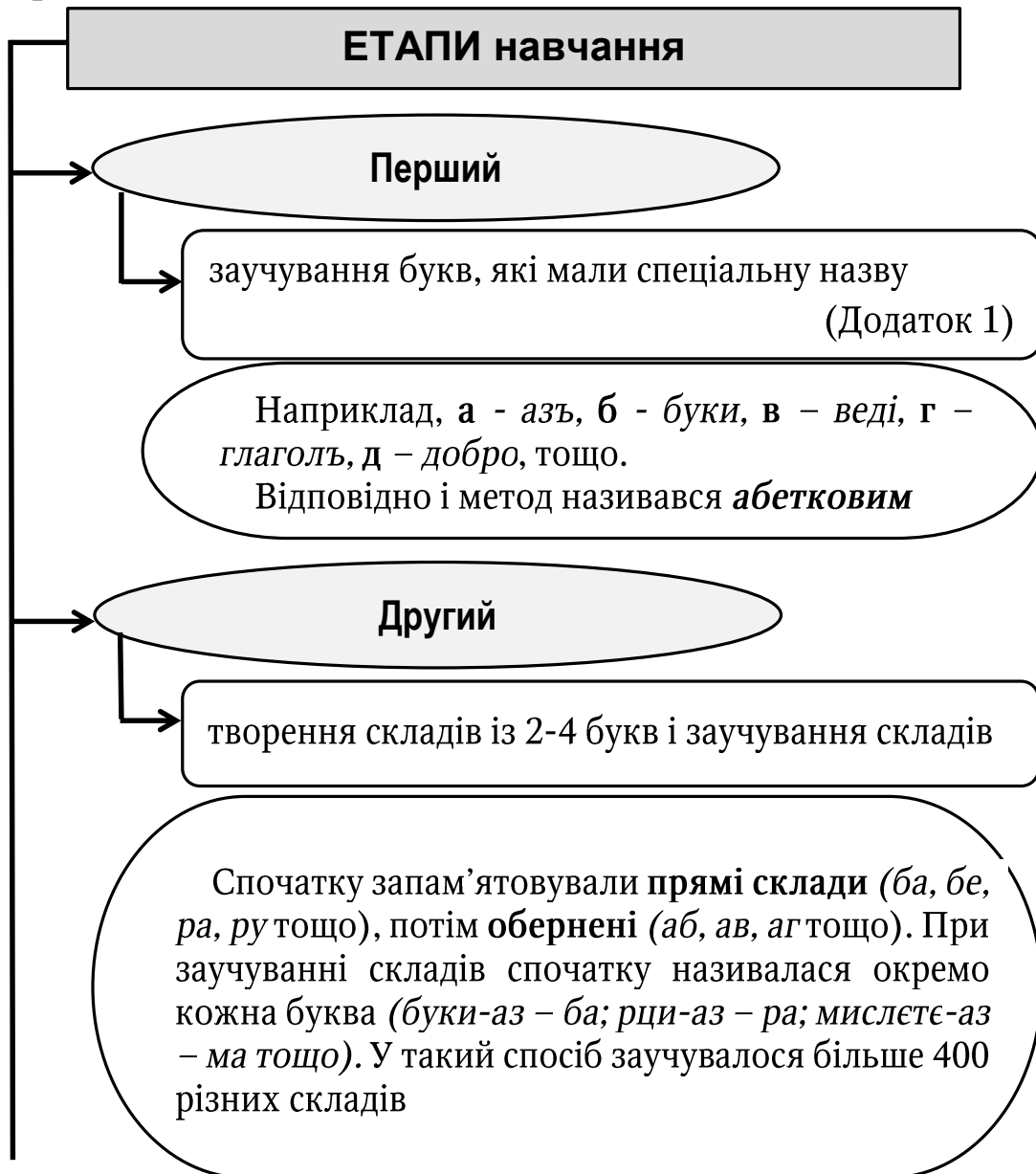

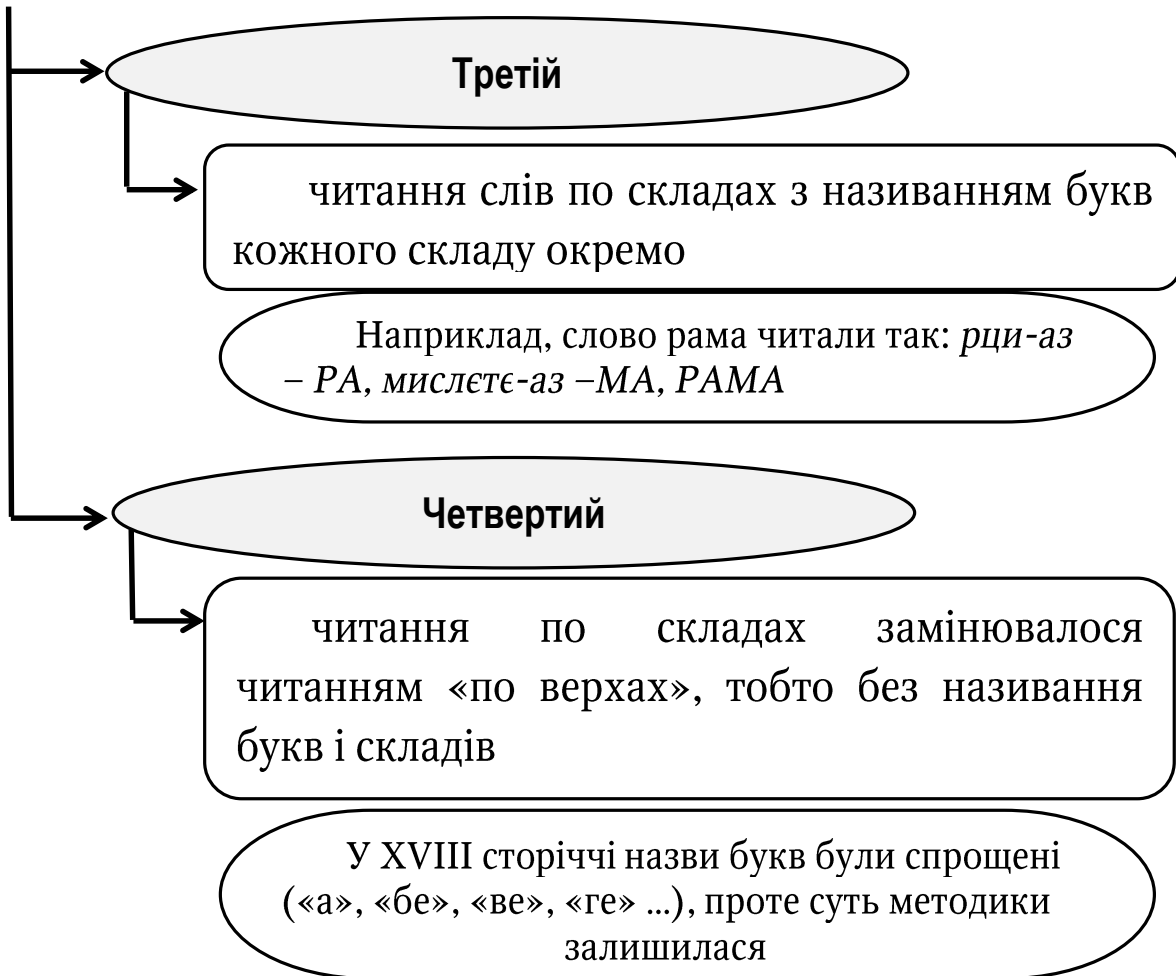
СИНТЕТИЧНІ МЕТОДИ

БУКВОСКЛАДОВИЙ СИНТЕТИЧНИЙ МЕТОД навчання грамоти

найстаріший метод навчання грамоти, яким користувалися ще 2000 років тому в Греції й Римі

Навчання за цим методом у вітчизняній школі проводилось поетапно:

НЕДОЛІКИ БУКВОСКЛАДОВОГО МЕТОДУ

- метод догматичний, спрямований на механічне заучування букв і складів, яке опиралось тільки на зорове сприймання;
- не враховував звукової природи мови, особливостей усного мовлення, не вимагав злитого читання складів; тогочасні складні назви букв утруднювали для дітей сприймання звука в слові;
- не враховував вікових особливостей (матеріалом для читання слугували тексти релігійно-морального змісту, які були важкими для дитячого сприймання);
- навчання письма було відірване від оволодіння читанням;
- тривалість (кілька років) періоду навчання грамоти

СКЛАДОВИЙ СИНТЕТИЧНИЙ МЕТОД навчання грамоти

*одна зі сходинок спрощення
буквоскладального методу*

ЕТАПИ навчання

вивчення букв голосних звуків

вивчення букв приголосних звуків

читання складів без попереднього їх утворення

Склади заучувалися напам'ять. Спочатку заучувалися прості склади – ва, га, ба, а потім складні – бра, дра. На основі вивчених складів проводилося читання слів

Одиниця
читання

СКЛАД

Позитивні риси:

до зорового сприймання літер та складів додавались слухові та мовленнєворухові вправи. Посилення складової роботи порівняно з буквоскладанням було кроком уперед, оскільки в ній мали місце слухові та мовленнєворухові вправи, а саме читання стало ближче до природного складового читання.

НЕДОЛІКИ СКЛАДОВОГО МЕТОДУ

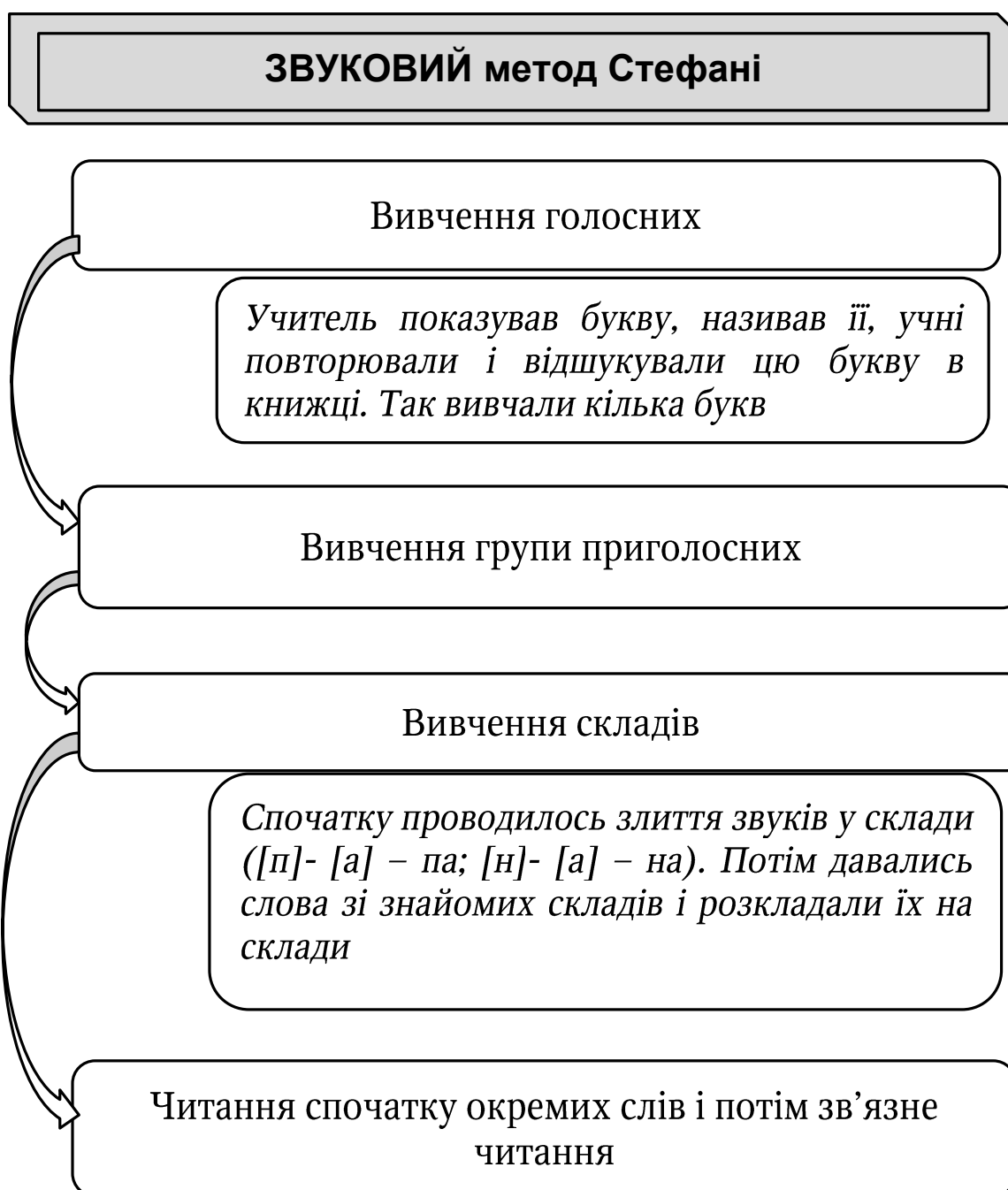
- в учнів не формувались необхідні уявлення не тільки про звукову, але й навіть складову будову слова;
- не передбачались вправи на поділ слів на склади і звуки;
- механічне заучування букв та великої кількості штучних складів, відірваних від реальних слів;
- навчання письма було відірване від навчання читати;
- тексти для читання були складними (молитви, релігійно-моральні повчання)

Значні труднощі відчували й учителі, які користувались складовим синтетичним методом, оскільки вони мали забезпечити учнів великою кількістю карток з готовими складами, які б охоплювали все різноманіття буквосполук

Позитивний вплив:

на основі складового методу (досвід використання карток зі складами) сучасна методика передбачає використання складових таблиць та вправ.

Прикладом синтетичного звукового методу може слугувати досить поширений у Західній Європі метод, створений Г. Стефані (1761-1850 рр.). У школах України цей метод розробив і пропагував у 60-х роках ХІХ століття відомий педагог і методист М. Корф. На метод Корфа впливав буквоскладовий метод, але найсуттєвіше було новим: навчання грамоти починалося з вивчення окремих звуків, а потім – відповідних літер.

МЕТОД М. КОРФА

засвоєння певної кількості звуків та букв

синтетичні вправи на злиття із звуків складів

синтетичні вправи на утворення складів із відомих букв

ознайомлення з новою групою звуків і букв

процес читання за цим методом – це злиття звуків, буквене зображення яких учні бачать перед собою, наприклад, [л, о, ж, к, а] – ложка

Таке читання сьогодні називається побуквеним. Склад не був одиницею читання, а звідси – труднощі звукозлиття, інколи непереборні.

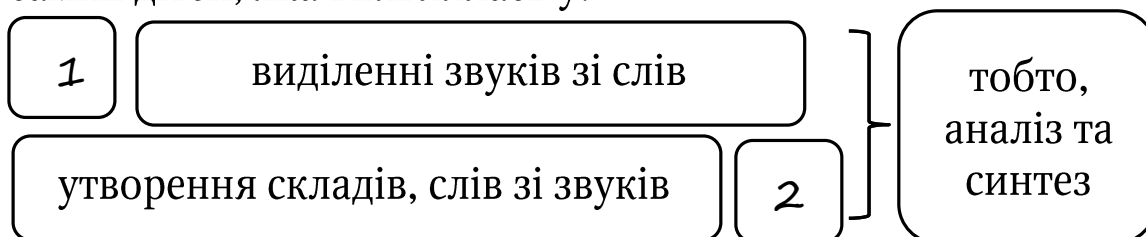
НЕДОЛІКИ СИНТЕТИЧНОГО ЗВУКОВОГО МЕТОДУ

- неправильне уявлення про співвідношення звуків і букв українського письма;
- вважалося, що кожному звукові на письмі відповідає буква, оскільки звуки в слові сприймалися так само, як і ті, що вимовляються ізольовано;
- не брався до уваги складовий принцип письма, за яким однією і тією ж буквою можуть позначатися в різних складах два парні приголосні звуки – твердий і м'який

Все вищезазначене породжувало так звані «муки синтезу», які особливо були відчутні при переході до читання слів із м'якими приголосними звуками. Скажімо, окремо названі звуки [с], [і], [н], [о] дитині було не під силу злити у слово *сіно*, оскільки твердий звук [с] не зливався зі звуком [і].

У другій половині ХІХ століття був створений *звуковий аналітико-синтетичний метод* навчання грамоти, за яким і сьогодні навчають дітей грамоти в більшості дошкільних закладів та шкіл України (характеристика методу подається окремо). Потреби масової освіти спонукали до пошуку нових, більш легких та ефективних методів навчання грамоти, шляхів економії часу. На зміну буквоскладальному (буквоскладовому) та складовому методам приходять інші, головним чином звукові методи, **орієнтовані на аналітичну, синтетичну та аналітико-синтетичну діяльність учнів.**

Використання цих методів передбачало значну активність самих дітей, яка виявлялась у:

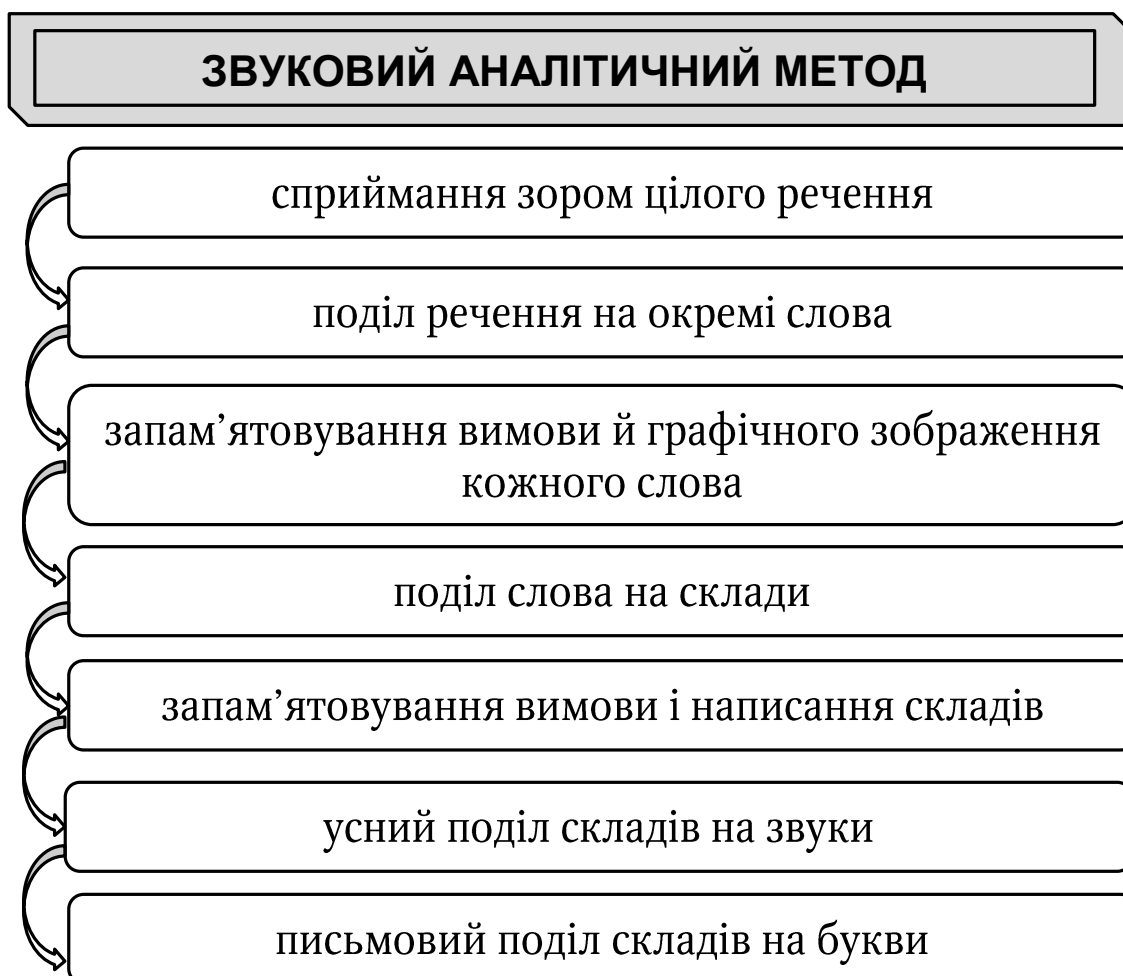
Розробники нових методик намагались: **по-перше**, врахувати досягнення лінгвістичної науки, зокрема фонетики; **по-друге**, забезпечити не просто полегшене й прискорене навчання, але й надати йому свідомого, розвивального характеру.

Той факт, що в графіці діє складовий принцип (тобто, одна окремо взята буква, як правило, не може бути правильно прочитаною), говорить начебто про необхідність застосування складового методу навчання читання. Але історичний досвід вітчизняної школи показує, що складове читання успішніше здійснюється в рамках звукового методу, ніж навчаючи за складовим методом. Як результат цих дискусій з'являються різновиди звукових методів навчання дітей грамоти.

Відомий письменник і педагог **В. Одоєвський** першим зробив реальний крок до введення у школу звукового методу навчання грамоти. У кінці 30-тих років XIX століття він опублікував «Таблицю складів для дитячих притулків» і настанови для неї. Вихідним положенням у навчанні грамоти він вважав *знайомство зі звуком та його буквеним позначенням*.

АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ

У 40-х роках XIX століття **В. Золотов** і **Ф. Стубітський** поширили *звуковий аналітичний метод*. На Заході цей метод був відомий під назвою «метод Жакото», в Росії – «метод Золотова».

Звуковий та буквений аналіз слів починався після того, як діти на основі зорового сприймання запам'ятовували його

називають, *складослуховим* методом. Тексти були підібрані з поступово наростаючою трудністю. Так, перша частина «Азбуки» складена зі слів, які не виходять за межі двох складів і шести букв.

СКЛАДОСЛУХОВИЙ МЕТОД Л. ТОЛСТОГО

розкладання складів на звуки

поєднання звуків у склади

читання складів, їх вимова

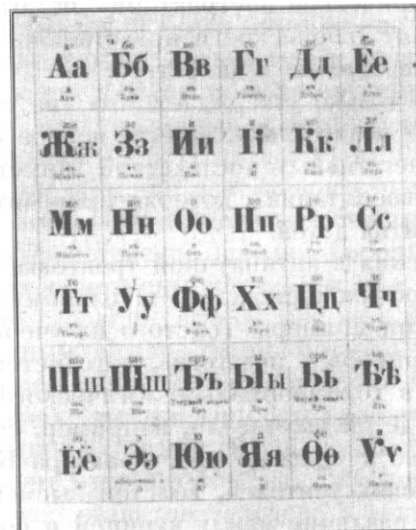
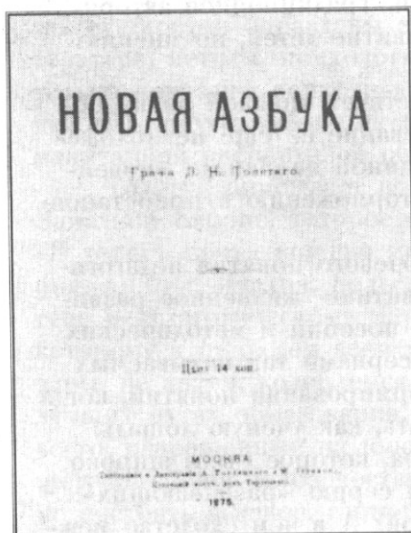
артикуляційні вправи

«друкування» букв, слів

запис продиктованих слів

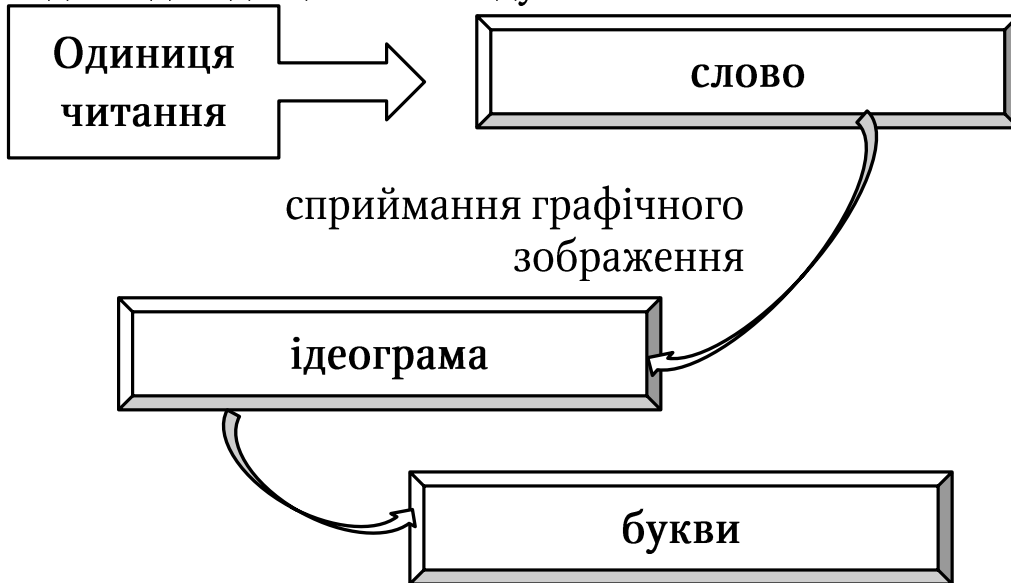

Нова азбука Л. Толстого

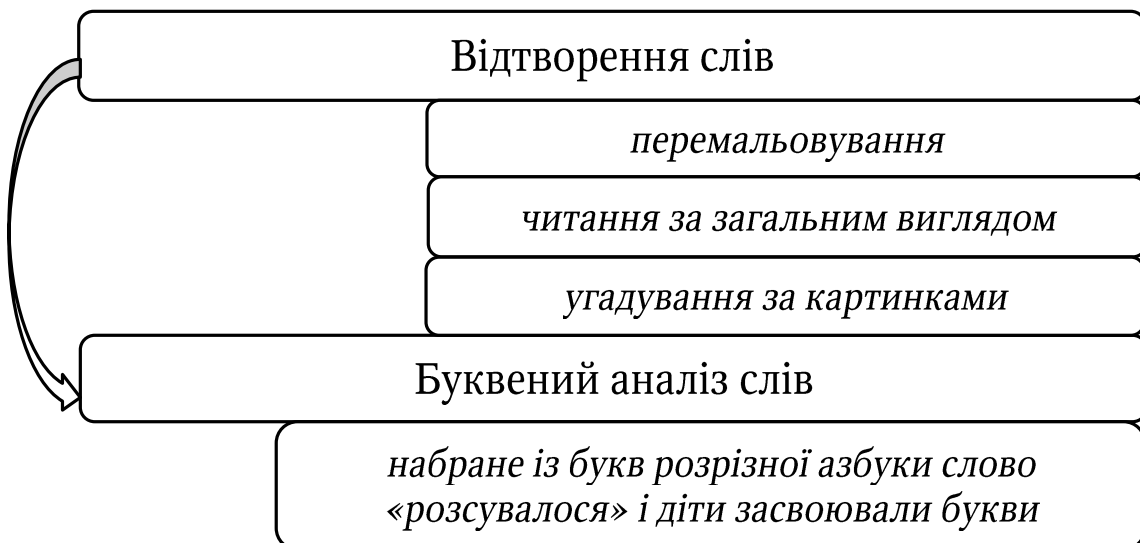
МЕТОД ЦІЛИХ СЛІВ

Тринадцять років (1922-1935 рр.) застосовувався в вітчизняних школах метод цілих слів. Цей метод, детально розроблений на початку ХХ століття в США, з часом почав використовуватися в багатьох країнах, у англomовних школах.

Відповідно до цього методу:

Діти за перші 2-3 місяці, не знаючи букв, запам'ятовували шляхом зорового сприймання графічну форму близько 150 слів без поділу їх на звуки і букви:

Метод цілих слів привертав увагу спеціалістів тим, що дозволяв:

по-перше, одразу починати читання цінних у виховному відношенні текстів;

по-друге, знімалися труднощі звукового методу, пов'язані зі звукозлиттям.

Результати навчання за цим методом показали, що школярі погано засвоювали складову, звукову та буквену будову слів, а тому під час читання нерідко намагалися вгадувати слова, допускаючи численні помилки на пропуск та заміну звуків і складів, спотворення наголосу. Це пояснюється тим, що метод цілих слів

Недолік 1:

не забезпечував розвитку в дітей фонематичного слуху;

Недолік 2:

відсутній розвивальний потенціал, оскільки він спирався на зорову, механічну пам'ять.

Отже, метод цілих слів за своєю сутністю був близький до буквоскладального методу. На шляху розвитку методів від догматичного до дослідницького використання методу цілих слів було кроком назад, і тому вітчизняна школа відмовилась від нього.

Про можливість застосування методу цілих слів у практиці навчання молодших школярів грамоти зазначав М. Вашуленко. На його думку, після опанування складового читання дітей слід вправляти у швидкому, миттєвому сприйманні, впізнаванні й цілісному причитуванні вже знайомих слів.

Отже, навчити грамоти можна за звуковим, буквеним, складовим методом і методом цілих слів, використовуючи аналіз, синтез і аналіз у поєднанні із синтезом. Відповідно метод навчання грамоти може бути аналітичним, синтетичним і аналітико-синтетичним.

Запитання та завдання

1. Які методи навчання грамоти існували в історії вітчизняної початкової школи? Як і навіщо треба класифікувати методи навчання грамоти?

2. За якими критеріями здійснено класифікацію методів навчання грамоти?

3. Назвіть найдавніший метод навчання грамоти. Визначте його сутність.

4. Дайте загальну характеристику складового методу навчання грамоти. У чому його плюси та мінуси?

5. Чим звукові методи відрізнялись від буквоскладального і складового?

6. Доведіть, що звуковий аналітико-синтетичний метод К. Ушинського зробив революцію в методиці навчання грамоти. В чому його переваги над методами, що застосовувалися раніше?

7. Чому у вітчизняних школах не прижився метод цілих слів? Якої Ви думки про доцільність використання цього методу на сучасному етапі?

8. Визначте наукові засади сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти.

9. Які з рис сучасної методики навчання грамоти Ви вважаєте традиційними, а які – новими?

10. Що Вам відомо про принцип розташування букв у чинних підручниках з навчання грамоти? У чому переваги такої послідовності вивчення букв?

11. Схарактеризуйте провідні принципи звукового аналітико-синтетичного методу.

12. Якими прийомами звукового аналізу та синтезу необхідно володіти педагогу, щоб забезпечити розвивальну спрямованість занять з навчання грамоти?

13. Схарактеризуйте наочний матеріал, який використовується в процесі раннього навчання дітей грамоти.

14. Якими методичними поняттями і термінами поповнилися ваші знання з опрацьованої теми?

Література для поглибленого вивчення теми

1. Богущ А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богущ. – К. : Вища школа, 1992. – С. 370–377.

2. Булдович М. В. Читати з 2-х років за допомогою кубиків / М. В. Булдович // Початкова школа. 1993. – №12. – С. 55–57.
3. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : Методичний посібник. / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – С. 268.
4. Гудзик И. Ф. Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения) / И. Ф. Гудзик. – Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2007. – С. 179–188.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – С. 191–198.
6. Журова Л. Е. Обучение грамоте в детском саду / Л. Е. Журова. – М. : Педагогика, 1976. – С. 6–10.
7. Кирилова О. Про розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності за букварем М.С.Вашуленка – Н.Ф.Скрипченко / О. Кирилова // Початкова школа. – 2003. – № 6.
8. Методика викладання української мови : Навчальний посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.; за ред. С. І. Дорошенко. – К. : Вища школа, 1989. – С. 25–43.
9. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – С. 33–46.
10. Скрипченко Н. Диференційоване навчання грамоти / Н. Скрипченко, В. Антипець // Початкова школа. – 1993. – № 12; 1994. – № 1.
11. Ушинский К. Д. Родное слово. Книга для учащихся / К. Д. Ушинский / Составитель Н. Г. Ермолина. – Новосибирск, «МАНГАЗЕЯ», «ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА, Сибирское отделение, 1997. – С. 308–332.
12. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1991. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия «Педагогика и психология», № 1).

Розділ 4

СУЧАСНИЙ ЗВУКОВИЙ АНАЛІТИКО- СИНТЕТИЧНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Результатом пошуків і дискусій у середині XIX століття стало те, що більшість букваристів дійшли висновку:

по-перше, звукові методи мають переваги перед буквеними, оскільки найбільш відповідають звуковій природі мовлення;

по-друге, аналітична робота (не один лише синтез) забезпечує кращий розумовий розвиток учнів;

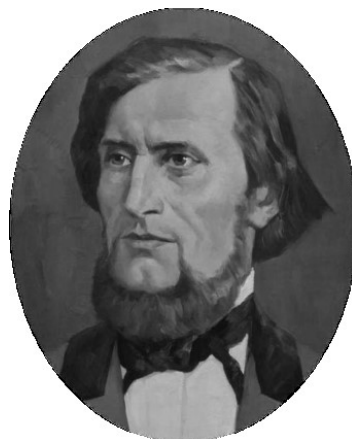
по-третє, неможливо в подальшому миритися з роздільним навчанням читання й письма, а також із читанням дітьми незрозумілих текстів.

Очевидно, як наслідок, поява *аналітико-синтетичних методів* навчання грамоти. Саме звуковий аналітико-синтетичний метод навчання в різних його варіантах набув найбільшого поширення у вітчизняних школах та пройшов перевірку часом: він і сьогодні є провідним у навчанні дітей грамоти і дає досить високі результати.

Звуковий аналітико-синтетичний метод полягає у використанні різноманітних прийомів звукового аналізу й синтезу з метою підготовки учнів до самостійного читання складів і слів, а також їх запису за допомогою друкованих чи рукописних літер.

Засновником звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти у вітчизняній педагогіці вважається К. Ушинський.

Він розробив підручник «Рідне слово», до складу якого входила також «Азбука» - підручник з навчання грамоти (Рис.1).

К. Ушинський

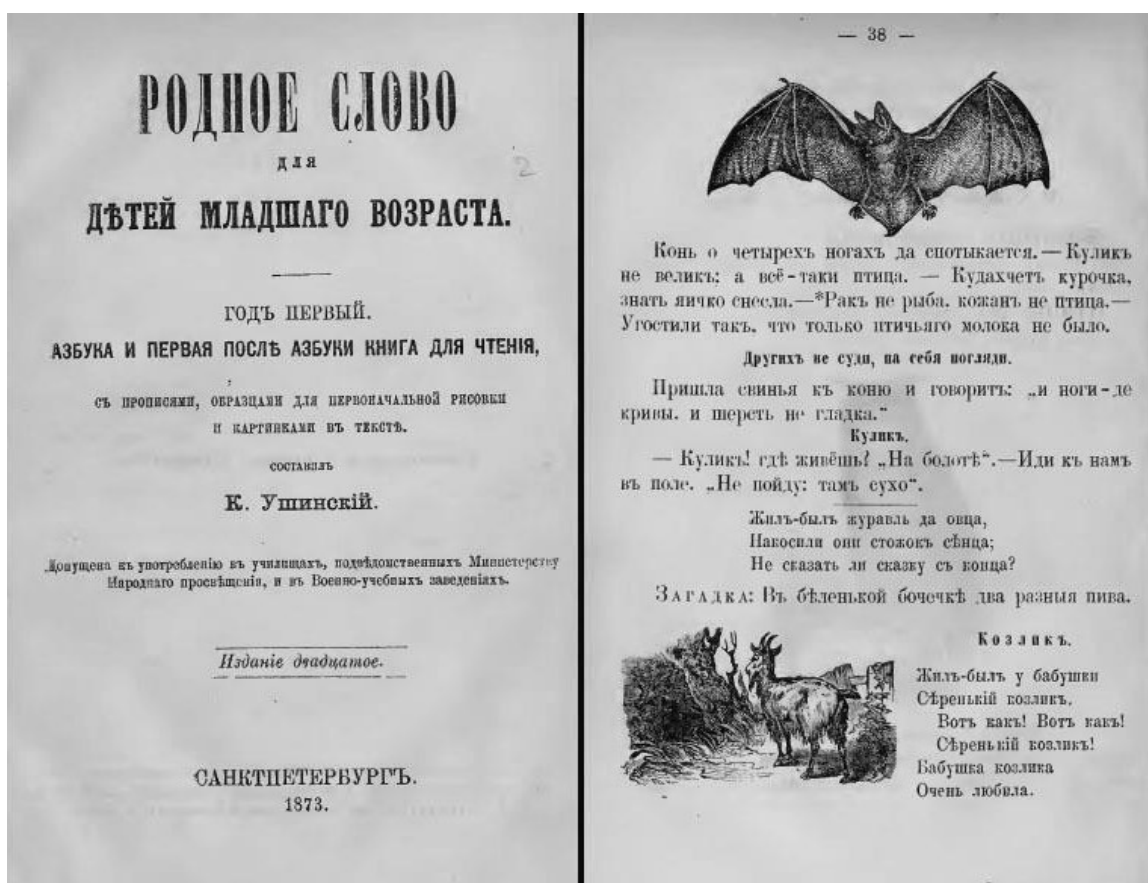

Рис. 1

На думку К. Ушинського, звукова метода сприяє розумовому розвитку дитини, тоді як попередня зупиняла й затримувала цей розвиток.

Завдання з навчання грамоти за методикою К. Ушинського

1

привчати око та руку дитини до письма елементів букв, слух – до знаходження окремих звуків у слові, язик – до чіткої вимови звуків

2

привчати дітей до того, щоб їхня увага зупинялася на словах і звуках, щоб вони вміли розрізняти і складати слова

3

разом з цим управляти всіма здібностями дитини, збуджувати її самостійність

Свій метод К. Ушинський називав «методом письма-читання»:

МЕТОД К. УШИНСЬКОГО

звуковий аналіз слова

ПИСЬМО

поєднання звуків у цілі слова (читання)

Методика, розроблена К. Ушинським, передбачала взаємозв'язок аналізу й синтезу, систему аналітичних і синтетичних вправ зі звуками, складами та словами.

При вивченні звуків і букв К. Ушинський не дотримувався алфавітного порядку:

НАВЧАННЯ ГРАМОТИ за методом К. Ушинського

1

дитина вивчала голосні звуки і букви, які їх позначають

2

знайомила з приголосним на основі виділення їх із слова, в якому всі звуки, крім одного були відомі

Ознайомлення з буквою за методом К. Ушинського

з кожною новою буквою приголосного дітей знайомили, починаючи з показу картинки, під якою було написано слово

діти спочатку називали слово за картинкою

потім проводили звуковий аналіз цього слова (слова добирались із трьох звуків)

знаходили відомі слова, називали перший і останній звуки в цих словах

доходили нового звука, знайомились з буквою на позначення цього звука

читали слово

Отже, з самого початку діти працювали з цілими словами як звуковими комплексами, а не з ізольованими звуками.

Важливо й те, що дітей поступово вели від виділення окремого звука в слові до здійснення повного звукового аналізу.

Прийоми аналізу і синтезу (за К. Ушинським)

виявлення певного звука в словах

добір учнями слів із певним звуком

поділ слів на склади і складів на звуки

утворення слів із звуків

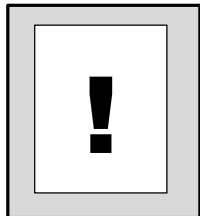

різноманітні перетворення слів:
заміна звука або складу (*сон-син, сини-сани*);
нарощування звуків на початку або в кінці слів
(*коло-колос, рак-грак*);
перестановка букв (звуків) у словах (*нора-рано*)

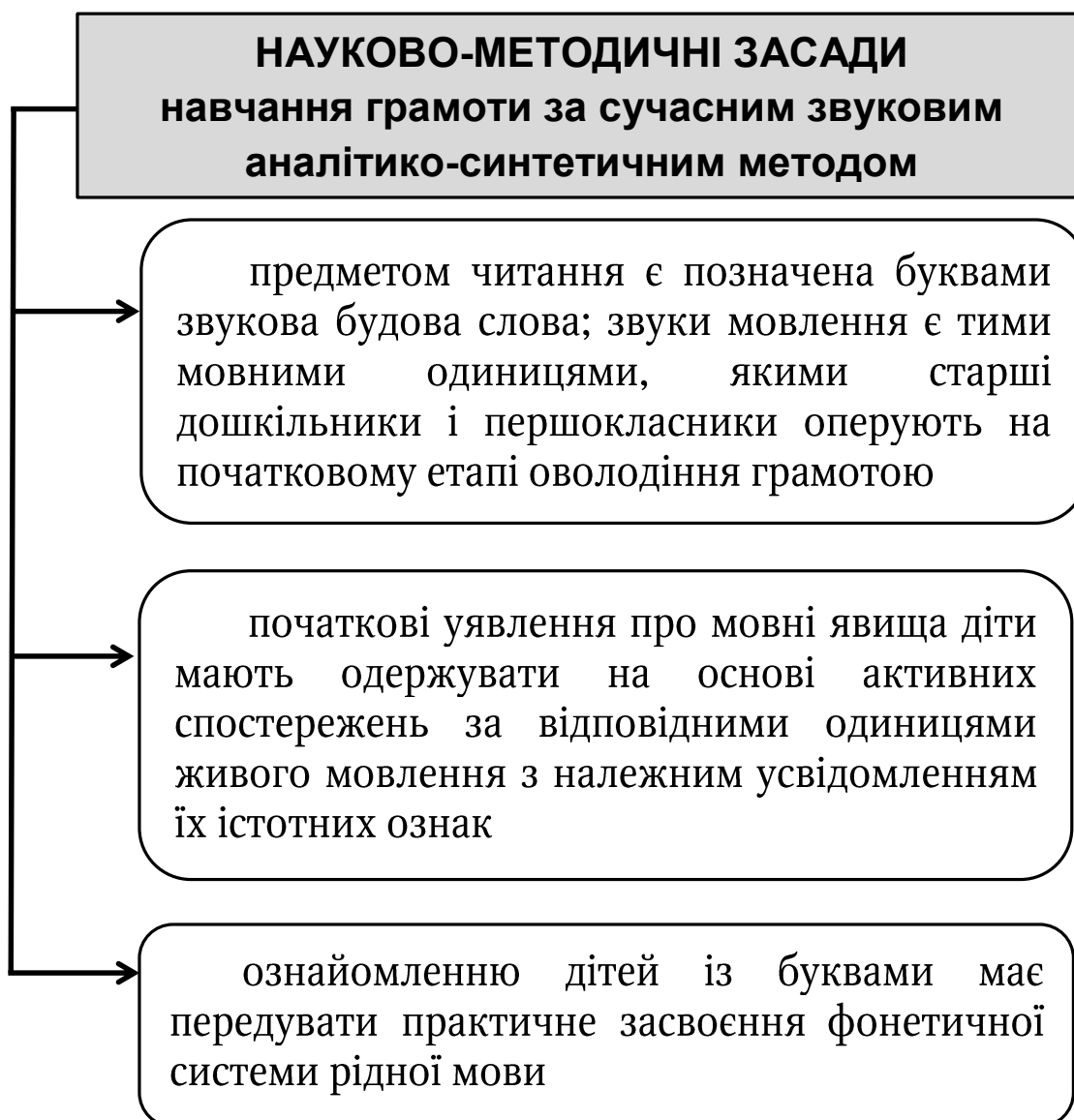
У середині ХХ ст. під керівництвом С. Редозубова була проведена експериментальна робота з вивчення основних положень звукового аналітико-синтетичного методу, за її результатами було схарактеризовано сучасний звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти, елементи якого використовуються і в підготовці дошкільників до навчання грамоти.

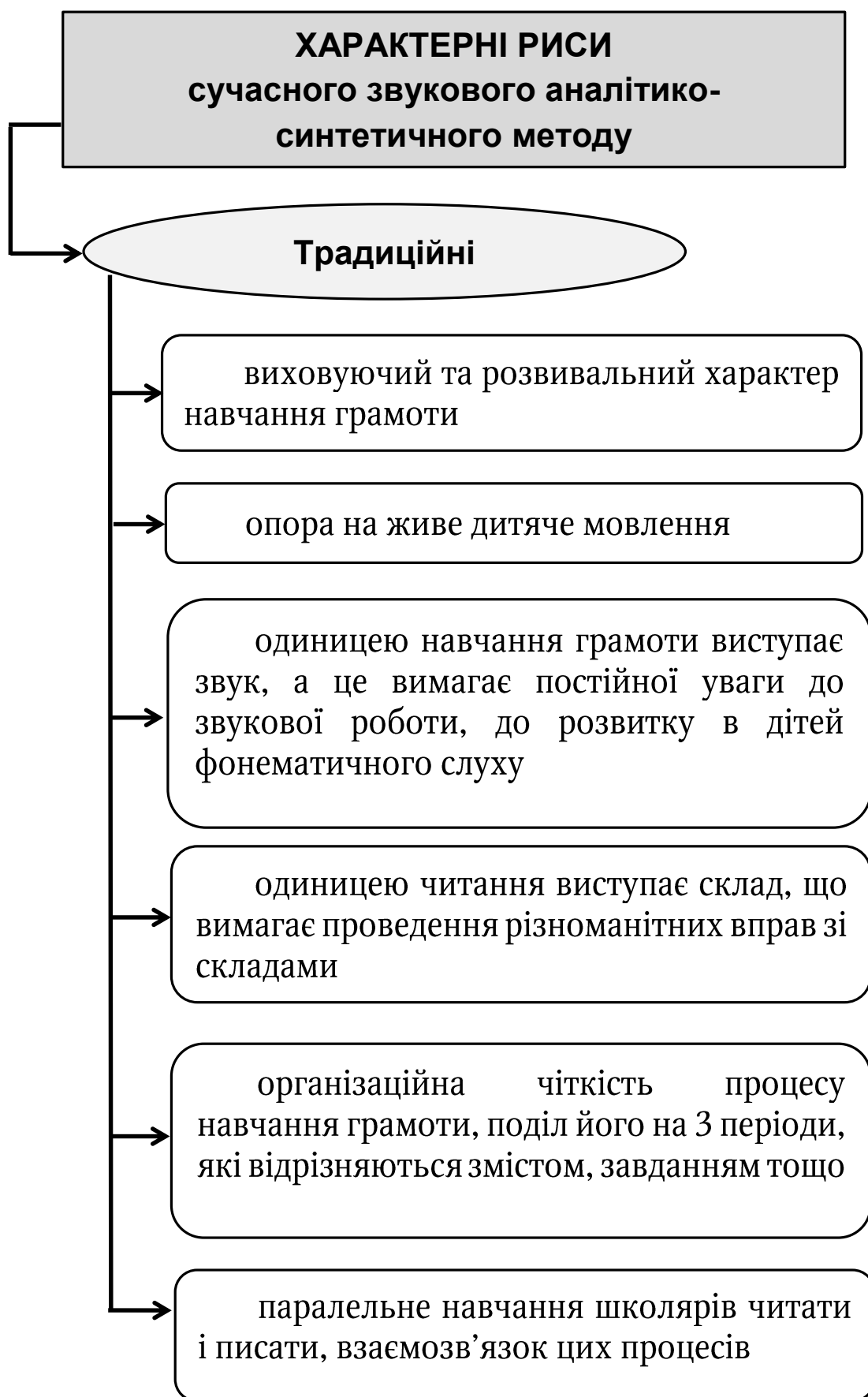
За С. Редозубовим, уся система навчання грамоти спирається на розвиток усного мовлення (словник, розмова, розповідь, граматична правильність мовлення та інше). Особлива увага звертається на практичне засвоєння голосних і приголосних звуків, порядок вивчення яких погоджено з даними наукової фонетики. У методі використовуються прийоми звукового аналізу і синтезу, матеріалом яких є звуковий бік слів.

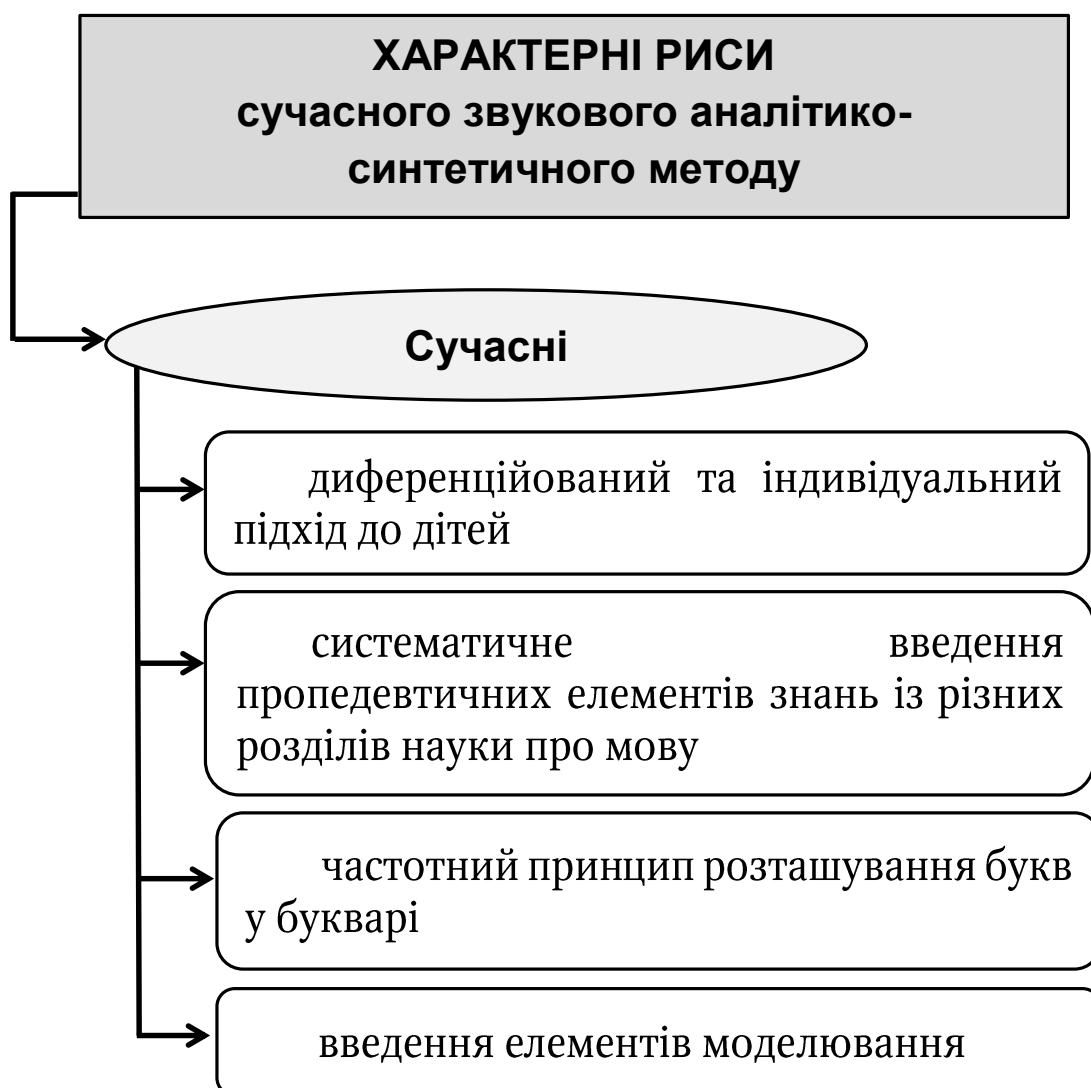
Основне положення сучасної системи навчання грамоти – свідоме засвоєння дітьми цього процесу, кожний звук та його буквене позначення діти повинні сприймати цілком усвідомлено.

У сучасному дошкільному навчальному закладі та початковій школі дітей навчають грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом, розробленим К. Ушинським. Метод змінювався з урахуванням досягнень психолого-педагогічної та лінгвістичної науки, досягнень передової практики, але його суть збереглась:

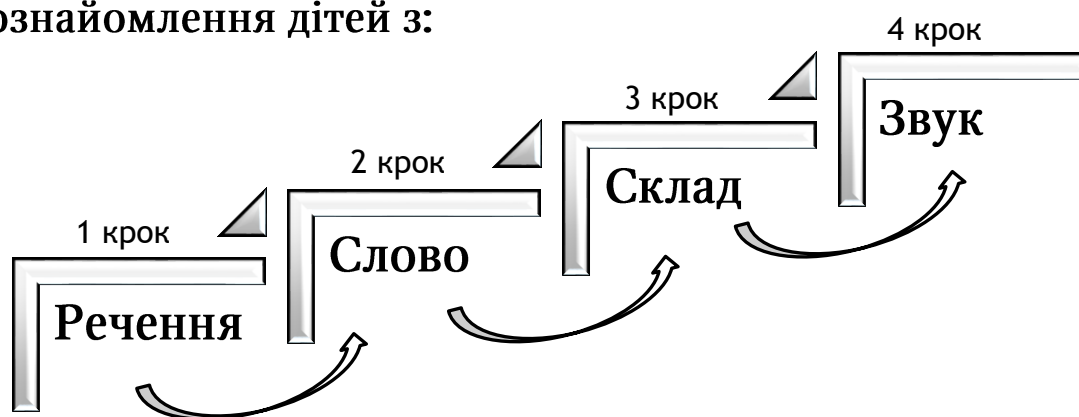

Сучасна освіта дозволяє використання різноманітних методів, методик та технологій навчання дітей читати:

- Методика раннього навчання читати М. Зайцева
- Методика раннього навчання читати Г. Домана
- Методика С. Лупан
- Методика сім'ї Нікітіних
- Методика навчання грамоти Л. Шелестової
- Методика навчання читати Є. Шулешка

Оскільки читання є складною аналітико-синтетичною діяльністю, то обов'язковою основою для оволодіння ним є добре розвинений фонематичний слух та знання про окремі мовні одиниці. Тому в старшій групі ДНЗ на заняттях з навчання грамоти дотримуються такої послідовності ознайомлення дітей з:

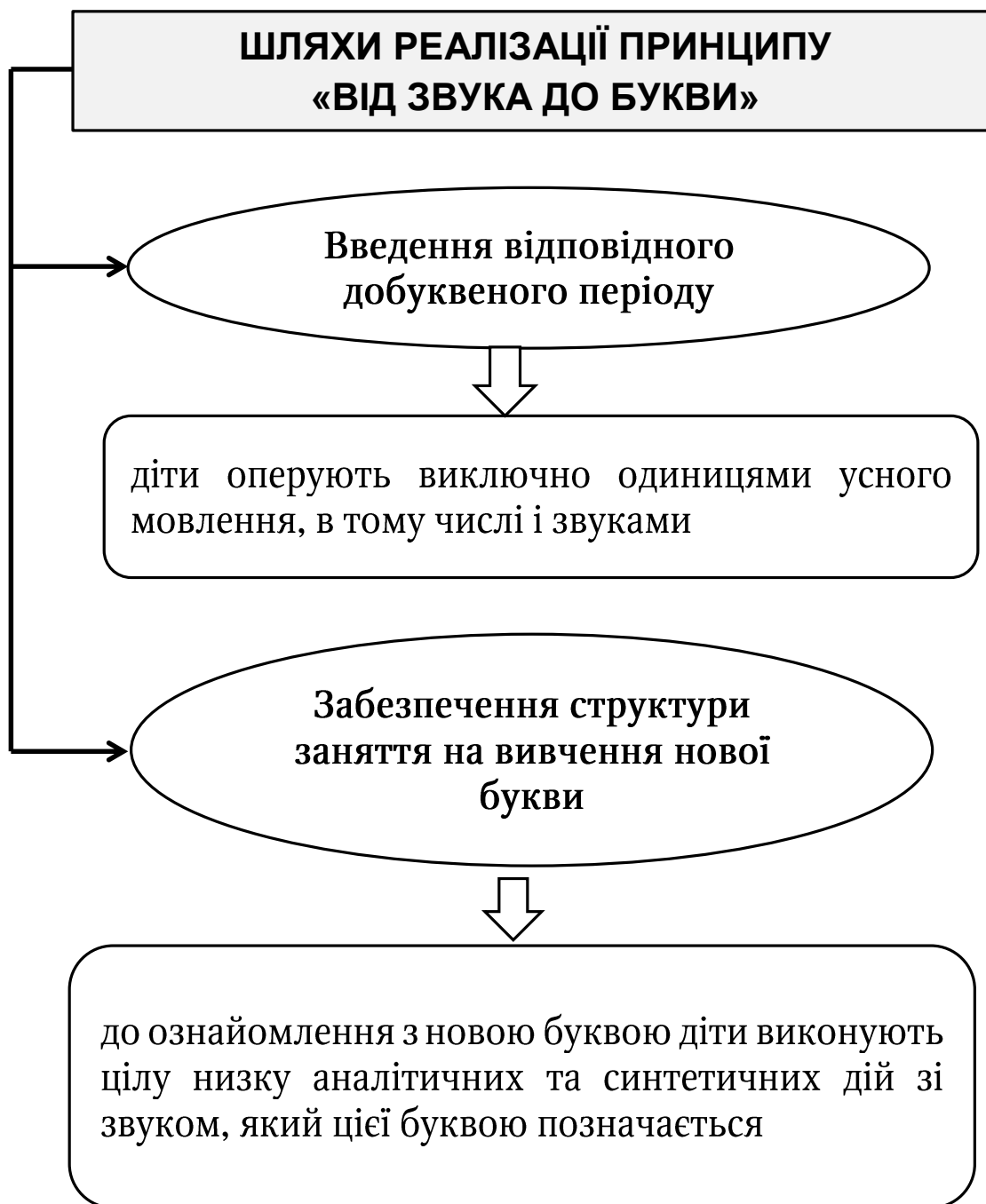
Найважчим моментом в процесі навчання читати є оволодіння вмінням читати злитно. Тому навчаючи грамоти важливо спиратись на певні принципи.

1. ПРИНЦИП – ПРОВІДНИЙ

вимога йти *від звука до букви*, від спостереження за вимовою звука до ознайомлення зі способом позначення його буквою

Тобто, перед ознайомленням дитини з певною буквою потрібно навчити її виконувати аналітичні і синтетичні дії з тим звуком (звуками), що позначаються на письмі цією буквою: правильно вимовляти, впізнавати в різних позиціях слів (на початку, в середині і в кінці), виділяти зі слів, складів, сполучати з іншими звуками в склади

На етапі звукового аналізу діти повинні засвоїти вміння сприймати звуки в слові в тому порядку, в якому вони звучать у живому слові, вміти встановлювати послідовність звуків у словах різної структури.

2. ПРИНЦИП

**одночасно-паралельне *опрацювання*
парних твердих і м'яких приголосних
звуків**

Тобто, ізольовану букву приголосного звука не можна прочитати, оскільки вона може позначати парні твердий і м'який приголосні

ПАРАЛЕЛЬНА РОБОТА СПРИЯЄ:

розвитку в дітей орієнтації на букву голосного звука у складі, тобто усвідомленню складового принципу українського письма

початкова навичка читання ґрунтується на сприйнятті цілої одиниці читання – злиття приголосного з голосним, яке паралельно трапляється у двох варіантах:

твердий приголосний + голосний (ПГ),
м'який приголосний + голосний (П'Г)

3. ПРИНЦИП

забезпечення складового читання вже на початку ознайомлення з кожною новою літерою, що позначає приголосний звук

Злите промовляння дитиною сполучення приголосного з голосним забезпечує правильне читання дво-, трискладових слів типу: мама, літо, сорока

СПЕЦІАЛЬНІ ПРИЙОМИ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ ТА СИНТЕЗУ

*сприяють усвідомленому оволодінню
дітьми процесом читання*

(за М. Вашуленко)

ПРИЙОМИ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ

1. Підкреслене вимовляння одного із звуків у слові

Виділення звука за допомогою цього прийому здійснюється як силою голосу, так і протяжністю вимови. Цей прийом використовується для виділення голосних, особливо тоді, коли вони є окремими складами (а-ку-ла), а також приголосних, що знаходяться за межами злиття типу «приголосний + голосний» (ліс, горіх)

2. Домовляння звука до розпочатого педагогом слова

При цьому вихователь або вчитель може використовувати наочність, наприклад, дітям показується малюнок сома, вихователь вимовляє со ..., а діти доповнюють – м

3. Упізнавання й виділення найчастіше вживаного звука

Діти впізнають та виділяють найчастіше вживаний звук зі слів вірша, скоромовки, потішки

ПРИЙОМИ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ

4. Виділення звука на основі словесного опису та спостереження за його артикуляцією

Такий прийом найбільш доцільний під час вивчення звуків, артикуляція яких добре піддається аналізу. Наприклад, педагог характеризує виучуваний звук так: «Під час вимови цього звука губи міцно стискаються, повітря ніби прориває їх. Упізнай цей звук у словах дуб, зуб, гриб». Цінність цього прийому в його економності, концентрації уваги на істотних ознаках звука, які добре сприймаються різними аналізаторами – кінестетичним (мовленнєворуховим), слуховим, зоровим

5. Зіставлення слів або злиттів звуків з метою виділення однакового звука

Ці звуки можуть розташовуватися на початку слова (сом-сон), в середині (коза-коса), в кінці (рак-мак). Зазначений прийом можна використовувати також під час зіставлення злиттів типу «пг» - п'г» (ри-рі, ру-рю). Наприклад, педагог запитує дітей: «Який звук однаковий у цих злиттях: ка, ко, ку, ке, ки?» або «Який звук однаковий у словах мак, рак, так, сік?».

Під звуковим аналізом необхідно розуміти не тільки уміння дитини виділити той чи інший звук із слова, здатність почути його, впізнати в інших словах, але й самостійно дібрати слова з певним звуком

ПРИЙОМИ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ

6. Упізнавання певного звука в названих педагогом словах, визначення його позиції в слові (на початку, в середині, в кінці)

Добираючи матеріал для такого завдання, педагог має пам'ятати, що слід охопити слова різних частин мови і обов'язково включити кілька так званих провокаційних слів, у яких виучуваного звука (звуків) узагалі немає. Наприклад, пропонуючи дітям упізнати звуки [л], [л'], педагог промовляє слова лото, літо, легкий, малий, віл, вільха, вікно, малювати, весело, кленовий, яблуко, трусити, лікувати. Це посилює слухову увагу дітей, загострює їх мовленнєвий слух, забезпечує осмислений характер виконання як дошкільниками, так і учнями 1 класу аналітичних звукових вправ

7. Самостійний добір дітьми слів із виучуваним звуком

Цей прийом звукового аналізу також потребує свідомого ставлення до фонетичної структури слова. Виконання дошкільниками такої вправи пов'язане зі значними труднощами, обумовленими, з одного боку, порівняно невеликим словниковим запасом, а з іншого – невмінням користуватися ним. Тому педагогові слід подбати про активізацію дитячого словника. З цією метою можна використати предметні малюнки, сюжетні картини, іграшки тощо. Полегшити виконання завдань на добір слів із певним звуком можна, запропонувавши дітям лексичну тему. Це сприятиме систематизації словника їхнього мовлення, закріпленню низки логічних понять. Наприклад: У назвах яких птахів є звук [с], [с'] або у назвах яких квітів є звуки [л], [л']?

ПРИЙОМИ ЗВУКОВОГО СИНТЕЗУ

1. Утворення складів із 2-3 звуків

Наприклад: «Утворити склад із таких звуків: [н] [а] – на, [з] [о] – зо, [с'] [о] – сьо, [т],[р], [а], – тра, [к],[р],[и] – кри, [м] [р'] [і] – мрі. Треба взяти до уваги, що утворювані склади можуть бути частинами реальних слів. У такому випадку наступним завданням після утворення кожного складу є добір дітьми різних слів із цим складом (кри – крило, крилатий, крижина, криниця та ін.)

2. Утворення складів приголосного з усіма голосними або голосного з усіма приголосними

Наприклад зі звуками [л], [л'] – [ла], [ло], [лу], [ле], [ли] та [л'а], [л'о], [л'у], [л'е], [л'і]

3. Добір подібного до названого складу

Добір подібного до названого складу, але з м'яким приголосним: на (ня), ло (льо), ту (тю) кру (крю) і навпаки, до названого складу з м'яким приголосним дібрати подібний з твердим приголосним: ле (ле), зя (за), клю (клу,) (дзьо) (дзо) тощо

ПРИЙОМИ ЗВУКОВОГО СИНТЕЗУ

4. Утворення обернених складів

Утворення обернених складів з голосним звуком та різними приголосними – твердими і м'якими (п'ятирічкам дається зразок такого утворення). Наприклад, зі звуком [а] - (ар, ат, ан, ас, аль, ань)

5. Утворення сполучення звуків, подібних до заданого, але з іншими приголосними

Наприклад: «Яке сполучення звуків вийде, якщо поміняти у сполученні ово приголосний [в] на інший?» (оро, осо, оно, око, оньо, ольо)

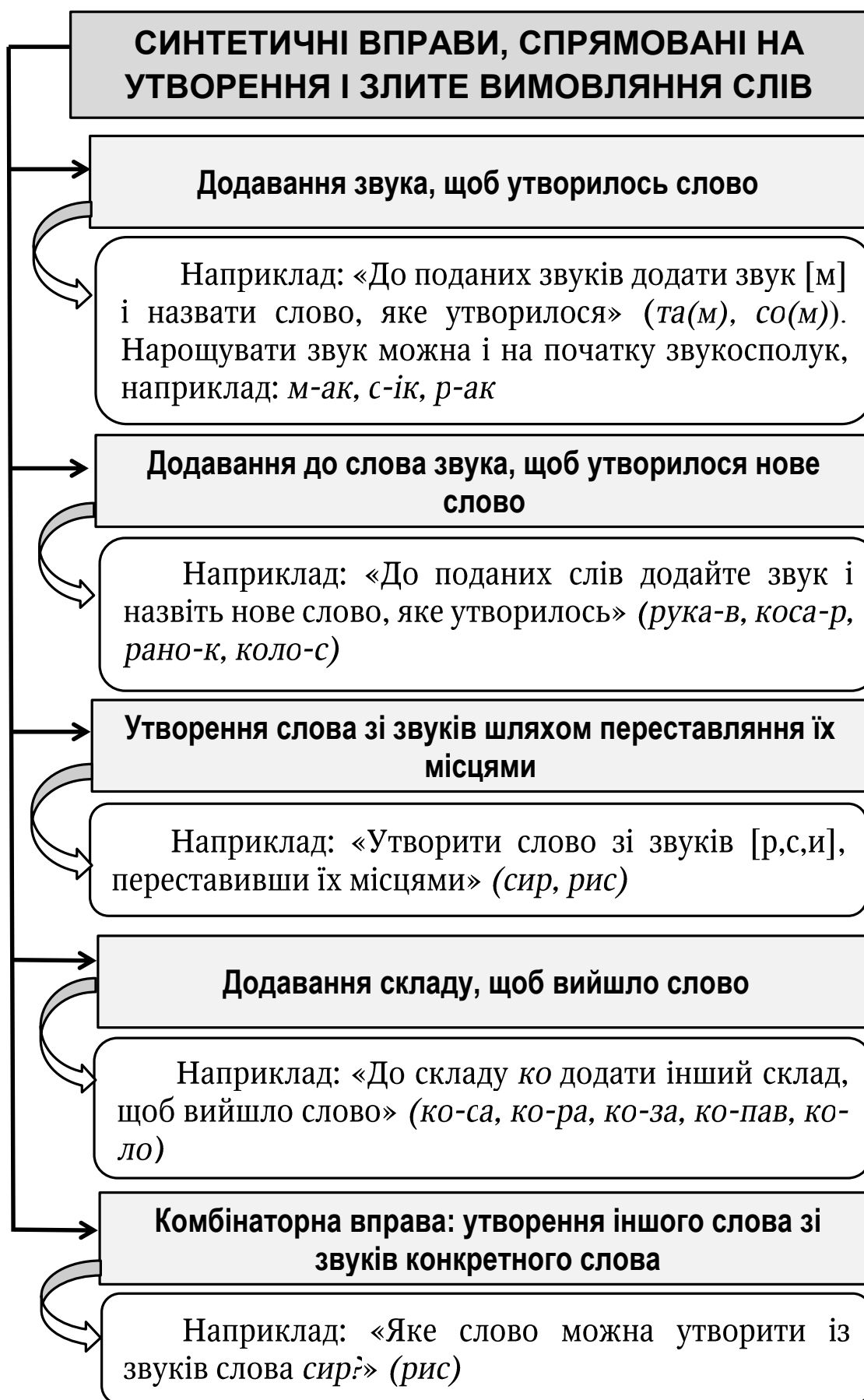
6. Співвіднесення звукової схеми і предметного малюнка

Наприклад, від дитини вимагається з'єднати лінією малюнок тварини (лисиця, заєць, вовк) з відповідною схемою звукової будови слова

□○□○□=□ □○□=□□ □○□□

7. Утворення дітьми слів

Це сприяє активізації й збагаченню словника, закріпленню умінь звукового аналізу та готує дітей до усвідомленого засвоєння прийомів злитого прочитування слів із збігом приголосних

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Кого вважають фундатором звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти у вітчизняній школі?
2. Процесу читання, тобто букварному періоду, за методом К. Ушинського, передувала ціла система звукових аналітичних і синтетичних вправ. Що це давало учням?
3. Як називав свій метод К. Ушинський?
4. Схарактеризуйте завдання з навчання грамоти за методикою К. Ушинського, які визначив сам видатний педагог.
5. Схарактеризуйте періоди у навчанні читати, що виділив К. Ушинський.
6. Заслугою К. Ушинського були розроблені ним прийоми звукового аналізу і синтезу. Схарактеризуйте їх.

Література для поглибленого вивчення теми

1. Богуш А. М. Перші кроки грамоти: передшкільний вік : навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Маліновська. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – С. 97–105.
2. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богуш. – К. : Вища школа, 1992. – С. 370–377.
3. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в підготовчих класах / М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипченко. – К. : Радянська школа, 1982. – С. 160.
4. Журова Л. Е. Обучение грамоте в детском саду / Л. Е. Журова. – М. : Педагогика, 1976. – С. 6–10.
5. Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти: навчально-методичний посібник / А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В, 2012. – С. 39–49.
6. Кирилова О. Про розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності за букварем М. С. Вашуленка – Н. Ф. Скрипченко / О. Кирилова // Початкова школа, 2003. – № 6.
7. Скрипченко Н. Диференційоване навчання грамоти / Н. Скрипченко, В. Антипець // Початкова школа. – 1993. – № 12; 1994. – № 1.
8. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1991. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия «Педагогика и психология», №1).

Розділ 5

ПІДГОТОВКА ДО НАВЧАННЯ

ГРАМОТИ В УМОВАХ ДНЗ

Сутність підготовки дітей до навчання грамоти визначається декількома важливими моментами, що вважаються головними у процесі оволодіння читанням і письмом.

По-перше, читання й письмо це види мовленнєвої діяльності, основою для яких є усне мовлення. Тому важливим підґрунтям навчання грамоти є весь процес мовленнєвого розвитку дитини, а саме:

удосконалення зв'язного мовлення

збагачення словника

формування граматичного ладу мовлення

виховання звукової культури мовлення

По-друге, особливе значення має елементарне усвідомлення дітьми чужого і власного мовлення, коли предметом уваги і вивчення дітей стає мовлення, його елементи.

По-третє, механізм читання й письма розглядається як процес кодування й декодування усного мовлення. Без правильного відтворення звукової форми слово не може бути зрозумілим читачеві.

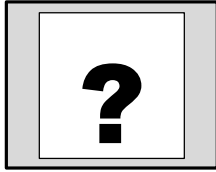
По-четверте, аналіз механізму читання дає підстави дійти висновку, що в дітей необхідно сформувавши широкую орієнтацію в звуковій стороні мовлення. З цією метою на підготовчому етапі велика увага має приділятися розвитку в дошкільників *фонематичного слуху* – здатності сприймати звуки людського мовлення.

! ВАЖЛИВО

Одним із головних завдань спеціальної підготовки дошкільників до навчання грамоти є *розвиток у дітей фонематичного слуху, і на його основі – фонематичного сприймання*

Фонематичний слух – це розрізнення (аналіз і синтез) звуків (фонем), фіксація будь-яких змін у звуковій оболонці слів різних частин мови, що є необхідною передумовою розуміння змісту висловлювання

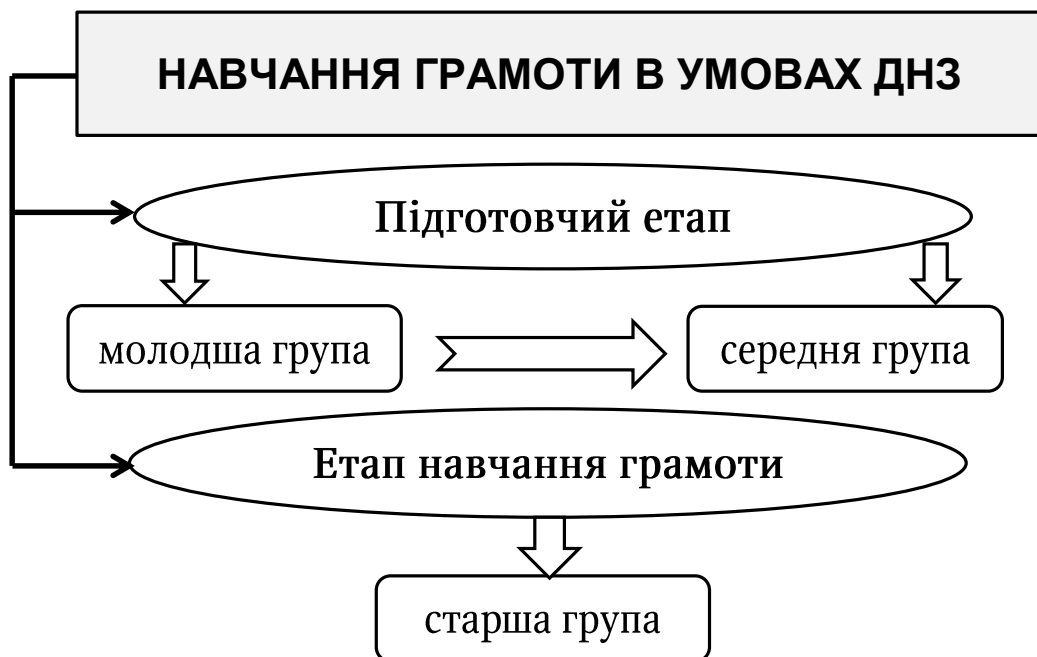
Фонематичне сприймання – це вищий ступінь оволодіння фонематичним слухом, що проявляється в умінні виокремлювати звуки в слові, визначати їхній порядок та давати їм характеристику

З якого ж віку необхідно розпочинати роботу з розвитку фонематичного слуху, фонематичного сприймання?

Психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що сенситивний період з розвитку фонематичного слуху та фонематичного сприймання припадає на четвертий-п'ятий роки життя. Саме тоді діти проявляють найбільший інтерес до мови, що звучить, до звукової дійсності.

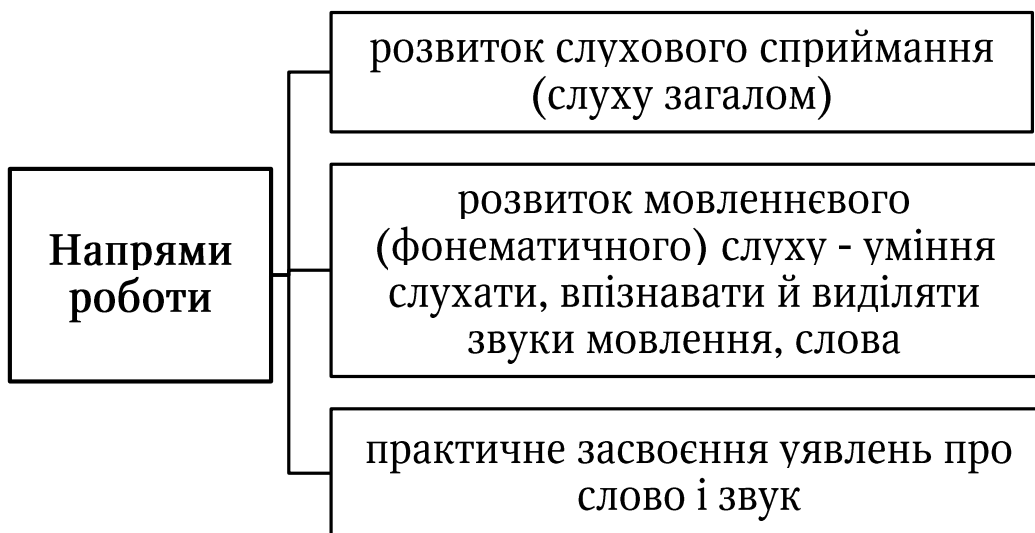
Безпосередньо навчання грамоти (навчання елементів грамоти) в більшості програм («Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Я у Світі», «Українське дошкілля», «Соняшник», «Світ дитинства») передбачено з дітьми старшого дошкільного віку. Дітей ознайомлюють із поняттям «речення», вчать визначати кількість слів у ньому, складати речення з відповідними словами; у вихованців формують уміння здійснювати звуковий та складовий аналіз слова. Але така робота вимагає попередньої підготовки. Тому практично всі програми визначають завдання і зміст підготовки дітей до навчання грамоти, починаючи з молодшого дошкільного віку:

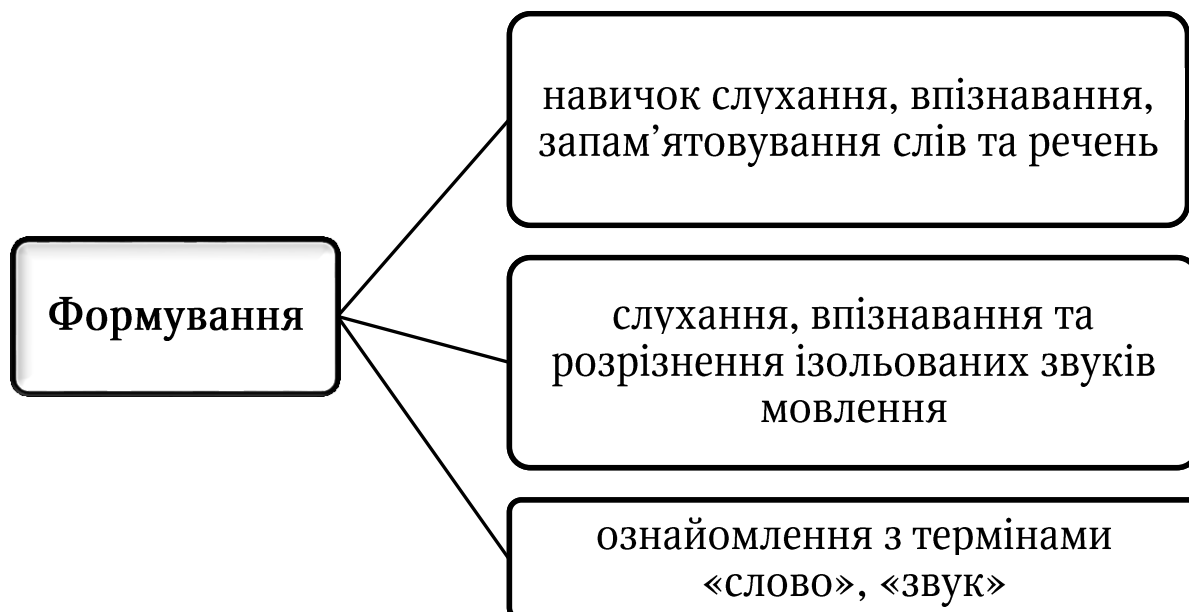
ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

4 р.ж.

Робота з дітьми 4 року життя здійснюють за такими напрямками:

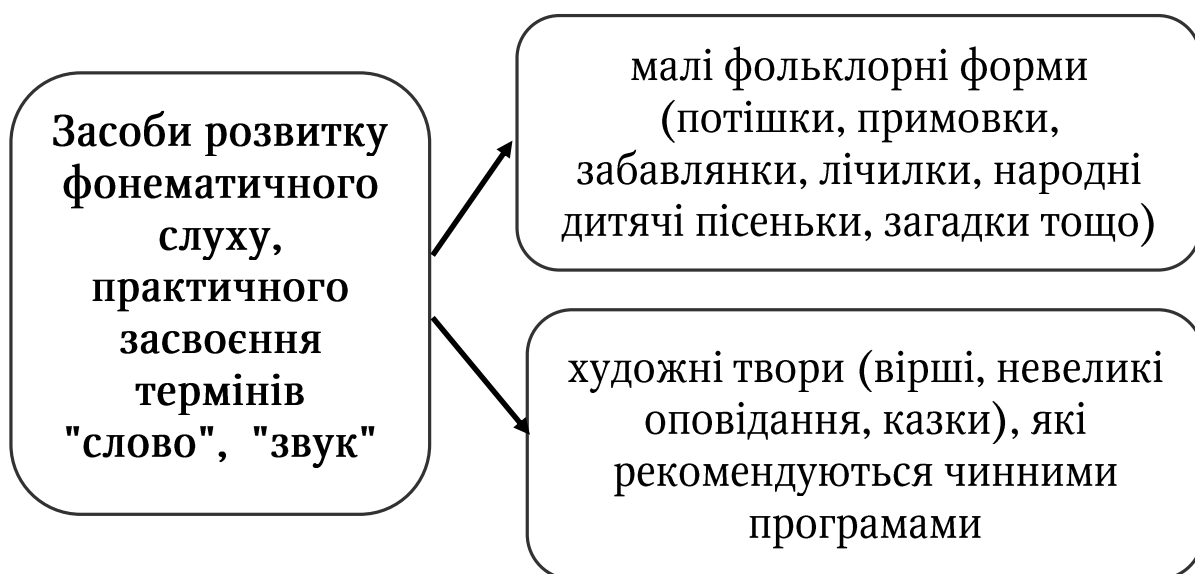
Ці напрями впроваджують в практику роботи одночасно, починаючи з перших днів навчального року. Навчання, спрямоване на **розвиток фонематичного слуху** в дітей другої молодшої групи, розглядають як:

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДРУГОЇ МОЛОДШОЇ ГРУПИ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Організувати роботу з підготовки до навчання грамоти дітей четвертого року життя необхідно в ігровій формі. Це пов'язано зі слабко розвиненою довільною увагою, невисоким порогом сприймання, наочно-образним мисленням. Значну роль відіграє і той факт, що загальний інтерес дітей до діяльності спрямований на її результат, а не на спосіб дії.

Ігри, ігрові вправи, звукові жарти, завдання про слово, задані казковим персонажем, впливають на почуття дитини, змушують її активно працювати з мовним матеріалом, сприяють зосередженості, концентрації уваги на слові, яке звучить. Загалом, гра – це і форма спілкування, і форма виховання, і форма навчання дитини.

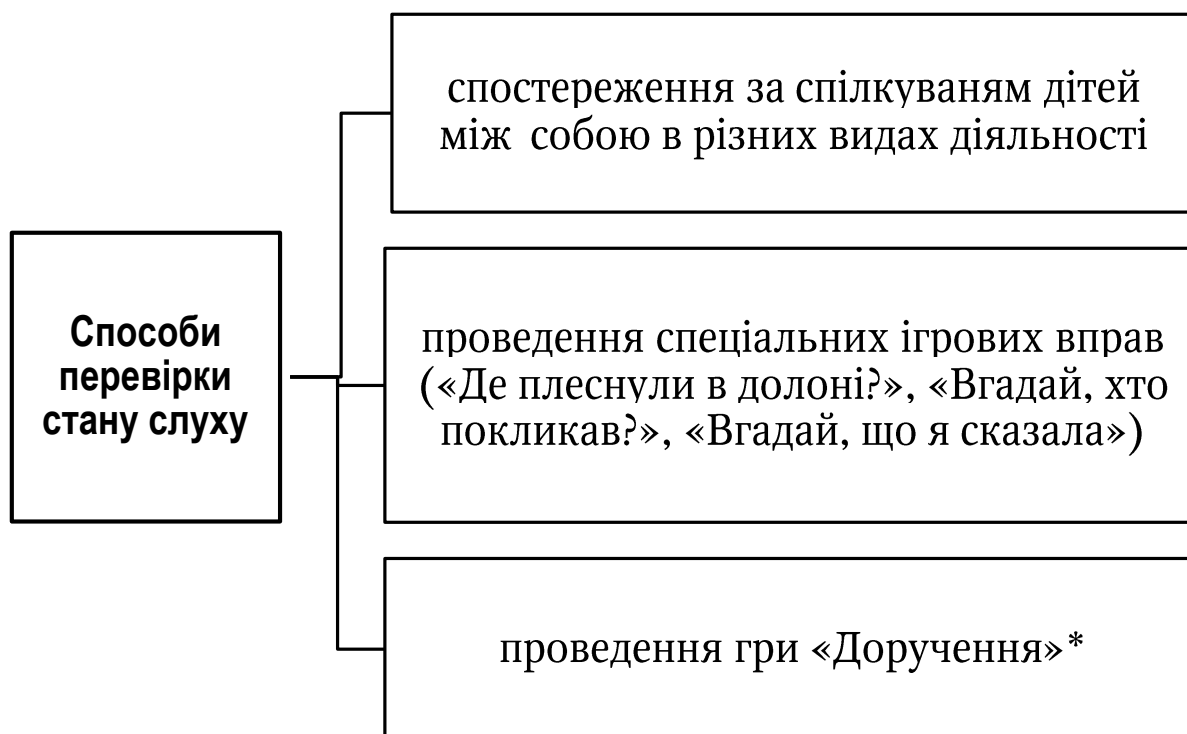

Читання літературного матеріалу, завдання на продовження речення чи словосполучення, відповіді дітей на нескладні запитання за текстом привчають дітей уважно слухати, добирати слова-рими, чітко та досить голосно їх вимовляти.

АЛГОРИТМ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ (4 РІК ЖИТТЯ)

Формування фонематичного слуху в дітей четвертого року життя слід здійснювати систематично, поступово ускладнюючи завдання і поєднуючи цю роботу з навчанням звуковимови.

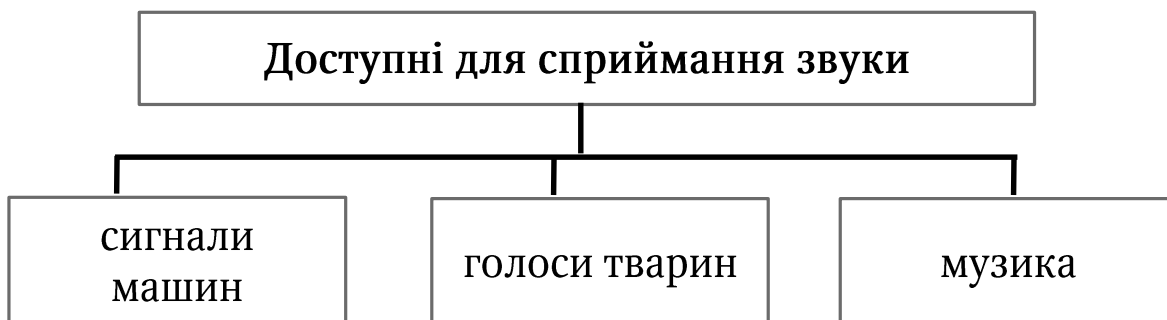
На початку навчального року разом з перевіркою звуковимови дітей вихователь перевіряє і стан їхнього слуху (за А. Іваненко):

Після перевірки слуху дітей діяльність вихователя спрямовується на **розвиток** їхнього **слуху загалом та на розвиток фонематичного слуху**.

* Іваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. - К. : «Радянська школа», 1987. - С. 20.

Для **розвитку слухової уваги** доцільно використовувати:

На прогулянках, під час ігор, на спеціальних заняттях (огляди, екскурсії, музичні заняття)

Фраза, яку вихователь може використати при звертанні до дитини:

Послухай, про що «говорить» вулиця (кімната, ліс, парк, музична шкатулка)

Розвиткові слухової уваги дошкільників сприяють:

Ці та аналогічні вправи ігрового характеру вихователь проводить під час:

прийому дітей уранці

між заняттями

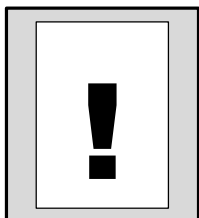
можуть бути елементом занять:

із розвитку мовлення

із ознайомлення з довкіллям

музичних

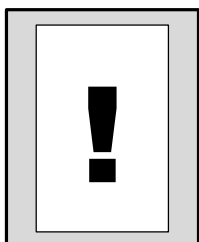
Важливо, щоб вправи для розвитку слухової уваги пропонувалися

не рідше 2-3 разів на тиждень і охоплювали всіх дітей

На думку А. Іваненко, приблизно з середини другого кварталу, поряд із вправами на розвиток слухової уваги дошкільників доцільно вводити **завдання з розвитку фонематичного слуху** – повторити вимовлене слово, відтворити почуте речення.

Доцільно при цьому проводити з дітьми вправи типу «Вгадай, що я сказала», зміст якої зводиться до того, що:

педагог вимовляє слова, речення, а діти відтворюють почуте

Добираючи слова для цієї вправи, необхідно виходити з того, що:

значення слова має бути відомим дітям

дотримання принципу «від простого до складного»:

слова, які не схожі за звуковим складом (Оля, Сергійко, веселий, швидко; холодний вітер; діти грають дружно), а потім – близькі за звучанням, але різні за значенням (сам, сом, син; Оленка пішла грати; Оленка пішла спати)

На основі цих методичних рекомендацій, А. Іваненко пропонує наступні варіанти вправи «Вгадай, що я сказала»*:

відтворення слів (речень), що звучать не схоже, сприйнятих на слух та зором

відтворення слів (речень), що схоже звучать, сприйнятих на слух та зором

відтворення слів (речень), що звучать схоже і не схоже, сприйнятих на слух та зором

відтворення слів (речень), що звучать не схоже, сприйнятих тільки на слух

відтворення слів (речень), що звучать схоже, сприйнятих тільки на слух

відтворення слів (речень), що звучать схоже і не схоже, сприйнятих тільки на слух

* Іваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. - К. : «Радянська школа», 1987. - С. 23.

Для формування у дітей вміння слухати та запам'ятовувати слова, доцільно використовувати загальновідому гру «Запам'ятай слова» (з картинками або з дрібними іграшками) у таких варіантах:

збільшувати кількість слів з урахуванням можливостей дітей, якості виконання ними попереднього завдання

промовляти слова з різною силою голосу

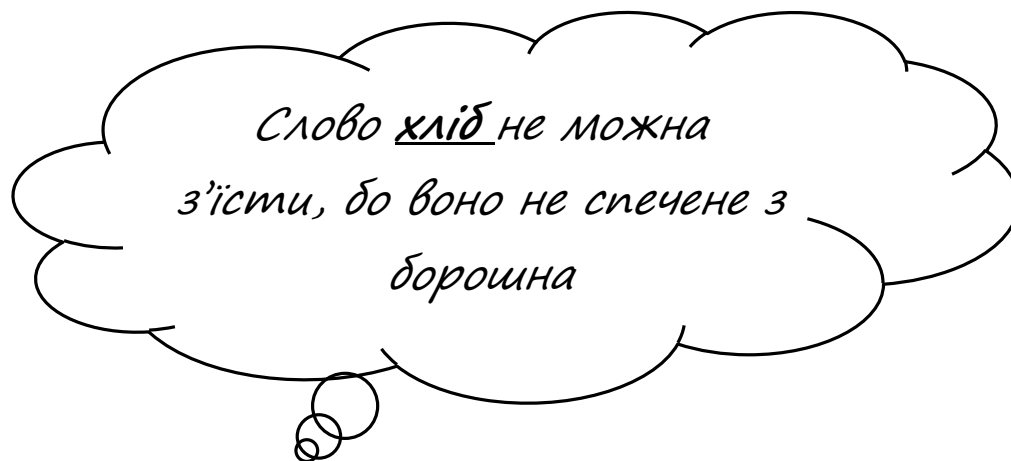
пропонувати дітям слухати вихователя то з розплющеними, то з заплющеними очима

підбирати назви картинок (іграшок), що звучать схоже і не схоже

У процесі підготовки до навчання грамоти діти отримують перші **уявлення про слово як мовну одиницю**, що слова складаються зі звуків.

Їх необхідно поступово підвести до розуміння того, що є особливий світ – світ слів, який відрізняється від предметного світу:

Зі словом м'яч не пограєш

Слово кіт не навчить

Науковці підкреслюють різницю між засвоєнням значення слова *слово* і формуванням поняття «*СЛОВО*». Формування поняття «слово», тобто формування дійсно лінгвістичного ставлення до слова може відбутися лише за умови систематичного вивчення дитиною курсу теорії мови. Ф. Сохін підкреслював, що мова йде про формування в дошкільників значення поняття *слово*, тобто про засвоєння мінімуму ознак, за якими дитина може відрізнити слово від не слова (складу, звука, речення).

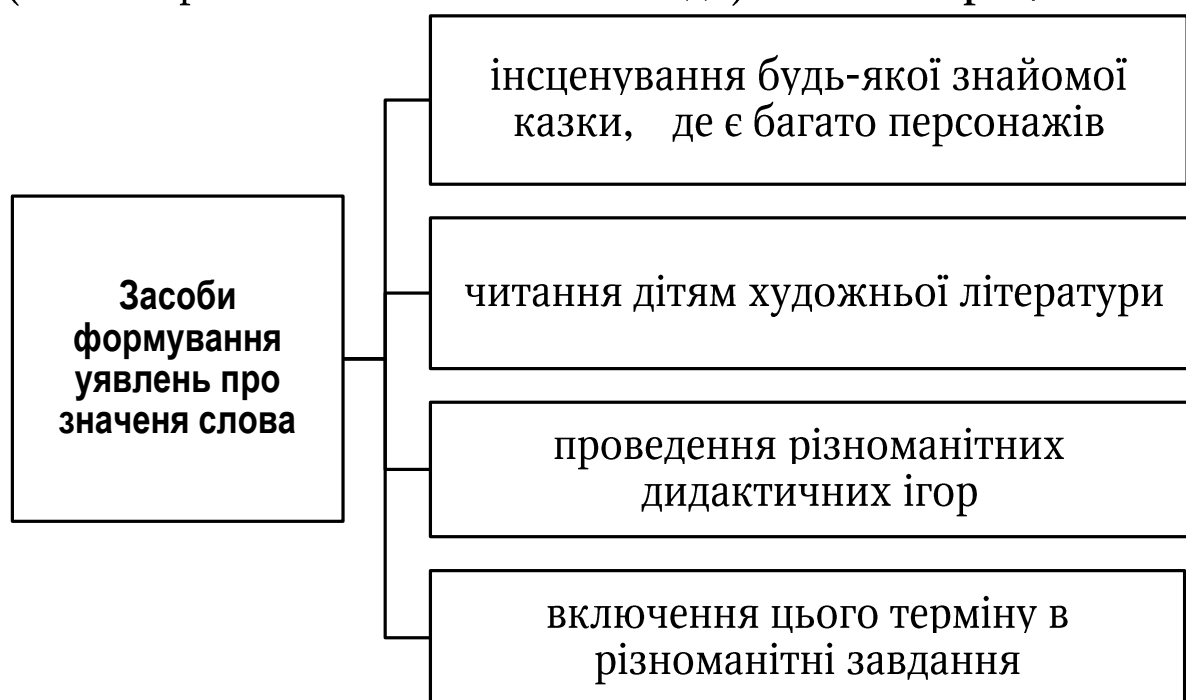
Формування в дошкільників уявлень про слово (як і про звук) та ознайомлення з цими термінами має відбуватися **тільки практичним шляхом**; жодних теоретичних відомостей діти не отримують.

Термін «слово» (як і «звук») дитина-дошкільник чує:

- в мовленні дорослих
- у мовленні інших дітей
- в оповіданнях і казках, у віршах
- використовує у власному мовленні

Крім того, вихователь проводить низку дидактичних ігор типу «Запам'ятай слово», «Скажи як я», а також уключає ці терміни в лексичні вправи (на словотворення, словозміну та інше).

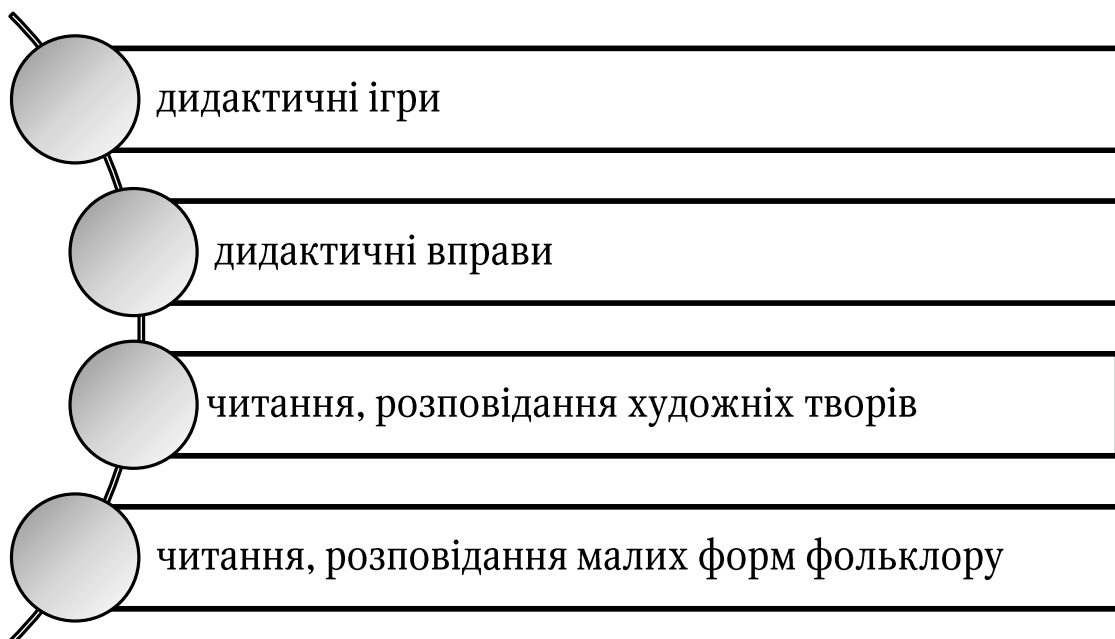
Практично сформувані уявлення про значення слова (називає різні об'єкти, властивості, дії) можна в процесі:

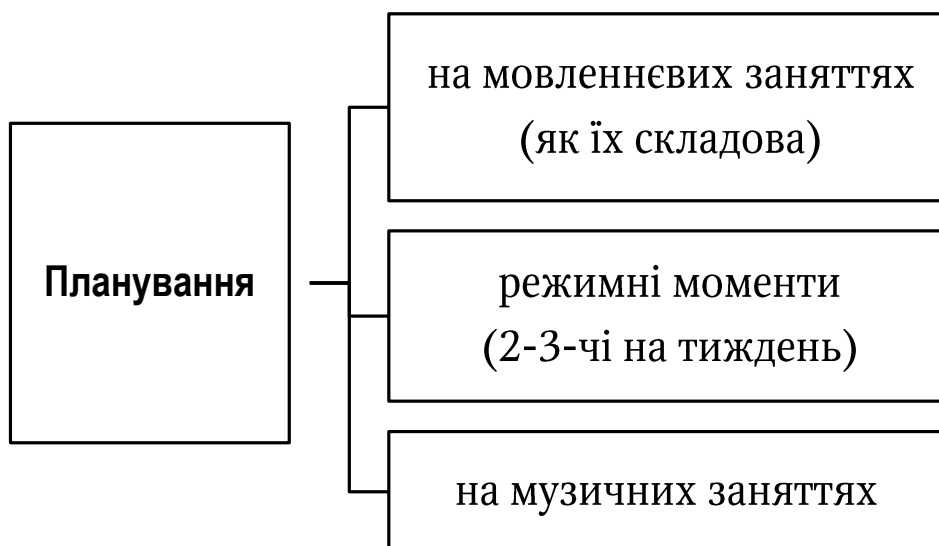
Наприклад, у дидактичній грі «Чарівна паличка, підкажи!» діти називають об'єкти, на які вказує чарівна паличка, слухають звучання слів, повторюють їх за вихователем, інтонують звуки в словах. Підводячи підсумок гри, вихователь наголошує на тому, що діти добре вимовляли різні слова, які називають предмети. А в процесі розглядання різних іграшок вихователь питає: «Які слова скажемо про зайця (ведмежатка, лисеня тощо), щоб зразу було зрозуміло, що він маленький?».

Отже, увага дітей, починаючи з другої молодшої групи спеціально спрямовується на розуміння того, що вони використовують у своєму мовленні слова. Дошкільники засвоюють елементарне, поки що приблизне, значення слова «слово». Але, як зазначає Ф. Сохін, навіть це полегшує вихователю проведення словникової роботи, оскільки спрощує «ділове спілкування» з дітьми.

Отже, основними методами, які забезпечують виконання вимог програми щодо розвитку в дітей молодшої групи фонематичного слуху, є:

Планування роботи з розвитку фонематичного слуху:

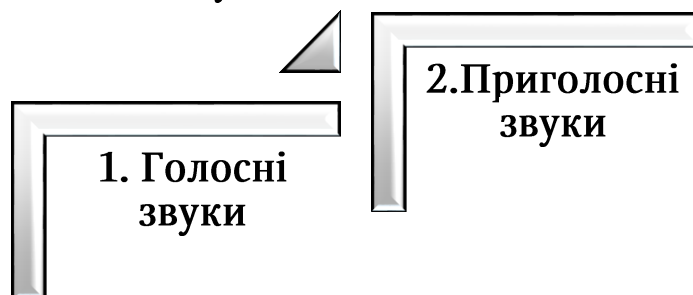

Система таких дидактичних ігор та вправ подано в посібниках А. Іваненко, Г. Тумакової та інших.

Відповідно до вимог програми в дітей другої молодшої групи формують більш складне вміння – **виділяти звуки**

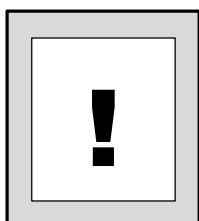
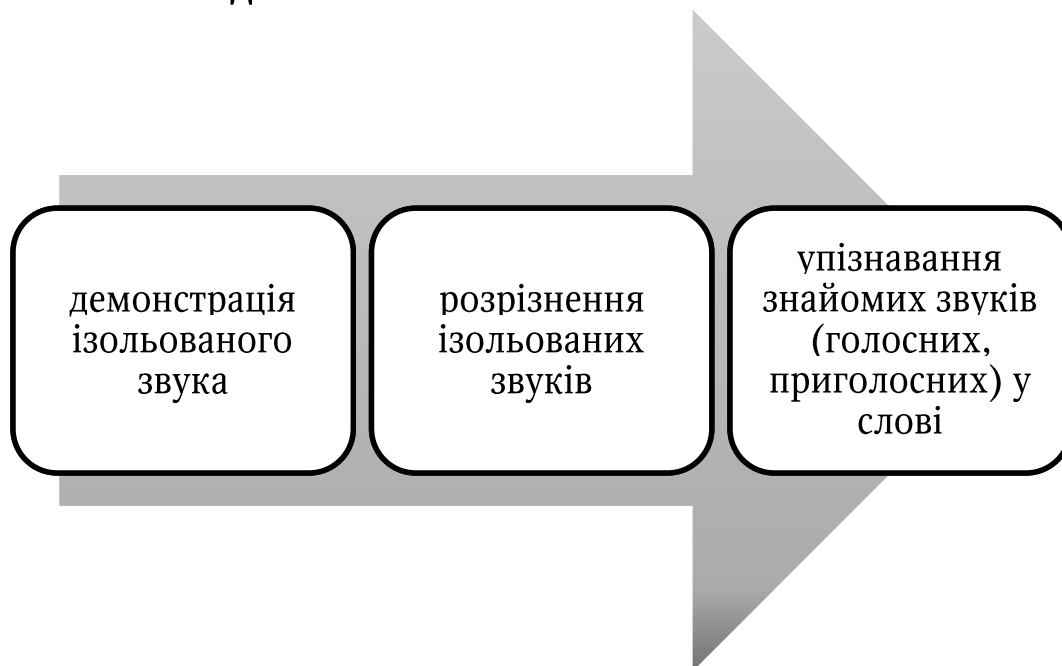
МОВЛЕННЯ на основі подальшого розвитку фонематичного сприймання.

Дітей навчають слухати й виділяти з мовлення:

Доступною для дітей формою ознайомлення зі звуком мовлення може бути дидактична розповідь зі звуконаслідуванням. Приклади таких розповідей подано в посібнику А. Іваненко та у рекомендаціях Г. Тумакової.

Ознайомлення дітей зі звуками мовлення проводиться в такій послідовності:

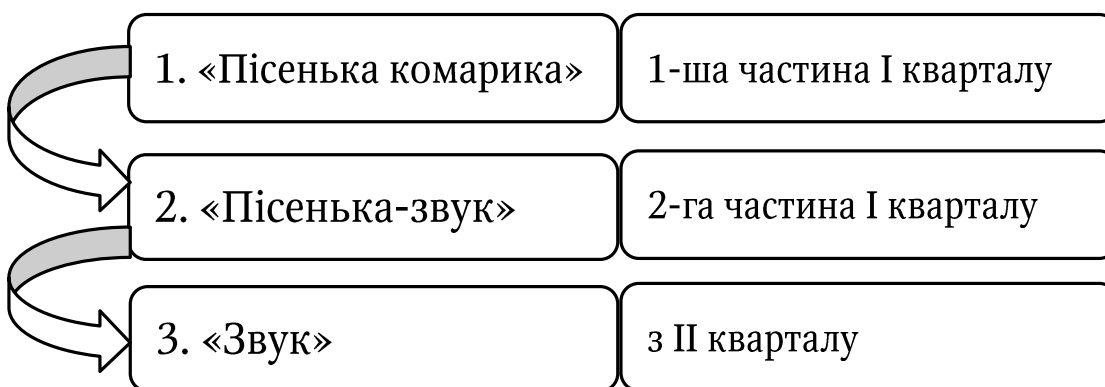

На початковому етапі ознайомлення дітей зі звуками вихователь може пов'язати виучуваний звук із конкретним образом і назвати це «пісенькою».

Наприклад, протяжний звук [з] – пісенька комара (з-з-з-з-з), а звук [ж] – пісенька жука (ж-ж-ж-ж-ж), звук [с] – пісенька води (с-с-с-с-с), звук [р] – пісенька мотора (р-р-р-р-р) тощо. Але поступово робочий термін «пісенька» знімається, і вихователь починає використовувати науковий термін «звук».

Увести термін «звук» можна через *систему дидактичних ігор, вправ, читання художніх творів, у яких звучить це слово*. При цьому вихователь використовує термінологію: «пісенька комарика», «пісенька-звук», «звук».

АЛГОРИТМ ВВЕДЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗВУК»

Слід зазначити, що методисти радять працювати над одним звуком упродовж 2-3 тижнів.

Навчання дітей слухати й виділяти звуки найкраще проводити на мовленнєвих заняттях (виховання звукової культури мовлення). Програмовий зміст таких занять збагачується за рахунок завдань на розвиток фонематичного слуху (слухати звук; знаходити звук). До планів-конспектів вносять відповідні завдання, що пропонуватиме вихователь дітям, також визначають дії дітей (демонстрація ізольованого звука, розрізнення звуків, упізнавання їх у словах).

Впродовж навчального року дітей молодшої групи знайомлять мінімум з 5-6-ма «пісеньками-звуками».

Робота над кожним звуком має певну послідовність:

РОБОТА НАД КОЖНИМ ЗВУКОМ

Демонстрація звуку в дидактичній розповіді (частина заняття з виховання звукової культури мовлення)

Мета: привертання уваги до звуку, його звучання та артикуляції. Дітям пропонують послухати звук, вимовити його декілька разів та зв'язати цей звук з конкретним образом

Повторне відтворення дидактичної розповіді з участю дітей (поза заняттями, у зручний час)

Пригадування «пісеньки-звуку», відтворення її доречно на прогулянках та в інші режимні моменти

Знаходження звуку в словах, що вимовляються вихователем

Діти знаходять звук у словах, що вимовляється вихователем під час ігор «Чию пісеньку часто чуємо в словах...», «Впізнай пісеньку жука, мотора в словах...»

Привертання уваги дітей до слів-звуків у текстах

Увагу дітей привертають до слів-звуків під час читання розповідей, казок, віршів

Підготовку дітей другої молодшої групи до **звукового аналізу** здійснюють:

- в повсякденному житті (ранковий прийом дітей, ігри, прогулянки)
- на заняттях із розвитку мовлення
- на заняттях з ознайомлення з довкіллям
- під час читання творів художньої літератури

Якщо в навчальній діяльності закладається основа для засвоєння певної розумової дії щодо орієнтування у звуковій оболонці слова, то в повсякденному житті створюються умови для багаторазового виконання дітьми цієї дії в різних ситуаціях для оволодіння розумовою дією.

Отже, в цьому аспекті робота вихователя поза навчальною діяльністю значною мірою вирішує успіх засвоєння дітьми програмового матеріалу.

ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

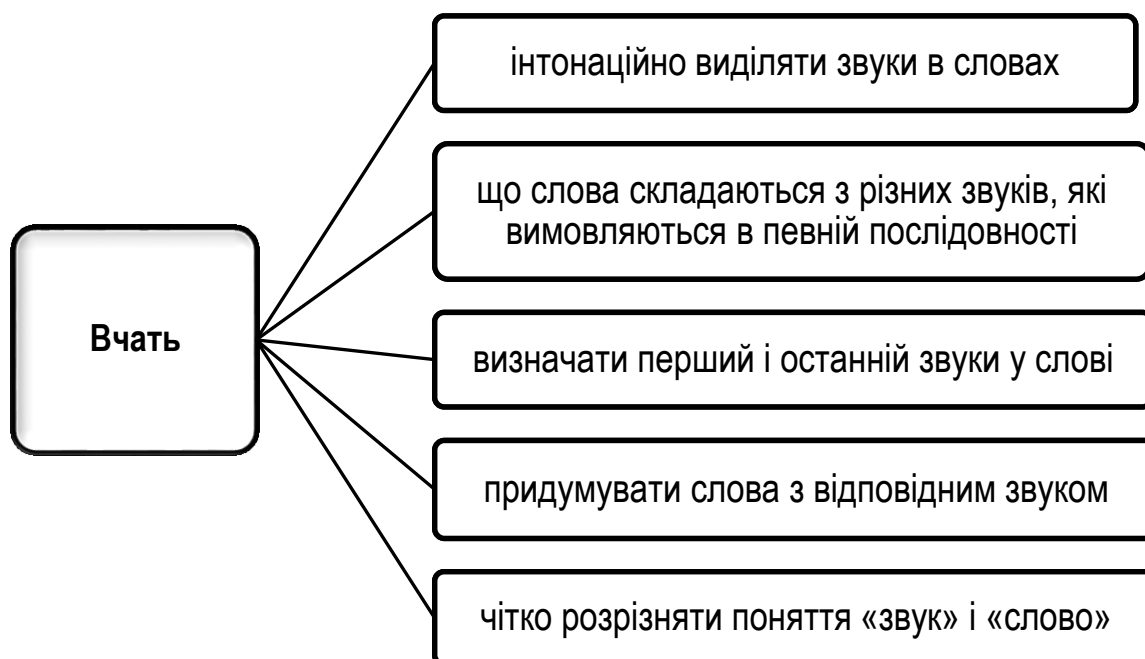
5 р.ж.

Слово, яке звучить, викликає велику цікавість з боку дітей п'ятого року життя. Вперше для дошкільників мовлення із засобу спілкування перетворюється в об'єкт пізнання (вивчення) й аналізу, коли смислова його сторона «відділяється» від формальної, на якій і концентрується увага дітей.

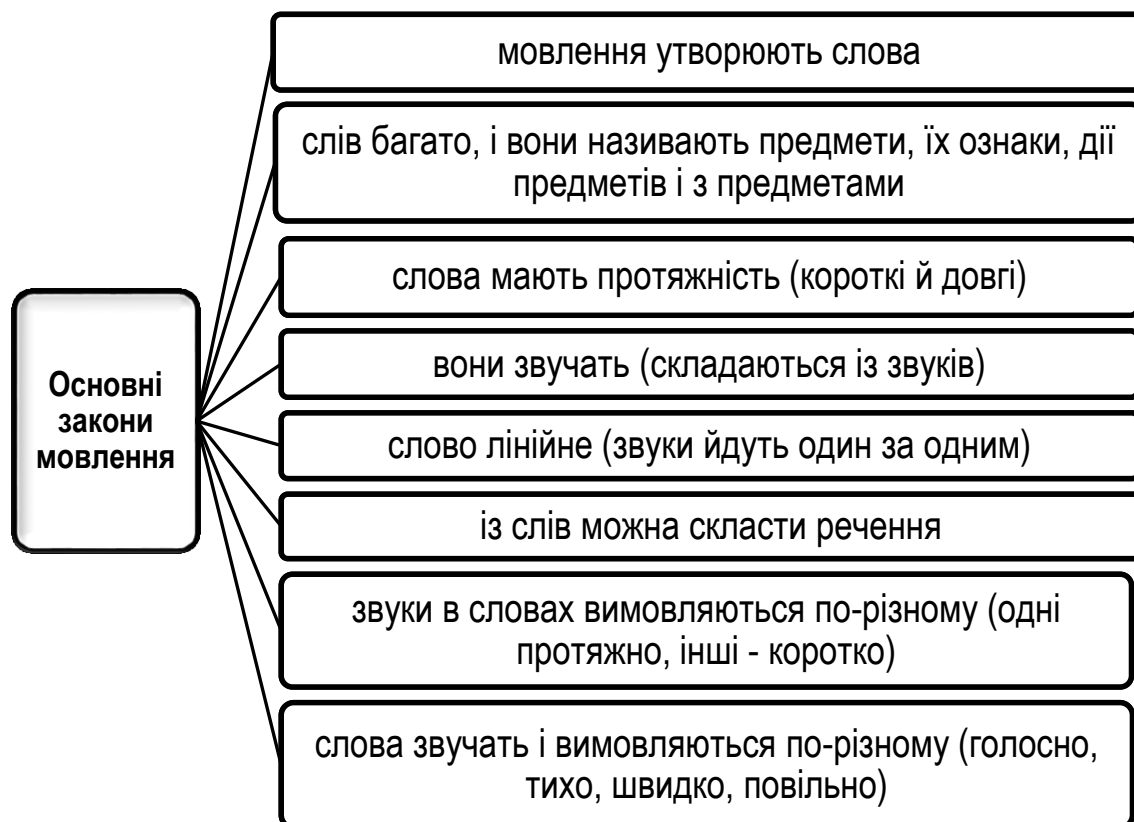
Формування в дітей фонематичного слуху, фонематичного сприймання – головне завдання роботи вихователя в цій групі й розв'язується воно насамперед у межах змісту виховання звукової культури мовлення:

З чотирьох років дітей:

Зміст чинних програм розвитку навчання та виховання дітей спрямований на формувати в дітей практичним шляхом таких **знань про основні закони мовлення:**

ЗАСОБИ ЗАКРІПЛЕННЯ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ ПРО ПОНЯТТЯ «СЛОВО», «ЗВУК»

З метою подальшого розвитку фонематичного слуху на п'ятому році життя продовжується робота з правильного розуміння дітьми термінів «слово», «звук». Це дозволить дітям у подальшому усвідомити звуко-складову структуру слова.

В середній групі ДНЗ ці мовні поняття докладно не розкриваються. Завдання вихователя – допомогти дитині правильно використовувати терміни «слово» та «звук» у мовленнєвому спілкуванні з дорослими та дітьми. З цією метою використовуються різні методи та прийоми, серед яких:

- читання художніх творів
- дидактичні ігри та вправи
- народні ігри, розігрування казок
- мовленнєві ігри
- словникові (лексичні) вправи
- "малювання" слова

Для читання підбираються художні твори, в яких використовуються терміни «слово», «звук» або ж говориться про них. Особливого значення набуває зміст творів, який розкриває їх смислову та звукову сторони, звертає увагу читача на значення цих слів. Наприклад, у казці К. Чуковського «Айболить» є строфи, в яких неодноразово використовується термін «слово»:

«І вперед поскакав Айболить, і одне тільки слово говорить Айболить: Лімпопо, Лімпопо, Лімпопо».

Часто терміни «звук» та «слово» зустрічаються в назвах творів: «Гра в слова», «Прислухайся до слів», «Звук заблукав», (А. Барто), «Чесне слово» (О. Пантелеєв), «Чарівне слово» (В. Осеева), «Про хлопчика, який гарчав на тигрів» (Дональд Біссет) та інші.

Засвоєнню термінів «слово» та «звук» також сприяють *дидактичні ігри*, зміст яких зводиться до розкриття значень слів, називання різноманітних слів та звуків. Наприклад, «Підкажи словечко», «Підкажи Незнайку звук», «Звук загубився», «Дитячий світ».

Сюжети деяких *народних ігор* («Зіпсований телефон», «Луна») також залежать від правильного використання слів та звуків.

Засвоєнню термінів «слово», «звук» допомагають *мовленнєві ігри* «Закінчи слово», «Підкажи слово», «Угадай, який звук я не вимовила», «Звук загубився» тощо.

Ці та інші ігри та вправи *включають до змісту мовленнєвих занять, проводять під час ранкового прийому, на прогулянках*. Їх виконують як окремі діти, так і невеликі підгрупи, а також можливе виконання всіма вихованцями.

Словникові (лексичні) вправи також відіграють значну роль у роботі з формування в дітей початкової орієнтації в усному мовленні, оскільки активізують мовленнєву діяльність дітей, переконують їх у практичній значущості слова й звука, допомагають сприймати слово як смислову одиницю, а також свідомо вживати терміни «слово», «звук». Вихователь, плануючи ту чи іншу вправу, ставить перед дітьми різні завдання: знайти слова, які називають певні дії когось; утворити нові слова від слова-зразка; назвати один і той же предмет різними словами або різні предмети – одним словом. Систему таких лексичних вправ подає Г. Тумакова*. Приклади з її посібника:

* Тумакова Г. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом / Г. А. Тумакова. - М. : Просвещение, 1991. - С. 12-13.

Слова-назви предметів

- придумати до картини назву, яка складається з одного слова («Вулиця», «Зима»)
- назвати дві картини одним словом («Друзі», «Гра»)
- назвати по-різному одну і ту ж іграшку
- сказати про іграшку словами, в яких чується звук [ш] чи інший звук

Слова-назви дій

- «Якими словами можна сказати про те, що робить кішка? Як «говорить» вітер? Що робить цуценя? Що воно вміє робити? Що над усе любить цуценя? Що воно робить, коли його беруть на руки?»
- потім дітям пропонується за словами-діями вгадати предмет: «Їде, сигналить, гуркоче, везе ... (машина); любить, пестить, доглядає, годує, працює ... (мама)»
- можна запропонувати дитині придумати загадку, в якій будуть названі тільки дії, загадати її, а інші діти будуть відгадувати

Слова-прислівники

- Як біжить вовк за своєю здобиччю?
- Як рухається черепаха?
- Як падає на землю листя восени?
- Як ви зустрічаєте новорічне свято?

Слова-назви ознак предметів

– «Про що можна сказати, використовуючи слова: кругла (куля, м'яч), круглий (м'яч, помідор, стіл), кругле (яблуко, дзеркало), червона (хустина, яблуко), червоне (полум'я, помідор), червоний (олівець, хустина). Про який предмет іде мова: «Солодка, маленька, смачна, шоколадна ... цукерка»; «Чиста, прозора, холодна ... вода» тощо.

Якими словами можна сказати про сонечко? Яке сонечко? Якими словами можна сказати про небо? Яке небо? Коли яскраво світить сонечко? А якщо небо вкрите хмарами? Яким може бути струмочок? Скажи одним словом, яке восени листя на деревах?

Споріднені слова

– Які слова можна утворити від слів «кіт», «сонце»?

Порівняння

– На що схоже сонечко? На що схожий їжак?

«Малювання» слова. На прогулянках, заняттях з образотворчої діяльності, під час ігор, підготовки матеріалу для книжкового куточка, проведення літературної вікторини вихователь пропонує дітям намалювати різні предмети, які позначаються певними словами. Такі завдання допомагають дітям закріпити правильне розуміння значень термінів «слово», «звук».

Наприклад, вихователь пропонує намалювати предмети, в назві яких чуються певні звуки, або відобразити в малюнках різний стан моря і назвати його певними словами (море – спокійне, синє, веселе тощо).

Після оволодіння дітьми термінами «слово» та «звук», вихователь переходить до ігор та ігрових вправ на звучання слів.

! ВАЖЛИВО

Слід звертати увагу дітей на те, що слова за звучанням бувають різними:

- ☉ тихими (котик), дзвінками (золото, дзвенять), гучними, грізними (гримить, грім, трактор)
- ☉ пропонувати дітям самим дібрати слова за певними характеристиками і пояснити, в чому вони чують різницю звучання

Засоби закріплення знань дітей про слово

★ спеціальні ігри і вправи на вироблення в дітей уміння розрізняти слова, близькі за звучанням

★ посібник «Звуковий годинник» (Додаток 2)

для позначення стрілочками слів, схожих за звучанням

слів, які звучать по-різному

слів з певними звуками

Шляхи формування уявлень про те, що слова складаються зі звуків

Дидактична гра «Що звучить навколо нас?» (Додаток 3)

1

Діти слухають звуки різних музичних інструментів (сопілка, барабан, гітара, піаніно тощо) і відгадують, якому інструменту певний звук належить

2

Вихователь реагує на відповіді дітей, уточнює їх, повідомляє, що все, що вони почули, називається звуками; що різні музичні інструменти звучать по-різному

3

Слова також звучать. Вихователь промовляє якесь слово, інтонуючи кожен звук у ньому. Слова звучать, оскільки вони складаються зі звуків. Після цього діти разом із вихователем повторюють слова так, щоб можна було почути, як звучать у них різні звуки. Потім називають інші слова

Спостереження за вимовою звуків

Як при вимові різних звуків по-різному рухаються губи, зуби, язик

Бесіда про предмети, що оточують

1

Спочатку дошкільники визначають, із чого зроблено стіл, одяг, хліб тощо

2

Далі педагог запитує: «А з якого матеріалу зроблені слова?». Вислухавши відповіді дітей вихователь повідомляє, що слова складаються із звуків

3

Щоб усі діти зрозуміли, про що йдеться, необхідно показати їм, що слова складаються не з будь-яких звуків, які ми чуємо, а із звуків людського мовлення. Роботу слід організувати так, щоб діти самі дійшли необхідного висновку

Можна доповнити бесіду цікавими ігровими вправами.

Наприклад: «Послухайте: *i-i-i-i-i*. Що-небудь зрозуміли? А так: *t-t-t-t-t*. Зрозуміло? А тепер я вимовлю декілька звуків один за одним [*к' і т*]. Впізнали слово? Що воно означає?»

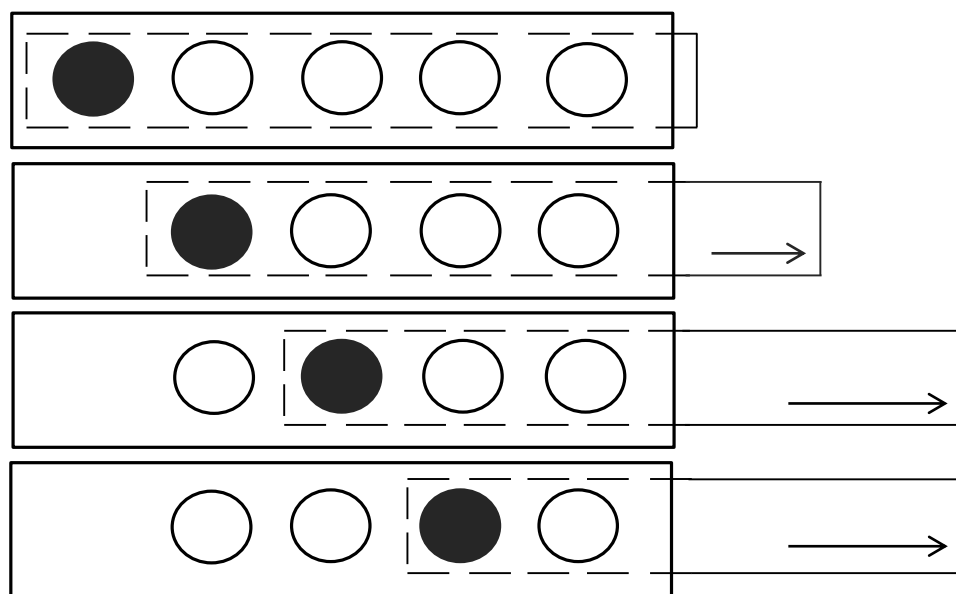
Після відповідей дітей вихователь узагальнює: «Слово на відміну від звука значить дуже багато. Ось послухайте: мама, донечка, синочок, люблю, цілую. І всі ці слова складаються зі звуків»

Щоб допомогти дітям виділити й усвідомити звукову сторону слова, важливо продемонструвати їм мовлені слова як звукові комплекси, як певну послідовність звуків.

Для цього дітей ознайомлюють із такою особливістю звукової сторони слова, як **тривалість його звучання** (слово довге – коротке).

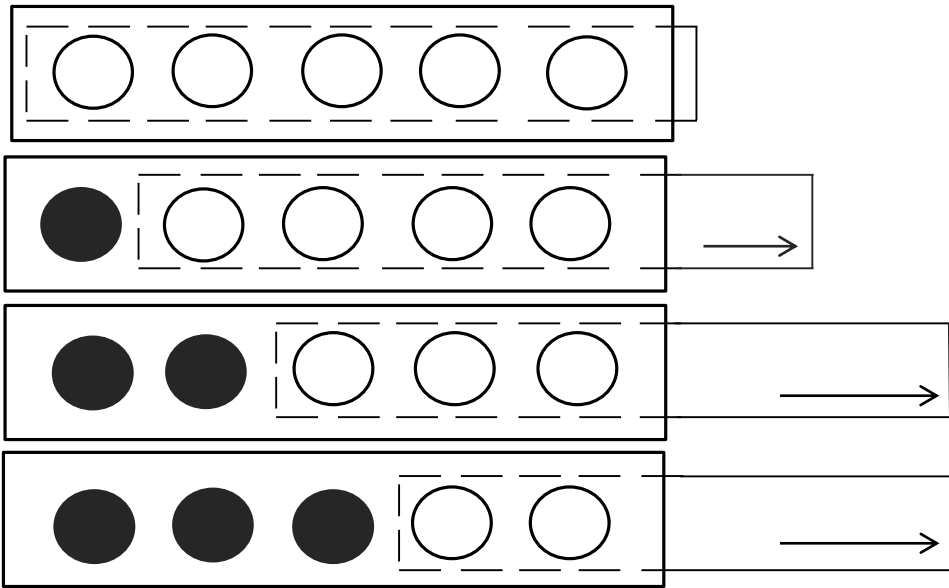
Методику роботи зі звуковими лінійками докладно описано в посібнику Г. Тумакової «Ознакомление дошкольников со звучащим словом»*. Розроблені нею цікаві **звукові лінійки**, які дають змогу вихователю наочно показати дітям:

- послідовну зміну одного звука іншим (звукова лінійка №1)
- розташування звуків у нібито «записаному» слові (звукова лінійка №2)
- різну тривалість звучання слів (звукова лінійка №3)

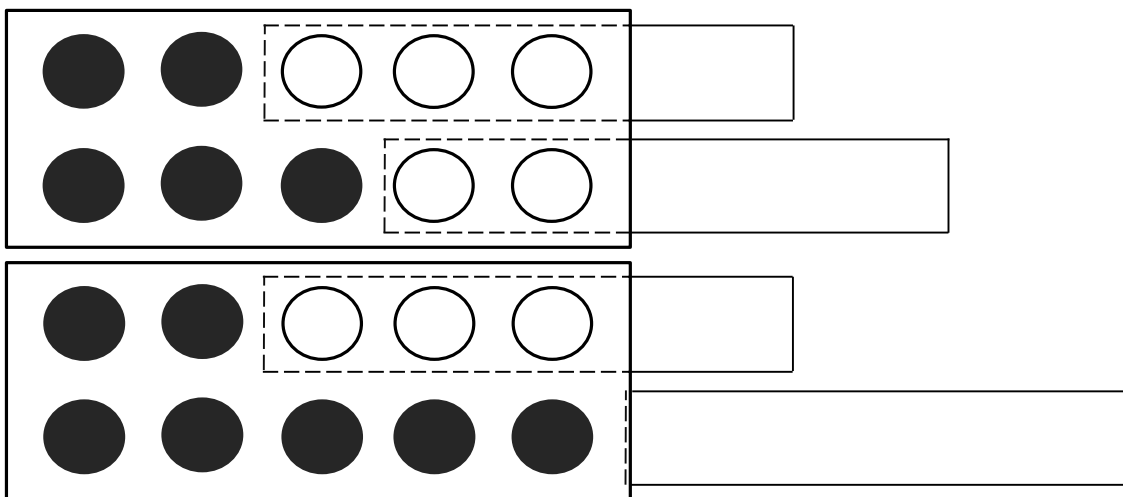

Звукова лінійка № 1

*Тумакова Г. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом / Г. А. Тумакова. - М. : Просвещение, 1991. - С. 20-22.

Звукова лінійка № 2

Звукова лінійка № 3

Прийоми «вимірювання» слова

- ☆ розведення рук в сторони
- ☆ накручування нитки на пальчик
- ☆ крокування з одночасним промовлянням слова

Ігри на вимірювання слова можуть бути фрагментом заняття з розвитку мовлення або проводитися у повсякденному житті.

Послідовність роботи з навчання «вимірювання» слова

на початковому етапі бажано залучати дітей до пошуку способу, як можна визначити: довге чи коротке слово

ускладнювати ігри, пропонуючи дітям з короткого слова утворити довге, і навпаки

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ЗДІЙСНЮВАТИ ЧАСТКОВИЙ ЗВУКОВИЙ АНАЛІЗ СЛОВА

У другому півріччі в дітей середньої групи ДНЗ починають формувати навички звукового аналізу слова. Психологічні дослідження показують, що навчити дітей дошкільного віку звукового аналізу можна лише через засвоєння ними особливого способу вимови слова, при якому відбувається своєрідне обстеження його звукової структури.

Після багаторазових вправ на розвиток фонематичного слуху, починаючи з другого кварталу, у дітей формують вміння інтонаційно виділяти звук у слові.

Д. Ельконін,
Л. Журова

Інтонаційне виділення звука в слові – є засобом обстеження звукової форми слова, засобом проведення звукового аналізу, способом дії зі звуковою формою слова

Інтонаційне виділення звука в слові – це особливе промовляння слова, коли потрібний звук вимовляється протяжно або голосніше (залежно від його характеристики)

Так, свистячі, шиплячі й сонорні звуки можна тягнути, а губні, вибухові звуки можна інтонувати тільки підвищенням голосу, бо, коли їх довго тягнути, вони змінюють своє звучання. Ці обставини зобов'язують вихователів навчати дітей як протяжно вимовляти звуки, так і виділяти їх силою голосу, підкресленим артикулюванням. Під час інтонаційного вимовляння слова не можна відривати один звук від іншого, виділення звука має відбуватися в процесі зливої вимови всього слова. Введення інтонаційного виділення звуків уперше дає змогу дитині відділити форму слова як щось відмінне від змісту і вичленити окремі одиниці у формі слова – звуки.

Ефективність інтонаційного виділення зумовлена тим, що воно забезпечує виокремлення звуків, не порушуючи при цьому структурність форми слова (тобто зберігаючи специфіку вимови звука залежно від його положення у слові). Інтонаційне виділення звуків є підготовчим етапом відносно тих форм моделювання слова, з якими діти ознайомляться у старшому дошкільному віці. Навчаючи їх інтонаційного виділення звуків, ми тим самим

забезпечуємо природну орієнтацію в звуковому складі слова, що є передумовою навчання дітей здійснювати повний звуковий аналіз слова.

Л. Журова пропонує цікаву методику навчання дітей інтонувати звуки, в основі якої лежать певні вимоги (правила):

ВИМОГИ (правила)

навчання інтонування (нової артикуляції звука в слові) можливе лише на виділенні приголосних звуків, бо саме інтонування приголосних передбачає зміну звичної артикуляції

заняття необхідно планувати так, щоб двічі діти не виділяли один і той самий звук

обираючи дидактичний матеріал (слова, невеликі вірші, прислів'я тощо) для навчання дітей інтонуванню, необхідно простежити, щоб необхідний звук зустрічався в словах в різних позиціях (на початку, в середині, в кінці слова)

потрібно також чергувати інтонаційне виділення приголосних різної артикуляційної характеристики: ті, що легко тягнуться, і ті, які виділяються силою голосу

слід одночасно-паралельно опрацьовувати твердий та м'який приголосні звуки

підводячи підсумок, вихователь має звернути увагу дітей на те, що вони «слухали певний звук», а не вчилися виокремлювати звук у слові

Наголошуємо, якщо ми хочемо навчити дітей способу виділення у слові будь-якого звука, необхідно акцентувати їхню увагу саме на тому, що ми ці звуки слухаємо, чуємо у слові, а не виділяємо їх.

**ПОСЛІДОВНІСТЬ РОБОТИ з НАВЧАННЯ
ІНТОНУВАННЯ**

вихователь прикріплює на фланелеграфі зображення предметів, у назвах яких є певний звук	1
2	звертає увагу дітей на те, що в цих словах є однаковий звук
вихователь вимовляє ці слова, інтонуючи потрібний звук	3
4	діти називають звук, який вони почули
дошкільники самі беруть ці малюнки, вимовляють слово з інтонаційним виділенням звука так, щоб всі діти його почули	5

У наборі картинок мають бути й такі, в назвах яких виучуваного звука взагалі немає. Це підвищує активність та усвідомленість виконання дітьми завдань.

Оволодіваючи способом інтонаційного виділення звука в слові, діти паралельно вчаться розпізнавати на слух тверді та м'які приголосні. Тому, навчаючи дітей інтонаційно підкреслювати певний звук у слові й вимовляти його ізольовано, необхідно слідкувати, щоб діти називали звук точно так, як він звучить у слові. Так, у слові *рука* перший звук [p], а в слові *річка* – [p'].

За методикою Л. Журової навчити дітей інтонуванню звука в слові можна в процесі заучування дидактичного вірша, в якому часто зустрічається певний звук.

АЛГОРИТМ заучування дидактичного вірша

1. Вихователь читає весь вірш кілька (2-3) разів
2. Читає, роблячи паузу перед останнім у строфі словом
3. Діти промовляють слово, яке римується
4. Діти повторюють весь віршик
5. Бесіда за змістом вірша (2-3 запитання)
6. Переконавшись, що діти запам'ятали вірш, вихователь 1-2 рази читає його по-новому, інтонаційно виділяючи звук, який часто повторюється
7. Запитує в дітей, як був прочитаний вірш
8. Діти читають вірш, виділяючи певний звук у словах (усі разом, підгрупами, індивідуально)
9. Робота зі словами, в яких є певний звук: слова виділяються, вимовляються вихователем, вихователем і дітьми разом, самостійно дітьми
10. Підсумок: який звук чули

У середній групі дошкільники оволодівають таким умінням, як виділення першого та останнього звуків зі слова (частковий звуковий аналіз). Починати таку роботу можна тільки після того, як діти оволоділи інтонуванням звуків у слові.

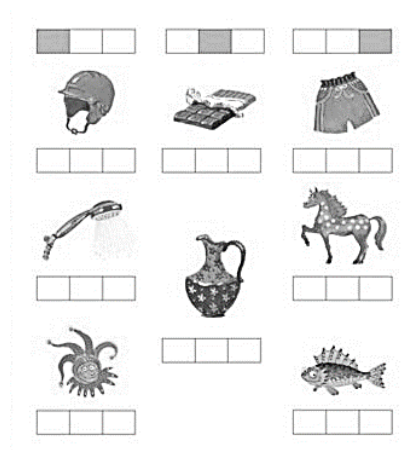
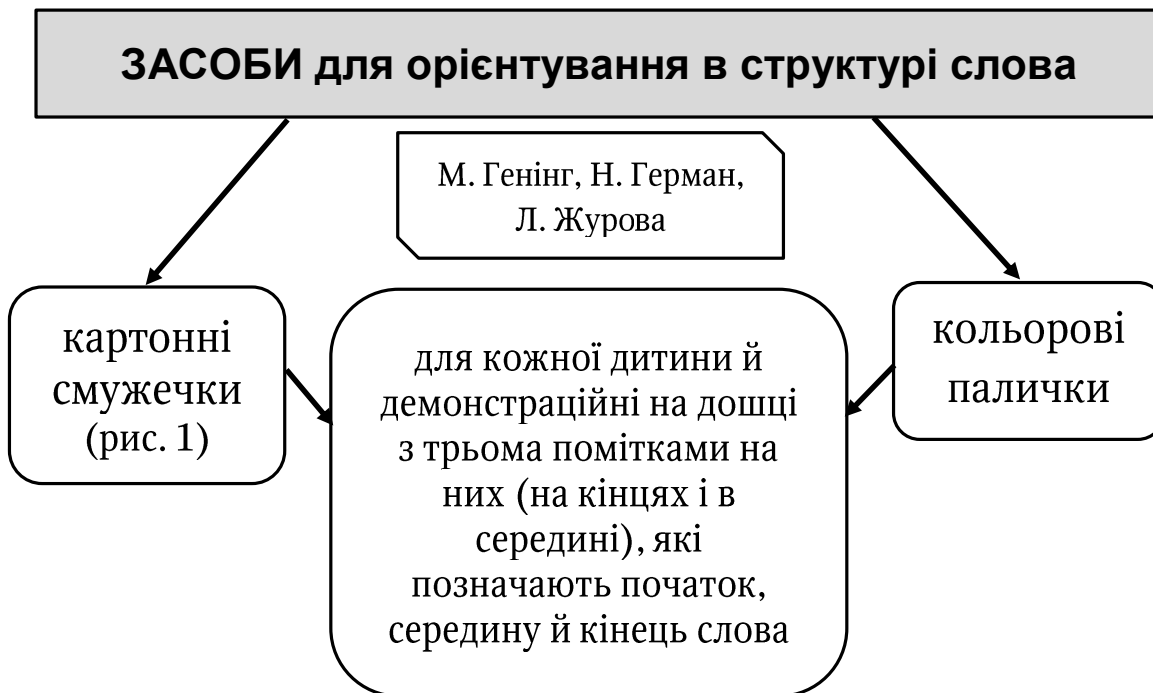

Рис. 1

Навчити виділяти перший та останній звуки в слові можна на занятті з виховання звукової культури мовлення.

Спочатку дітей вчать виділяти перший звук у слові. Зробити це можна в дидактичній грі «Що змінилося?» (Додаток 4).

Аналогічно у дітей формується уявлення про останній звук у слові, яке закріплюється в процесі

виконання численних аналітичних і синтетичних звукових вправ.

Закріпити вміння дітей виділяти перший і останній звуки в словах можна за допомогою різноманітних ігор, вправ, ігрових ситуацій:

Гра «Знайди пару»

Дітям роздають по одному предметному малюнку, але так, щоб у двох дітей слова-назви починалися з одного звука (машина-малина, стіл-слон тощо). Перед дітьми ставиться завдання подивитися на картинку, дібрати назву предмета і визначити перший звук у слові-назві. Потім за сигналом вихователя «Шукайте!» діти роздивляються предметні малюнки в інших дітей і знаходять той, назва якого починається з того самого звука, що і в них

Гра з м'ячем

Вихователь кидає м'яч дитині, називає слово, інтонуючи в ньому перший чи останній звук, дитина повертає м'яч, називаючи перший (чи останній) звук

Дидактична гра
«Магазин»

Дитина може купити потрібну їй річ, якщо правильно її назве та виділить перший звук у слові-назві

Вправа «Зберемо
букет для наших
мам»

Діти, маючи на руках картинки з зображенням квітів, називають квітку, виділяють перший звук і розміщують картинку на фланелеграфі

Гра з Незнайком

Незнайко приніс малюнки із зображеннями різних предметів, але називає їх по-своєму, не вимовляючи перший звук. Діти пояснюють, чому ніхто не розуміє слів, які вимовляє Незнайко, і виправляють гостя. А потім самі починають називати слова без першого звука, а Незнайко їх виправляє

Гра «Звукоїжка»

Звукоїжка «з'їдає» перші звуки в словах. Від дітей вимагається відновити кожне з таких слів, чітко вимовивши все слово. Виконання цього завдання значно полегшує використання наочності – малюнків, іграшок, предметів (...исиця, ...пельсин, ...анка, ...атон, ...олоко тощо)

Аналогічно діти вчаться визначати й інші звуки на початку та в кінці слова.

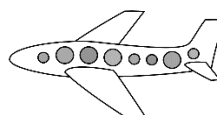
! ВАЖЛИВО

Цьому слід присвятити не менше 2-3 занять із розвитку мовлення (частина заняття).

Потім уміння виділяти перший та останній звуки закріплюється під час прогулянок, ігор.

У процесі навчання дітей виділяти перший звук у слові, вихователь акцентує увагу дітей на **твердості-м'якості звуків**. Ось як можна організувати роботу з розпізнавання на слух твердих чи м'яких приголосних.

Вихователь виставляє на фланелеграфі картинки із зображенням лимона, літака, винограду, відра:

Пропонує дітям назвати слово лимон так, щоб всі добре почули в ньому перший звук: *ллимон*.

- Який перший звук у слові лимон?» ([л]).
- Яке слово починається зі звука [л']? (*ЛЛЛітак*).
- Звук [л'] – братик звука [л]. Він звучить м'яко.

Картинки з лимоном і літаком знімають. Увага дітей повертається до картинок із зображенням винограду та відра:

Дітям пропонують спочатку послухати, а потім сказати, з яких звуків починаються слова виноград і відро: *вв*виноград, *в'в'в'*відро – [в] і [в'].

– Звуки [в] і [в'] – «братики».

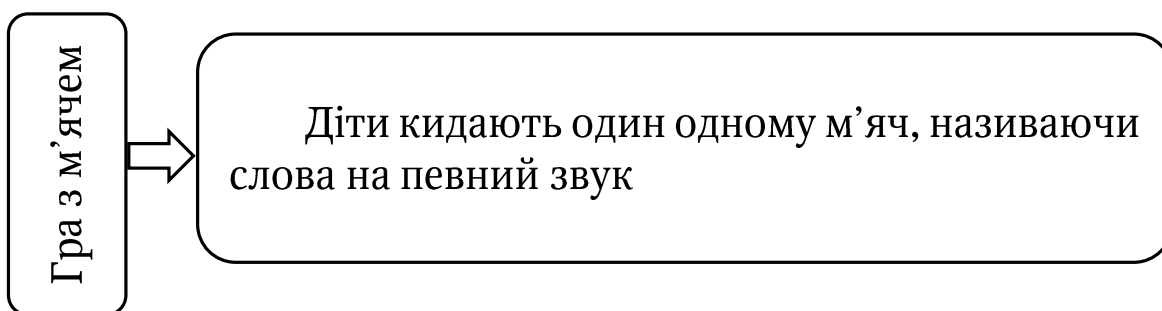
Потім діти розглядають інші дві картинки (чи два предмети, дві іграшки), назви яких різняться першим звуком.

Діти називають слова, інтонуючи перший звук, знаходять схожі звуки, називають як вони звучать у слові, визначають їх схожість, оскільки це «братики».

Чинні програми ставлять вимогу – навчити дітей називати слова з певним звуком. Це вміння діти засвоюють також у процесі:

- дидактичних ігор
- ігрових ситуацій
- читання, розповідання художніх творів
- дидактичних вправ

Наприклад, улюблені ігри дітей:

Гра «Смачні звуки»

Гра з веселим Карлсоном, який повідомляє дітям, що найсмачніша їжа починається з його звуКККа – з [К].

- ЛіКККар сКККказав ККККарлсону, щоб він харчувався тільКККи на[ККК], в іншому випадКККу він зіпсує свою фігуру.

Діти називають те, що можна вживати в їжу (кавун, картопля, качка, квасоля, кекс, кисіль, корж, котлета, кава, короп). Якщо дитина називає неправильно слово, то Карлсон лякається й відлітає від неї. Вихователь разом з дітьми з'ясовує, чому злякався Карлсон. В інших ігрових ситуаціях будемо годувати Карлсона їжею на інший звук. Діти можуть також навантажувати машину речами, назви яких починаються з певного звука. При цьому одній групі дітей задається один звук, іншій – другий, потім вони перевіряють правильність виконання завдання (допомога дітям може бути у вигляді малюнків із зображенням предметів

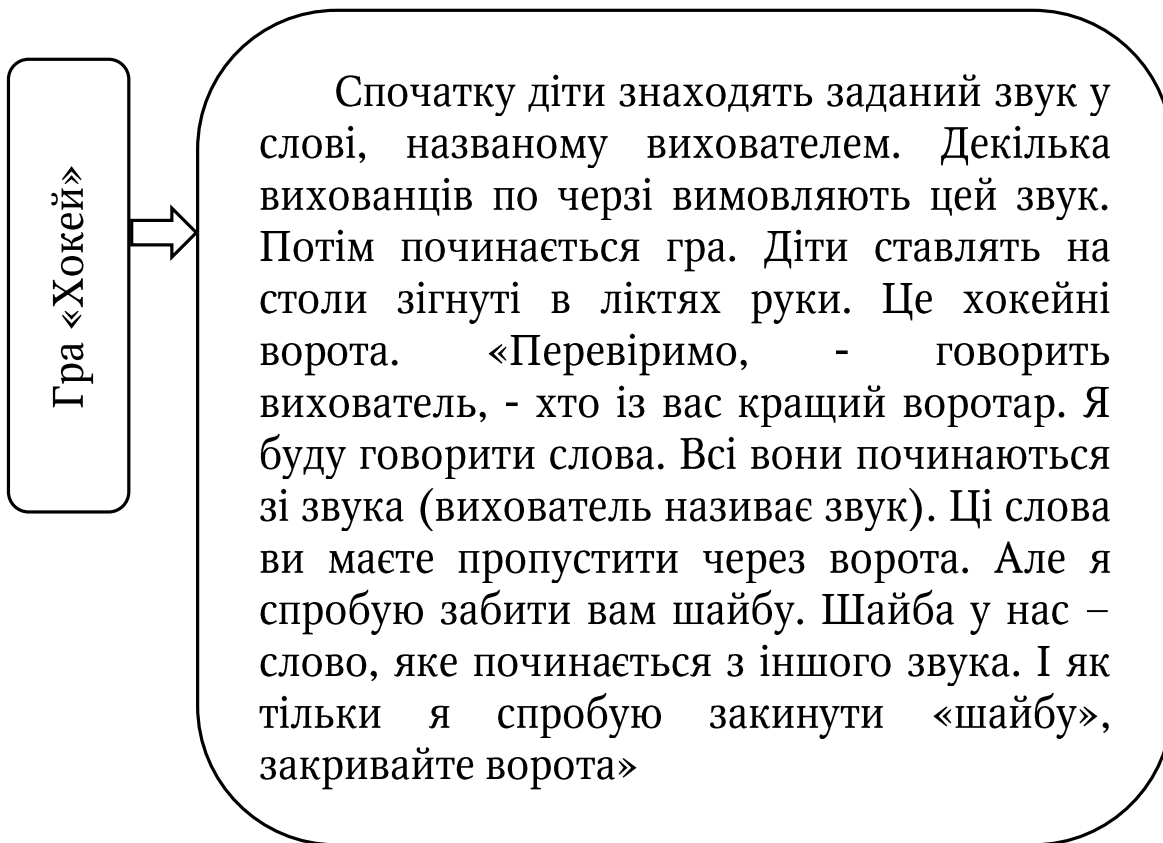
Є й літературні твори, які допоможуть дітям у доборі та виділенні таких слів:

Робота з
літературним
твором

Дітям читаємо вірш і пропонуємо назвати звук, з якого починаються назви професій:

Хочу бути агрономом,
Хочу бути астрономом,
Архітектором, артистом,
А іще ... аквалангістом

Для закріплення уміння чути і виділяти перший звук у слові можна рекомендувати проведення різних дидактичних ігор як на заняттях, так і поза ними:

Отже, в дітей молодшого віку формують уміння, необхідні для оволодіння звуковим аналізом слова:

<p>уміння почути в усному мовленні (дидактичній розповіді, вірші, скоромовці тощо) звук, який часто повторюється</p>	<p>1</p>
<p>2</p>	<p>інтонувати звуки в слові</p>
<p>здійснювати частковий звуковий аналіз (виділення першого та останнього звуків у слові); вихователь вимовляє ці слова, інтонуючи потрібний звук</p>	<p>3</p>
<p>4</p>	<p>самостійно добирати слова із певним звуком</p>

Цілеспрямована, методично правильно організована робота з формування в дошкільників цих умінь проводиться на мовленнєвих заняттях, заняттях по ознайомленню з художньою літературою, докільям (як частина заняття). Не менш важливо фонетичні вміння дітей закріплювати в повсякденному житті.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте мету й комплекс завдань дошкільної підготовки дітей до навчання грамоти.

2. Які основні напрямки роботи з підготовки молодших дошкільників до навчання грамоти визначаються чинними програмами?

3. Обґрунтуйте, чому одним із головних завдань спеціальної підготовки дошкільників до навчання грамотою є розвиток у них фонематичного слуху (сприймання).

4. Складовою якого мовленнєвого завдання є підготовча робота до навчання грамоти?

5. Розкрийте методику формування в дошкільників уявлення про звук і вироблення на його основі умінь слухати, чути й виділяти звуки в словах.

6. Якої послідовності Ви будете дотримуватись, формуючи у дітей молодшого дошкільного віку елементарні уявлення про слово?

7. Якої Ви думки про доцільність сучасної методики формування в дітей уявлення про звукову будову слова? Якими прикладами Ви могли б проілюструвати особливості цієї методики?

8. Якими прийомами інтонаційного виділення звука в слові Ви оволоділи?

9. Яких правил Ви будете дотримуватись, навчаючи дітей інтонаційно виділяти звуки в слові? Які з цих правил є найважливішими?

10. Як Ви будете навчати дітей проводити частковий звуковий аналіз слова (виділення першого та останнього звуків у слові)?

11. Які ігри, пов'язані зі звуковим аналізом і синтезом слів, є у Вашому арсеналі? Схарактеризуйте дидактичну мету кожної з них.

12. Яке місце на заняттях, присвячених формуванню в дітей елементарних уявлень про слово і звук, займають вправи на аудіювання?

13. Якими методичними поняттями і термінами поповнилися Ваші знання з опрацьованої теми?

Література для поглибленого вивчення теми

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних початкових закладах. підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 703. – С. 649–661.

2. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко та інші; За ред. А. М. Богуш. – К. : Вища школа, 1992. – С. 370–374.

3. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2011. – 188 с.

4. Дитина : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту : О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою : О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол. : Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко та ін. / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-те вид., доопр. та доп. – К. : Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2012. – 492 с.

5. Журова Л. Е. Обучение грамоте в детском саду / Л. Е. Журова. – М. : Педагогика, 1976. – С. 21–37.

6. Журова Л. Е. Обучение дошкольников грамоте : Методическое пособие / Л. Е. Журова, Н. С. Варенцова, Н. В. Дурова и др. / Под ред. Н. В. Дуровой. – М. : Школьная Пресса, 2001. – С. 4–17.

7. Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти: навч.-метод. посіб. / А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В. – 2012. – 260 с.

8. Крутій К. Л. Педагогічна технологія пропедевтики добукварного періоду навчання грамоти дітей середнього дошкільного віку / К. Л. Крутій, Г. І. Глебова, Т. П. Бондаренко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. – 320 с.

9. Иваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. – К. : Радянська школа. – 1987. – С. 18–39.

10. Мовні ігри та вправи / Упорядник В. Л. Сухенко. – Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2008. – С. 5–95.

11. Старжинская Н. С. Обучение грамоте в детском саду / Н. С. Старжинская. – Минск : Университетское, 2001. – С. 7–41.

12. Тумакова Г. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом / Г. А. Тумакова. – М. : Просвещение, 1991. – С. 10–28.

Розділ 6

ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСНОВНИМИ МОВНИМИ ОДИНИЦЯМИ

За сучасним звуковим аналітико-синтетичним методом навчання грамоти дітей 6 року життя в дітей формують елементарні уявлення про основні мовні одиниці – речення, слово саме в такій послідовності. Діти отримують елементарні уявлення про те, що мовлення складається з речень, речення – зі слів (у реченні може бути одне або декілька слів), слова – зі звуків (схема 1).

Діти легко усвідомлюють відомості про речення.

Початкове ознайомлення дошкільників із реченням здійснюється на заняттях із навчання грамоти та розвитку мовлення.

Навчання грамоти в сучасному дошкільному навчальному закладі відбувається на основі вимог чинних програм: «Українське дошкілля», «Соняшник», «Я у Світі», «Впевнений старт», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки».

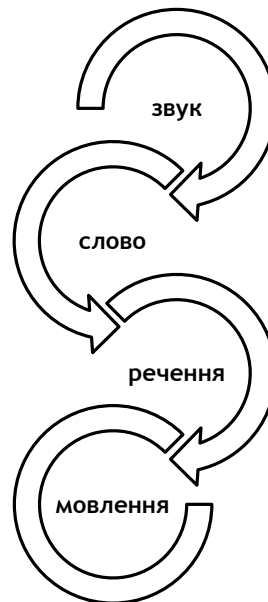

Схема 1

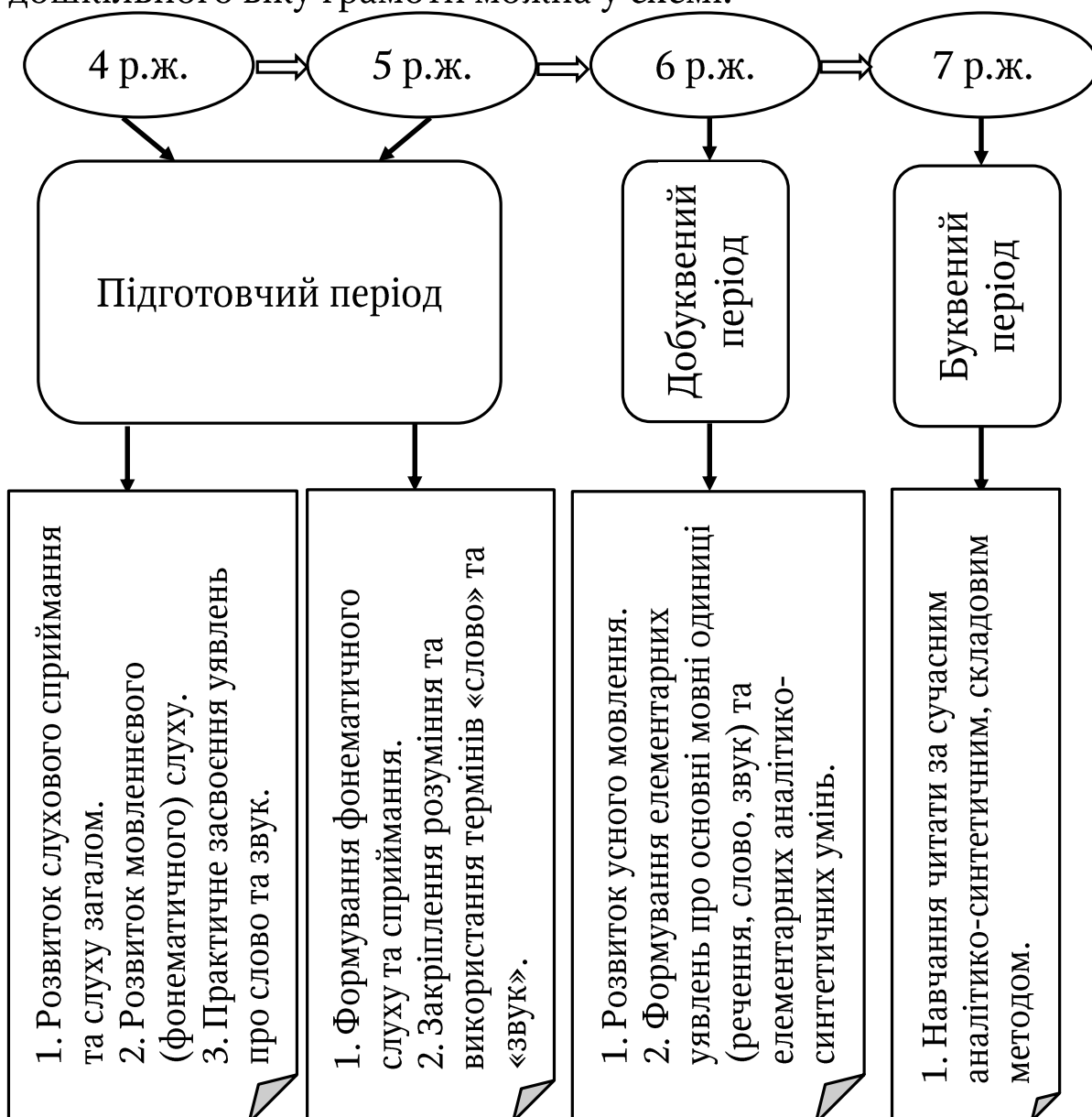
Основну увагу зосереджено на **формуванні** в дошкільнят таких **практичних навичок**:

Порівняльний аналіз чинних програм показує, що зміст роботи з навчання дітей шостого року життя елементів грамоти повністю відносно до добуквеного (добукварного) періоду навчання грамоти. Виходячи з цього, всі заняття з навчання грамоти мають бути спрямовані на **розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку, формування в них елементарних уявлень про основні мовні одиниці (речення, слово, звук) та елементарних аналітико-синтетичних умінь у роботі з ними.** Водночас, автори чинних програм пропонують започаткувати буквений період

з дітьми сьомого року життя (якщо такі є в групі). Програма «Впевнений старт» припускає можливим в індивідуальному порядку достроковий перехід до буквеного етапу оволодіння грамотою, але наголошує на необхідності врахування індивідуальних нахилів, можливостей, інтересів дітей та побажань їхніх батьків.

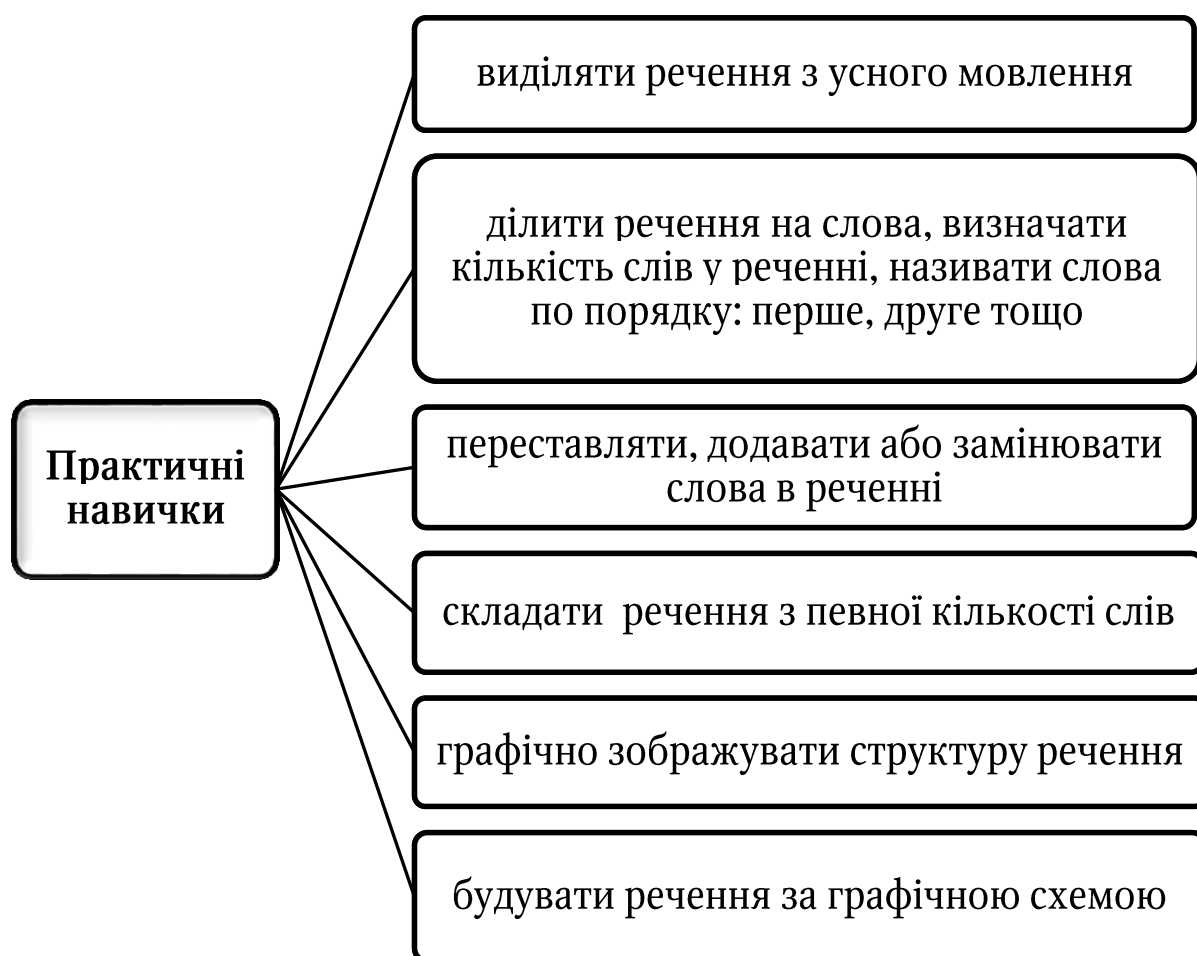
Узагальнити вищезазначене щодо навчання дітей дошкільного віку грамоти можна у схемі:

ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПОЧАТКОВИХ УЯВЛЕНЬ ПРО РЕЧЕННЯ

6 р.ж.

Основну увагу під час ознайомлення дітей з реченням зосереджуємо на формуванні таких практичних навичок:

Подана вище схема визначає й послідовність роботи з формування практичних навичок роботи з реченням. Проте, на етапі закріплення цих навичок доцільним буде їх варіативне поєднання.

Розглянемо процес формування цих навичок детальніше.

Виділення речення з потоку мовлення

Робота з готовою або складеною разом з дітьми невеликою розповіддю за картинкою

Вихователь промовляє текст чітко, з інтонаційним виділенням кожного речення: «У саду ростуть яблука. Діти збирають урожай. Яблука лежать у кошиках».

Потім до кожного речення ставить запитання: «Про що говорилось на початку розповіді? Що я сказала про сад? А потім що я сказала?» тощо.

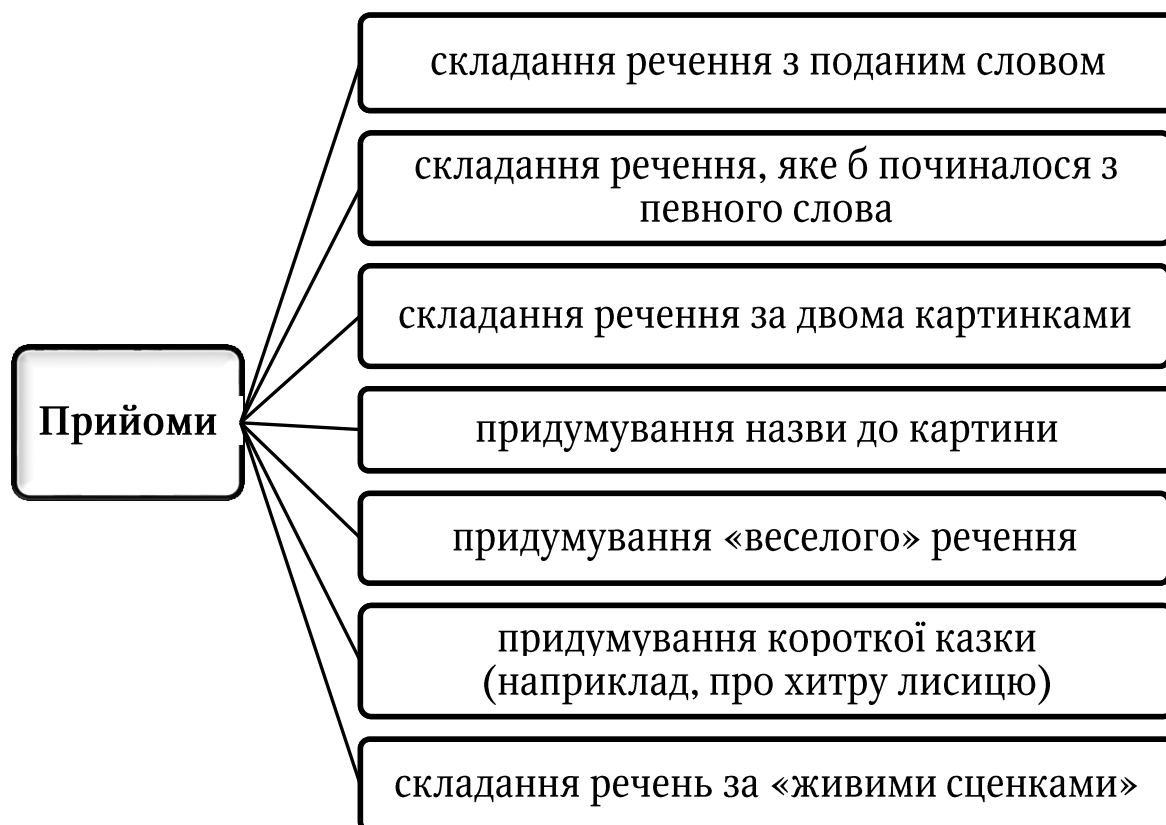
Педагог пропонує ще раз послухати розповідь, після чого повідомляє, що в ній три речення, що наше мовлення складається із речень, ми говоримо реченнями; в кожному реченні про щось говориться. Наприклад: «Яблука лежать в кошиках. Це речення, в ньому говориться про яблука, що вони лежать у кошиках»

Робота з іграшками (як ілюстративним матеріалом)

Дітям пропонують розповісти про кожну з них: якого вона кольору, з чого зроблена, де її зробили, як нею можна гратися. Щоб діти відповідали на поставлені запитання реченнями, корисно дати їм зразок розповіді про іграшку. Потім з розповіді кожної дитини вихователь виділяє одне-два речення, повторює їх сам і звертає увагу на те, яке речення про іграшку сказала дитина, наприклад: «Автомобіль зроблений з дерева». Потім пропонує всім дітям разом повторити це речення і підводить їх до висновку, що люди говорять реченнями. Так практично діти ознайомлюються з реченням і засвоюють цей мовознавчий термін. Діти вправляються в самостійному складанні речень про іграшки, що зображені на малюнках. Вихователь допомагає дітям

Доцільно графічно зобразити речення, показати дітям, як можна «написати» його – довгою рисою; початок речення позначається кутом, а в кінці ставлять крапку: **L _____ .**

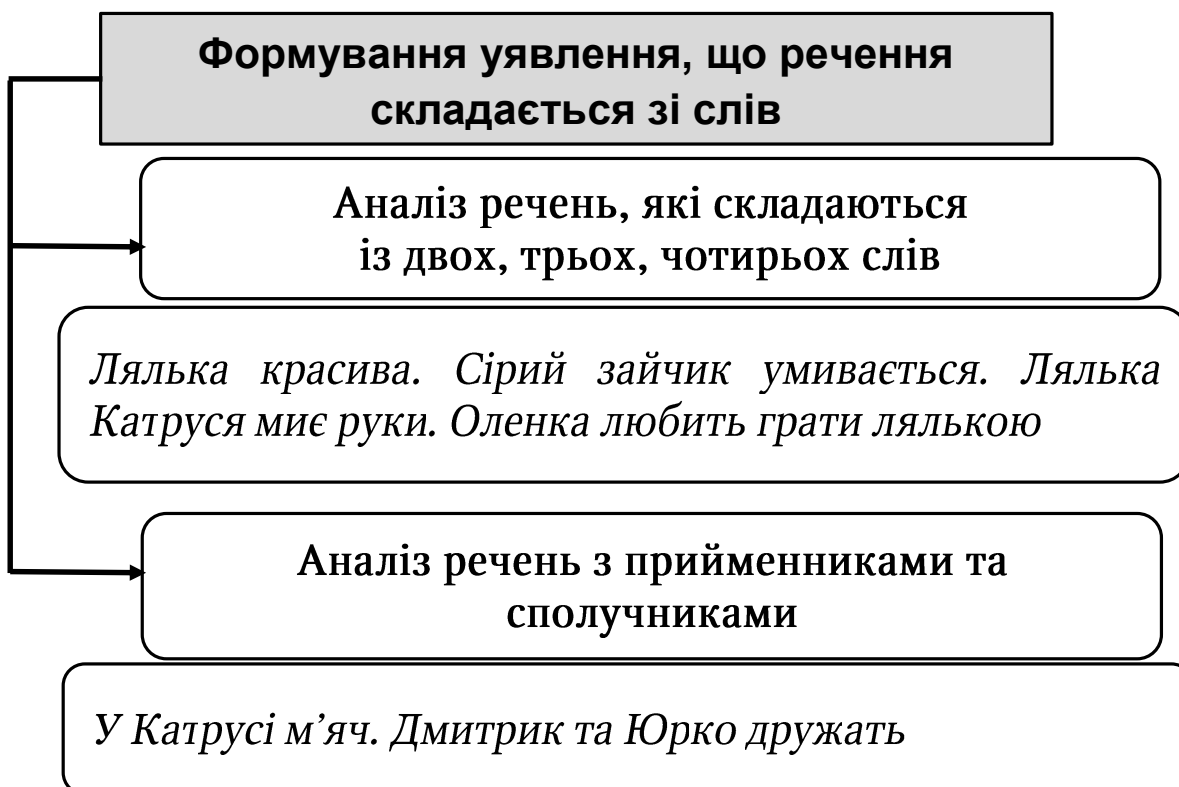
Для закріплення в дошкільників уявлень про речення використовують такі **прийоми**:

Ці прийоми супроводжують виділенням речень, їх підрахунком, аналізом смислового змісту. Оволодіння терміном «речення» готує дітей до аналізу словесного складу речення.

Потім у дітей формують уявлення про те, що речення складаються зі слів. Особливості виділення дошкільниками слів із речень в умовах стихійного засвоєння понять про мовні явища і спеціального навчання досліджувалися Г. Беляковою*.

* Белякова Г. Ознакомление старших дошкольников со словесным составом предложений // Умственное воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Н. Поддьякова, Ф. Сохина. - М. : Просвещение, 1984.

Для аналізу речень використовують наочно-дійові методи та прийоми:

- розгляд іграшок
- демонстрація дій з іграшками
- розгляд картин
- просторове моделювання

Одночасно ведуть роботу по складанню речень.

Ця схема демонструє, що в основі оволодіння умінням членувати речення на слова лежать:

Просторове моделювання слів у складі речення за допомогою абстрактних символів допомагає дитині зрозуміти лінійність (послідовність) і дискретність (членороздільність) мовлення.

Формування первинного орієнтування в аналізі речення як одиниці мовлення

На перших заняттях у процесі дій з іграшками дітям показують, що про будь-яку іграшку можна сказати різні речення (*Лялька сидить. Лялька лежить. Лялька їсть*). Діти повторюють речення

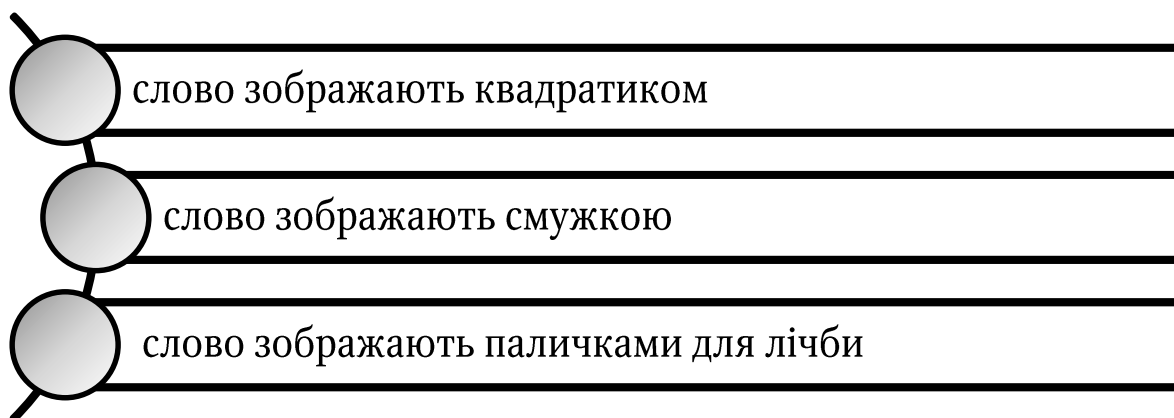
Потім діти складають речення про іграшки. Одне із речень вимовляє вихователь із паузами після кожного слова, діти в цей час рахують, скільки слів, зазначають, яке перше слово, яке друге. Аналогічна робота проводиться і з другим реченням із 2-3 слів. Унаслідок в дітей формують уявлення про те, що про кожен предмет можна сказати речення, що речення складаються зі слів

Для кращого розуміння дітьми структури речення з самого початку доцільно використовувати **схеми**, пояснюючи, що речення можна зобразити (записати), щоб дізнатися, скільки в ньому слів. Педагог креслить на дошці риси за кількістю слів у реченні (**моделює речення**), яке аналізують, і пояснює:

«Одна риска позначає одне слово, тут три риси, а, отже, в реченні три слова.»

*Перше слово позначаємо не просто рисою, а рисою з кутом, в кінці речення ставимо крапку: **└─── ── .** ».*

Можна використати й інші види моделювання:

Доцільно мати набори карток зі схемами різних речень. Цими наборами діти користуються, аналізуючи чи складаючи речення. Схеми-моделі не тільки забезпечують предметну опору в процесі вироблення в дошкільників навички аналізу мовлення, водночас вони є засобом формування в дітей узагальнених уявлень про побудову речення.

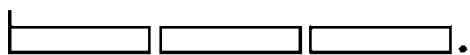
Із цією ж метою використовують посібники на зразок табло, лінійки з віконцями, які відкривають послідовно разом з вимовою кожного слова (за принципом звукової лінійки). Цінність цих та інших посібників у тому, що вони наочно демонструють у динаміці будову речення, послідовність слів у ньому. Методику використання лінійки докладно описано в посібниках Ф. Сохіна «Развитие речи детей дошкольного

возраста»* та Г. Тумакової «Ознакомление дошкольников со звучащим словом»**.

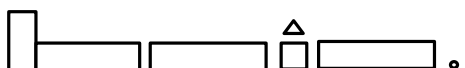
Приклади моделювання речення:

Прийшла весна.

Сьогодні сонячний день.

Катруся купалася в морі.

У подальшому діти вчаться самостійно складати й аналізувати речення з різної кількості слів, називати слова послідовно, співвідносити речення зі схемою тощо. Речення діти можуть брати із відомих їм казок, складати за предметними і сюжетними малюнками, серіями малюнків.

Нерідко виконання дітьми завдань на моделювання словесного складу речення набуває характеру дидактичної гри. Добре відома гра «Живі слова», розроблена Ф. Сохіним та Г. Біляковою (Додаток 5).

Поступово в дітей формують уміння аналізувати склад речення без опори на наочний матеріал. Розумова дія аналізу починає відбуватися у внутрішньому плані.

Знання дітей про речення, уміння визначати його межі закріплюють в дидактичних іграх та вправах. Н. Старжинська наводить численні приклади таких ігор. Ось деякі з них.

«Відгадай, яке речення». Вихователь говорить дітям, що вона придумала речення про синичку. Речення починається зі слова *синичка*. Пропонує дітям відгадати, яке речення вона

* Развитие речи детей дошкольного возраста / Под ред. Ф. А. Сохина. - М. : Просвещение, 1984. - С. 164-166.

** Тумакова Г. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом / Г. А. Тумакова. - М. : Просвещение, 1991. - С. 7-28; 60-68.

придумала. Дошкільники називають різні речення. Вихователь обирає найбільш цікаве або складене не дуже активною дитиною і говорить, що було придумано саме це речення. Або говорить: «Ні, я придумала інше речення», – і називає його.

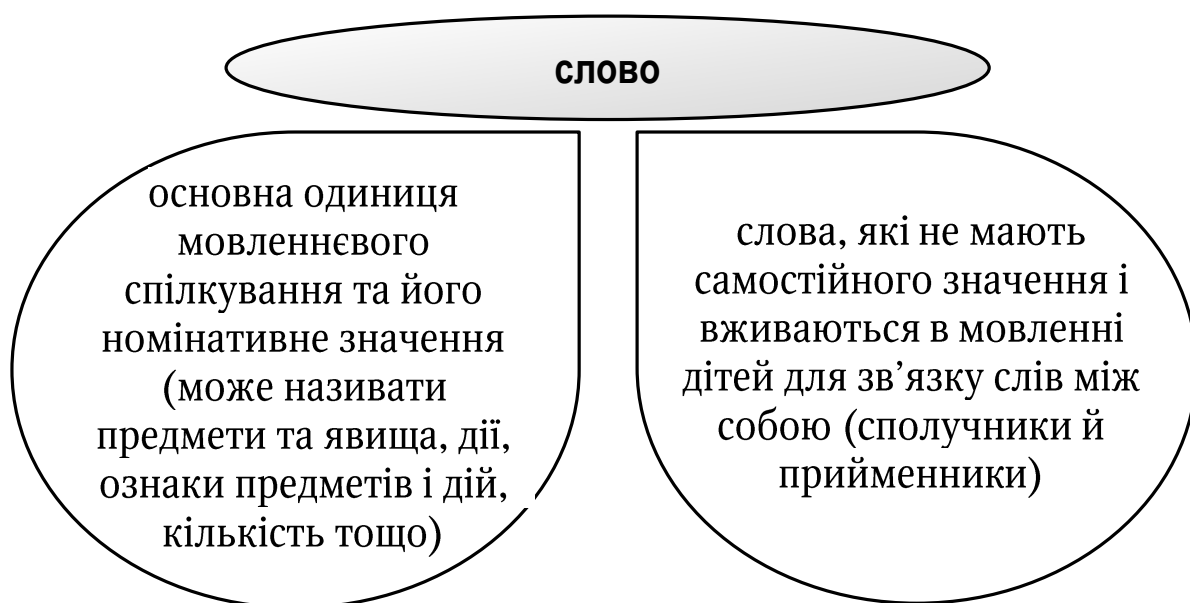
«Відгадай, яке слово». Одна дитина виходить за двері. Після цього вихователь називає слово, з яким діти складають речення. Дитина повертається, три-чотири дошкільника за знаком вихователя говорять свої речення. Дитина уважно слухає речення, знаходить в них спільне слово і таким чином відгадує його.

Упродовж всього періоду навчання використовують такі **прийоми роботи з реченням:**

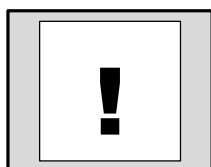
- ☆ чітка вимова слів з паузою
- ☆ вимова слів під плескання (вихователем, окремими дітьми, всією групою)
- ☆ послідовне називання слів у реченні
- ☆ лічба слів у реченні на пальцях, з допомогою лічильних паличок
- ☆ вимовляння слів окремо
- ☆ вимова слів по рядах
- ☆ аналіз речення пошепки
- ☆ складання речень із різної кількості слів
- ☆ складання слів із поданим словом
- ☆ складання речення за «живою сценкою»

ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ СКЛАДОВОЮ СТРУКТУРОЮ СЛОВА

Чинними програмами передбачено формування в дітей старшої групи дошкільного навчального закладу елементарних уявлень про слово:

Складовий аналіз – важливий етап ознайомлення дітей зі звуковою стороною слова. Елементарне усвідомлення ними фонетичної структури слова без складового поділу неможливе. Сполучення букв голосного й приголосного звуків – це цілісний графічний елемент. Саме в цьому полягає своєрідність української мови, в якій:

склад – одиниця читання й письма

Значення практичної навички поділу слова на склади:

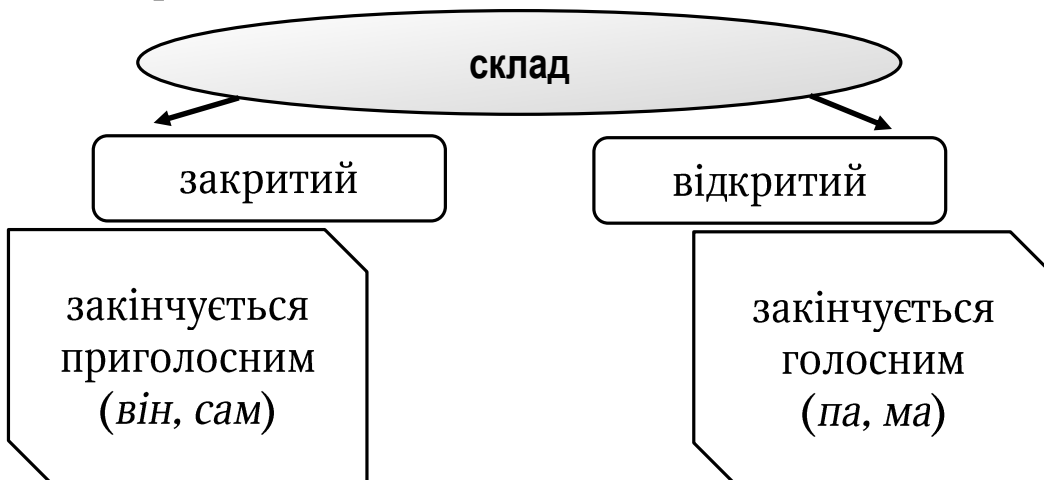

Ось чому до навчання читати дітей необхідно практично ознайомити зі складовою структурою слова.

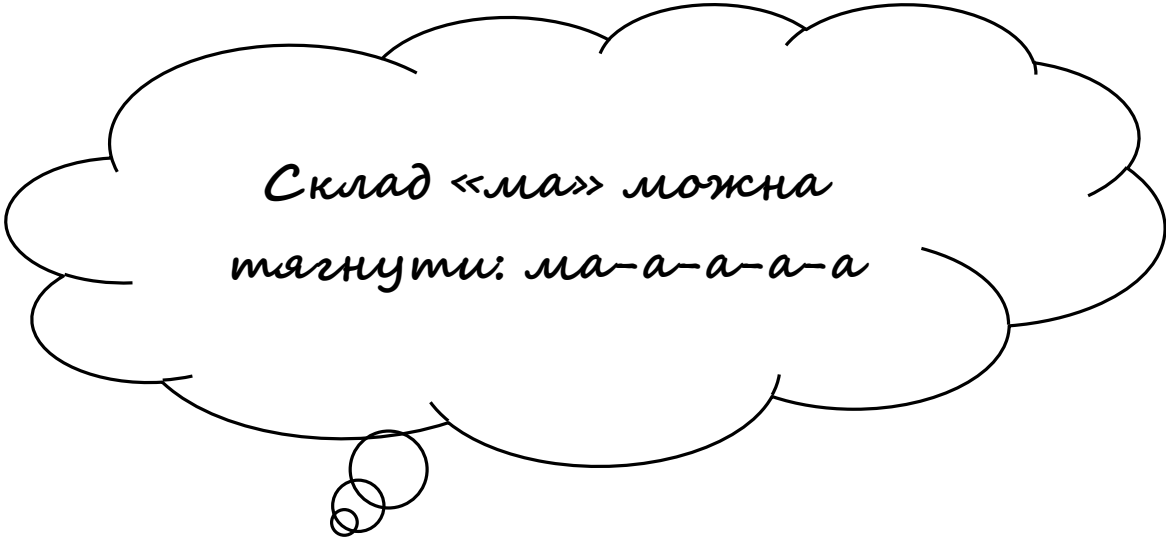
Склад – це мінімальна вимовна одиниця мовленнєвого потоку, сполучення голосного з одним або кількома приголосними звуками

Голосний – вершина складу; складоутворювальний елемент

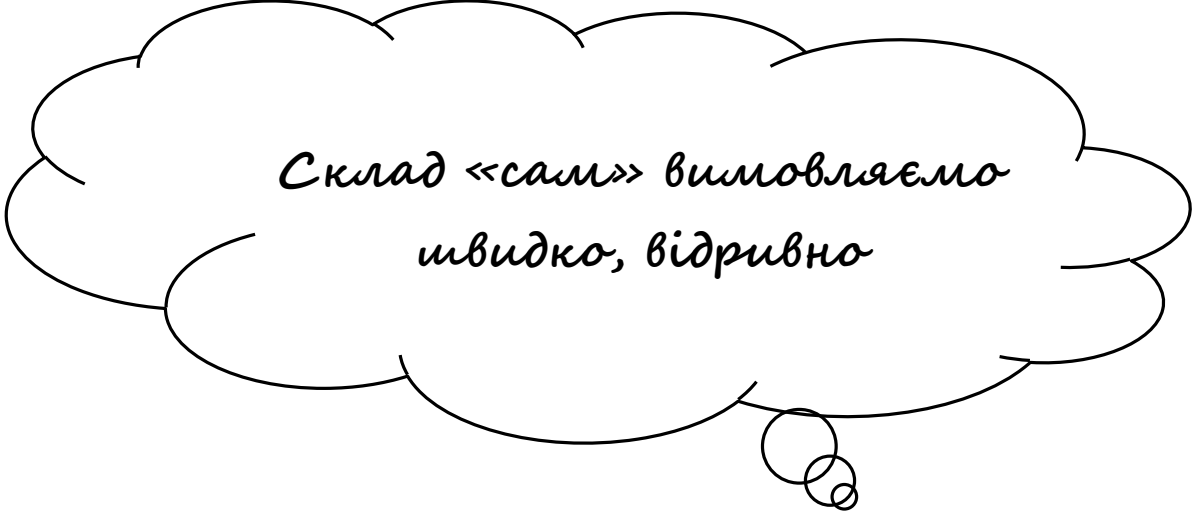
Розрізняють такі склади:

Ознакою відкритого складу постає максимальна злітність, зв'язність. У закритому складі такої зв'язності елементів немає. Голосний звук відкриває склад, а приголосний закриває. Склад, який закінчується на голосний звук, можна тягнути, а склад, який закінчується на приголосний, вимовляється швидко, відривно. Саме ці особливості відкритого та закритого складів вихователь демонструє дітям як під час вимови слова по складах, так і при звуковому аналізі кожного складу:

Склад «ма» можна
тягнути: ма-а-а-а-а

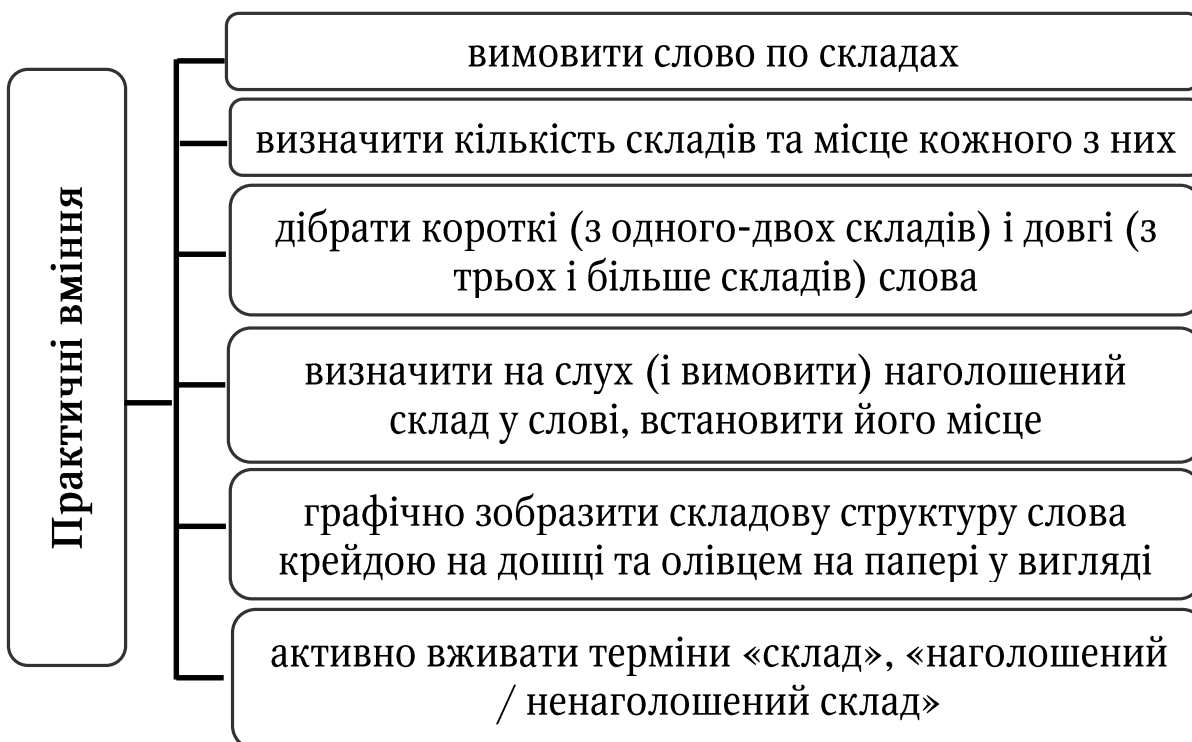
Склад «сам» вимовляємо
швидко, відривно

Усі відомості про складову структуру слова діти засвоюють тільки практичним шляхом.

У дітей також формують поняття про складову структуру слова:

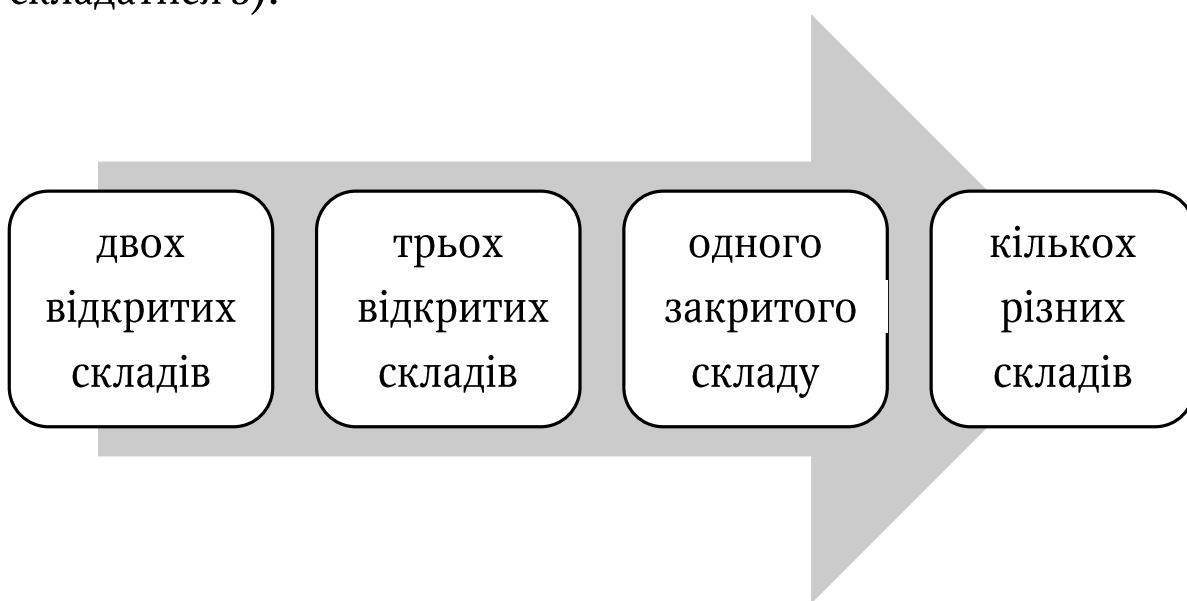

Паралельно формуємо вміння:

Керуючись вимогами до знань і вмінь дітей, поданими в чинних програмах, вихователь добирає для кожного заняття з навчання грамоти новий матеріал для вправ на складоподіл, пропонує їх невеликими порціями, не забуваючи про повторення раніше засвоєних дітьми знань про мову й мовлення.

Послідовність уведення слів з різною складовою структурою визначено рекомендаціями лінгвістів та психологів. Послідовність добору слів (слова мають складатися з):

Ознайомлення дітей зі словами різної складової структури здійснюємо впродовж щонайменше п'яти-шести занять. Дітей слід навчити виконувати складовий аналіз слів.

Робота над складовою структурою слова триває:

І що більше буде на заняттях з навчання грамоти завдань на складовий аналіз різноманітних слів, то легше буде дитині оволодіти механізмом злитого читання, а в подальшому – і правописом.

1-ше заняття

На перших заняттях дітей ознайомлюють із тим, що:

слова складаються із частин

кількість частин у словах може бути різною

частини розташовуються в певній послідовності

ці частини слова називають складами;
отже, слово складається зі складів

2-ге заняття

Знайти склад, поділити слова на склади найкраще в ситуації, коли дитина неусвідомлено переходить на вимову слова по складах.

Така ситуація може моделюватися по-різному. Наприклад, у грі «На стадіоні» (за рекомендаціями П. Жедек) діти згадують, як кричать уболівальники хокею, коли хочуть, щоб хокеїсти забили гол. Потім на пропозицію вихователя діти скандують так, як кричать уболівальники: «Ша-йбу! Ша-йбу!». Вихователь повідомляє, що уболівальники кричать слова по частинах (на першому занятті термін «склад» буде введено лише під кінець). Вихователь підводить дітей до висновку, що слово складається з окремих частин. Діти далі

вправляються у вимові різних слів (назви іграшок, картинок, імена дітей тощо) по частинах. Це завдання може не викликати утруднень навіть у дітей-п'ятирічок. У деяких випадках вихователь пропонує згадати, як кричать уболівальники на стадіоні або сам подає зразок такої вимови, пропонуючи дітям повторити його.

Після того як діти на заняттях навчаться вимовляти слово по частинах, потрібно зробити узагальнення: слово складається із частин – складів.

Прийоми, які допоможуть дітям виділити склади в слові, поррахувати їх, визначити їх послідовність:

Уміння дошкільників ділити слова на склади закріплюють в дидактичних іграх, наприклад, «Телефон», «Пошукай слово», тощо.

Зрозуміти принцип складової будови слова дітям допоможуть й інші різноманітні вправи-завдання*:

«Згадайте птахів, в назві яких два склади, три склади, один склад»

добір слів із певним складом незалежно від місця його у слові або слів, які починаються (закінчуються) певним складом

добір слів із певною кількістю складів у слові

дидактична гра «Живі склади», в ході якої діти виконують ролі різних складів

здогадатися і сказати, склади з яких слів-назв овочів об'єдналися в таких незвичних та смішних словах, як: *помідиня, огівун, часбуля, ріпуста* (застосування прийому складового аналізу штучно створених слів)

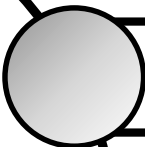
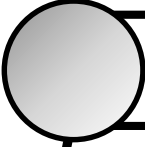
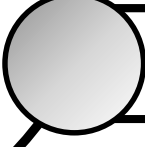
Цікавими є рекомендації Г. Тумакової щодо роботи зі складовими моделями слів. На її думку, вихователь використовує графічний прийом для того, щоб діти усвідомили, як саме звучать і вимовляються склади у слові один за одним. Намалювавши схему складової структури певного слова, вихователь просить дітей пошукати інші слова, але такої ж складової конструкції (з двох, трьох складів або одного). Вона наголошує на тому, що немає необхідності поспішати з аналізом нових слів. Різні завдання з одним і тим самим словом примушують дітей краще усвідомити будову

* Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів/ А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. - Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. - С. 126.

слова, зрозуміти його склад, осмислити зміни в його звучанні й значенні, різні варіанти цих змін, шукати щось нове в одному й тому ж слові. Наприклад, вихователь пропонує намалювати ще одну схему, яка складається із чотирьох квадратів («Подумайте, чи можна змінити слово лиска так, щоб в ньому стало чотири склади?»). Графічну схему можна використовувати, аналізуючи перетворення коротких слів у довгі й навпаки. Слова-зразки пропонують самі діти, інколи слова-зразки підказує дорослий. Можна запропонувати одній дитині графічно зобразити схему, а іншій – провести складовий аналіз слова.

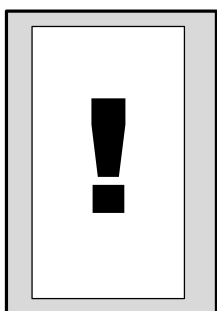
Поступово завдання ускладнюють. Дітям пропонують скласти загадки, в яких обов'язково треба щось сказати про слово, звук або склад. Наприклад: «Круглої форми, білого кольору, смачна, росте на грядці, кладуть у борщ, у назві її три частини» (Капуста). Або, складаючи розповідь за картинкою, розповідаючи казку, зашифрувати головних героїв, назви окремих предметів, дій, визначивши тільки кількість складів у словах, що їх називають, певні звуки, які в них є.

Закріпити знання дітей про складову структуру слова можна в повсякденному житті:

- під час дидактичних ігор у другій половині дня
- під час проведення рухливих ігор
- на прогулянці

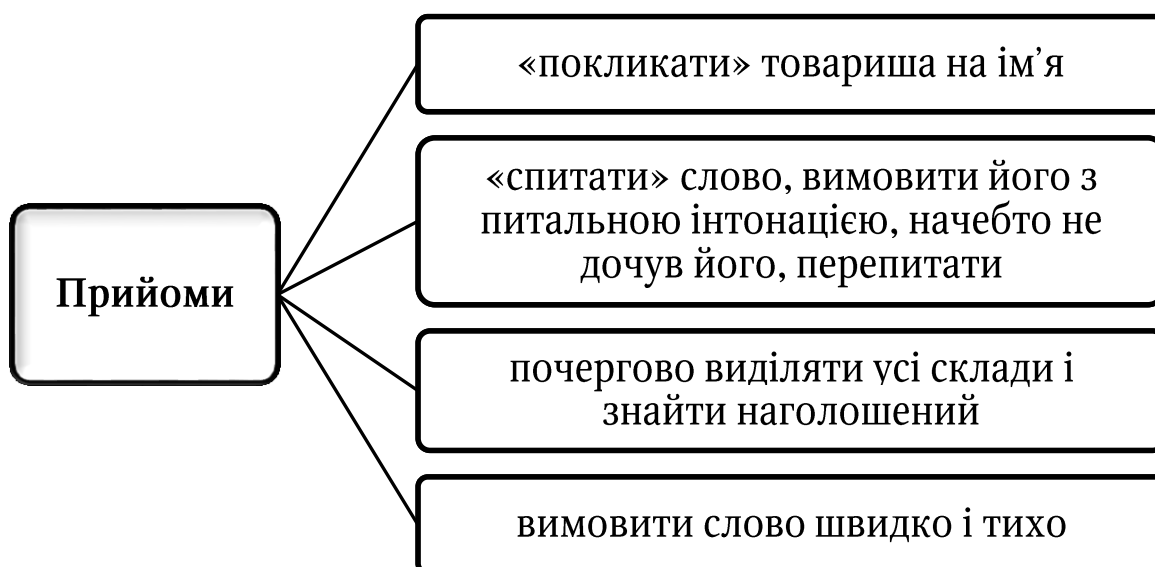
ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З НАГОЛОСОМ

Важливим етапом у роботі над складовою будовою слова є виділення наголошеного складу. Діти мають отримати елементарні уявлення про те, що склади у слові звучать неоднаково, один з них вимовляють з більшою силою. На початковому етапі ознайомлення з наголошеним складом краще використати двоскладові слова з наголосом на першому складі (*мама, тато, Валя*), а потім переходити до слів з наголосом на другому складі (*коза, роса, вода, біжу*).

Для визначення наголошеного складу слово потрібно вимовити повністю, виділяючи наголошений склад силою, висотою голосу

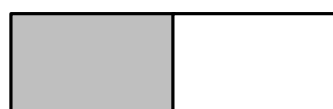
Почути наголошений склад у слові дитині допоможуть такі прийоми, які краще використовувати в різних ігрових ситуаціях:

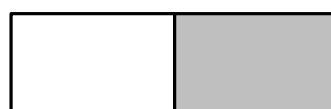
Після цього дітей вчать виділяти наголошений голосний звук. Вироблення вміння виділяти словесний наголос є важливим компонентом роботи з навчання звукового аналізу слова.

Діти виконують повний звуковий аналіз слова, позначаючи фішками голосні, приголосні (тверді, м'які) звуки. Визначаючи наголошений голосний звук, дитина наочно орієнтується на звукову сторону слова й може точно фіксувати місце наголосу.

На етапі ознайомлення дошкільників з наголошеним складом також використовують моделі (сигнальні картки) різного кольору:

Наголос на
першому складі

Наголос на
другому складі

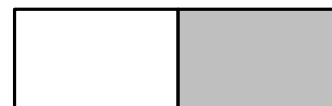
Наявність таких карток-моделей двоскладових слів з наголосом на першому та на другому складах дає змогу вихователю проводити усні словесні диктанти: «Поділіть слово на склади, визначте наголошений склад і доберіть відповідну картку: *ліс, дім, роса, трава, літо*» тощо. Паралельно можна пропонувати дітям і завдання протилежного характеру – назвати слова, які відповідали б певним моделям:

Сон
Ніс
Рот
Дуб
Зуб

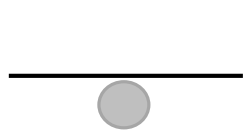

Літо
Колос
Небо
Сонце
Риба

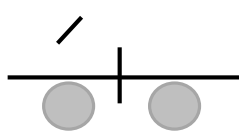

Рука
Коза
Трава
Роса
Стілець

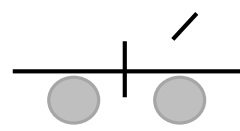
Можна використати й такі моделі для складового аналізу:

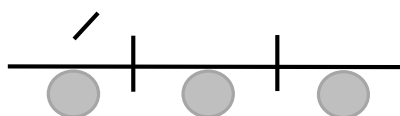
Кіт
Дим

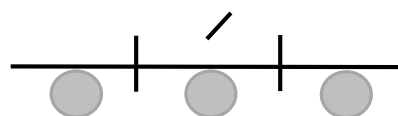
Море
Сіно

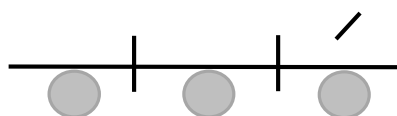
Лоза
Біжать

Лагідний
Донечка

Корова
Голодні

Шоколад
Втікачі

Складовий аналіз слова можна здійснювати й по-іншому:

Педагог показує дітям предметний малюнок (але не вимовляє слово)

Дитина пошепки або про себе називає його

Визначає кількість складів у слові

Знаходить наголошений склад

Або озвучує результати своєї діяльності, або просто показує певну модель слова

Для виконання таких та подібних завдань кожній дитині необхідно мати кілька (3-4) сигнальних карток.

Цікаві оповідання, ігри, завдання, спрямовані на те, щоб навчити дітей вслухатися в різне звучання складів, визначати позицію наголошеного складу в слові, переносити наголос з одного складу на інший, описані в посібнику О. Максакова та Г. Тумакової «Учите, играя»*.

Отже, робота з ознайомлення дошкільників зі складовою структурою слова різноманітна. Проводити її необхідно в тісному зв'язку з роботою, спрямованою на розвиток усного мовлення.

НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ СЛОВА

Основне завдання занять з навчання грамоти в старшій групі дошкільного навчального закладу – допомогти дітям оволодіти дією звукового аналізу слів, тобто навчити дітей проводити повний звуковий аналіз сприйнятого на слух слова. Сенсорною основою цієї діяльності є добре розвинене «фонематичне сприймання» (Д. Ельконін).

Д. Ельконін

Звуковий (фонематичний) аналіз слів – з'ясування порядку (послідовності) звуків у слові, встановлення розрізняювальної функції звуків (фонем) та основних якісних характеристик звуків, властивих українській мові

* Максаков А. И. Учите, играя: Игры и упражнения со звучащим словом / А. И. Максаков, Г. А. Тумакова. - М. : Просвещение, 1979. - С. 89-96.

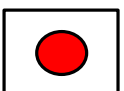
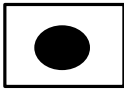

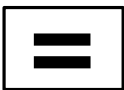
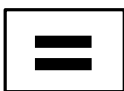

Д. Ельконін підкреслював – загальна орієнтація дітей у фонематичному складі мовлення, розрізнення в словах категорій фонем за їх диференційними ознаками є обов'язковою передумовою навчання читання.

Науковець довів необхідність використання звукових моделей під час навчання дітей грамоти. Він запропонував особливий спосіб «матеріалізації» звукової форми: дитині дають картинку-схему (рис. 1).

Дітям також пропонують набір фішок, які використовують для позначення звуків. Фішки – схематичні позначки звуків – фіксують результати інтонаційного виділення звуків, а просторове розташування фішок на схемі моделює послідовність звуків у слові:

Рис. 1
Картинка-схема

М. Вашуленко, Н. Скрипченко		Д. Ельконін	
	Нейтральна фішка		Фішка на позначення голосного звука (червоного кольору)
	Фішка на позначення голосного звука		Фішка на позначення твердого приголосного звука (синього кольору)
	Фішка на позначення твердого приголосного звука		Фішка на позначення м'якого приголосного звука (зеленого кольору)
	Фішка на позначення м'якого приголосного звука		Нейтральна фішка не використовується

Предметна діяльність із фішками, яка дозволяє будь-яку з них прибрати, переставити тощо, дає можливість дитині зрозуміти, що і звуки в словах можна переставляти, діяти з ними так само, як і з фішками, і що перестановка одного звука

(однієї фішки) здатна змінити все слово. Наприклад, слово:

Важливою особливістю є те, що дитина оперує не літерами, а нейтральними і однаковими (на першому етапі) для кожного звуку **фішками**. Це дає можливість утворити загальну модель звукової будови слова, не ускладнюючи її конкретними взаємозв'язками звука й літери.

Зазначимо, що **картка-схема виконує функцію контролю**: якщо дитина під час аналізу пропустить певний звук, будуть заповнені не всі клітинки, і дитина побачить, де вона помилилася. Модель слова, яка отримана в результаті його звукового аналізу, відображає окремі звуки та їх послідовність. Після того як всі клітинки схеми будуть заповнені фішками-звуками, дитина «читає» слово – веде указкою під схемою й відповідно до руху вимовляє слово з послідовним інтонаційним виділенням звуків.

Метод Д. Ельконіна ґрунтується на *теорії поетапного формування розумових дій*. Етапи:

попереднього усвідомлення поставленого завдання	1
2	засвоєння дій з предметом (предметний план)
засвоєння дії у плані голосного мовлення	3
4	перенесення дій у розумовий план
становлення й автоматизація дії	5

Тому в методиці навчання дітей звукового аналізу передбачено поступове скорочення наочного матеріалу.

Формування в дошкільників уміння визначати послідовність звуків у словах

Ознайомлення зі схемою звукового аналізу слів *ау, уа*

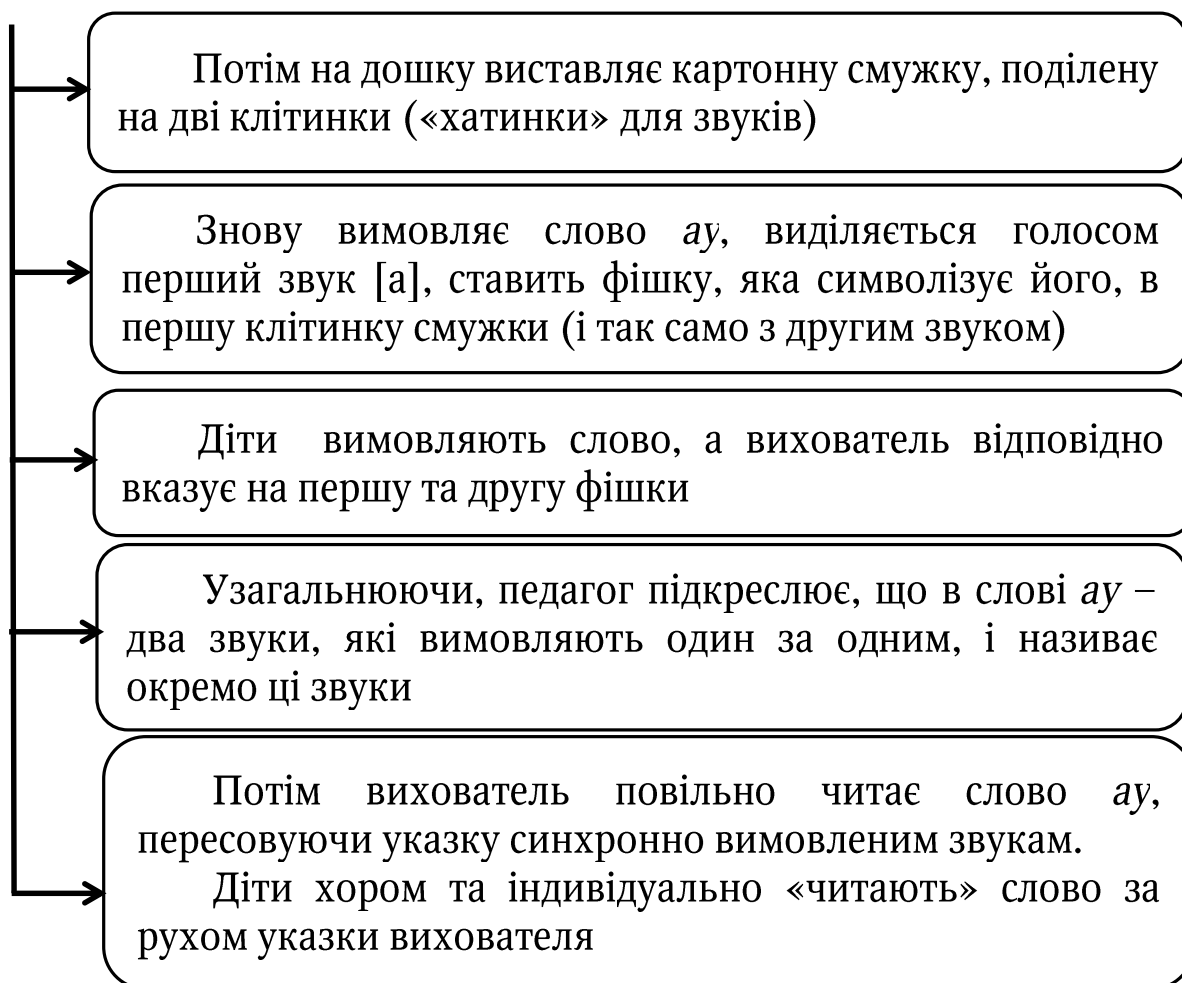
Вихователь може повісити сюжетний малюнок із зображенням дівчинки, яка заблудила в лісі й гукає своїх подружок, або з допомогою настільного театру створити на столі картинку лісу

Діти вправляються у вимовлянні цього слова; вихователь домагається, щоб діти чітко промовляли кожен звук у слові: *а-а-а-у-у-у*

Далі педагог пропонує дітям назвати перший звук у ньому *а-а-а-у-у-у*, позначає його на дошці квадратиком. Знову уточнює, залучивши дітей, який звук позначили (перший) і який саме звук [а]; вихователь підкреслює, що квадратиком вони позначили звук [а]

Аналогічну роботу проводять і з другим звуком; поряд із першим квадратиком вихователь домальовує другий

Діти знову вимовляють слово *ау*, інтонаційно виділяючи перший та другий звуки, а вихователь показує указкою на квадратики (перший і другий), підкреслюючи, де місце («хатинка») для першого звука, де – для другого

Ознайомивши дітей зі схемою звукового складу слова, вихователь переходить до формування в них дії **звукового аналізу слова**. Роботу починають з визначення послідовності звуків у слові. Зробити це можна шляхом кількаразового вимовляння одного й того ж слова з послідовним інтонаційним виділенням кожного звука: *мммаак – мааак – маак*. Діти не готові до проведення такої роботи, тому вихователь використовує дидактичний матеріал, розроблений Д. Ельконіним (картинки-схеми, фішки).

Добір слів для звукового аналізу слів здійснюємо з урахуванням даних мовознавства та психології. Спочатку діти оволодівають умінням виконувати звуковий аналіз слів, що складаються із **трьох звуків**. Для таких вправ вихователь добирає **12-14 слів** типу: *мак, рак, Іра, кит, кіт, жук, бик, газ, гак, гол, дах, лак, лев, лід, тин, мед, дим, дім, дід, душ, зал, кінь, ніс, ніч, оса, рів, сир, сіль*.

АЛГОРИТМ РОБОТИ З НАВЧАННЯ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ СЛОВА

розглядання картинки називання зображеного на ній предмета

повільне вимовляння вихователем слова-назви з інтонаційним виділенням кожного звука

аналогічне вимовляння слова дітьми (разом з вихователем, по рядах, індивідуально)

фіксація уваги на тому, що слово складається зі звуків

розглядання схеми звукового складу слова (визначення кількості клітинок)

аналогічне розглядання схем звукового складу слів, які розміщені на столах у дітей

інтонаційне виділення першого звука в слові, ізольована назва звука (так, як він звучить у слові), показ першої клітинки і розташування в ній фішки-звука (спочатку біля дошки, а потім діти у себе на столах)

аналогічна робота з другим і третім звуками

підкреслене вимовляння звуків у слові, що супроводжується рухом указки (спочатку біля дошки, потім індивідуально на своїх схемах)

узагальнення: в слові стільки-то звуків, вони вимовляються один за одним, перший звук ..., другий ..., третій ...

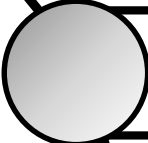
Вихователь проводить звуковий аналіз слова тільки на першому занятті, щоб ознайомити дітей з порядком розбору. У подальшому діти самостійно виконують звуковий аналіз з допомогою вихователя біля дошки:

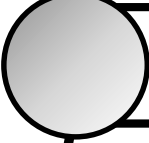
- 1 одна дитина знаходить перший звук у слові, фіксує його фішкою і сідає на місце; інша дитина знаходить другий звук і т.д.
- 2 можна запропонувати одній дитині провести звуковий аналіз слова біля дошки, потім це роблять діти індивідуально

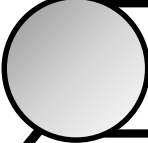
Важливим елементом методики навчання звукового аналізу слова постає робота над ізольованою вимовою звука дітьми так, як він звучить у слові. Вихователю треба слідкувати, щоб цей компонент реалізовувався після інтонаційного виділення звука. Інколи діти називають приголосні звуки з призвучком голосного (*ма, ре* тощо). Це ускладнює їм розпізнавання твердих і м'яких приголосних. Якщо дітей привчити називати приголосні звуки так, як вони звучать у слові, то, виділивши, наприклад, звук [л'], у слові *лід*, вони легко визначать, що це м'який приголосний.

Найбільшу увагу на цьому етапі слід зосередити на навчанні дітей послідовного інтонаційного виділення звуків у слові відповідним рухом указки під схемою. Діти мають міцно засвоїти, що рух указки завжди збігається з вимовлянням слова. Добре відпрацьована дія інтонаційного виділення звука у слові, коли дитина послідовно рухається від першого звука до останнього, є передумовою оволодіння нею в майбутньому орфографічно грамотним письмом.

Починаючи приблизно з третього заняття, можна пропонувати дітям завдання на:

-

зіставлення звукового складу проаналізованих слів (знаходження однакових або різних звуків)
-

вимовляння певного звука за його порядковим місцем у слові
-

добір слів, які починаються з другого (третього) звука в слові, що аналізується

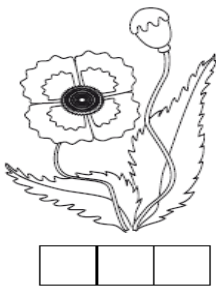
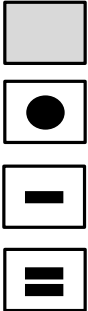
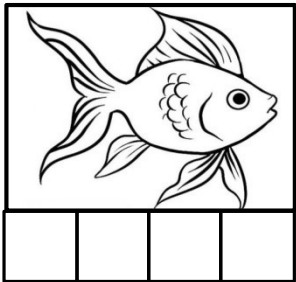
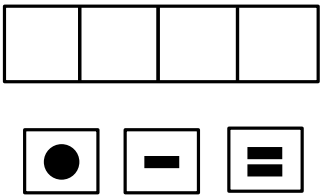
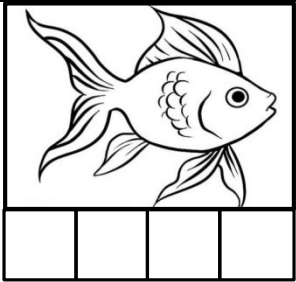
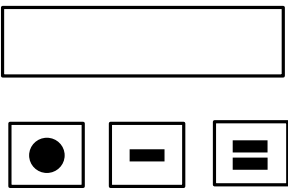

Ще через деякий час можна виконати завдання знайти місце певного звука-фішки у схемі або вилучити його зі схеми. Наприклад, дитині необхідно знайти місце звука [к] в слові *рак*. Вона бере фішку й розміщує її в третій клітинці схеми.

По мірі оволодіння дітьми аналізом трифонемних слів можна переходити до навчання аналізу слів із чотирьох звуків (*гуси, баба, діти, жаба* тощо). Методика роботи з першими 2-3 словами така ж, як і під час аналізу трифонемних слів. При фонетичному розборі наступних слів поступово зменшується роль дій з фішками.

Навчання дошкільників старшої групи звукового аналізу, закріплення в них цього важливого і водночас складного вміння триває впродовж всього навчального року. Але при цьому зазнає певних змін і методика навчання.

Л. Журова експериментально довела послідовність зняття опор у формуванні розумової дії.

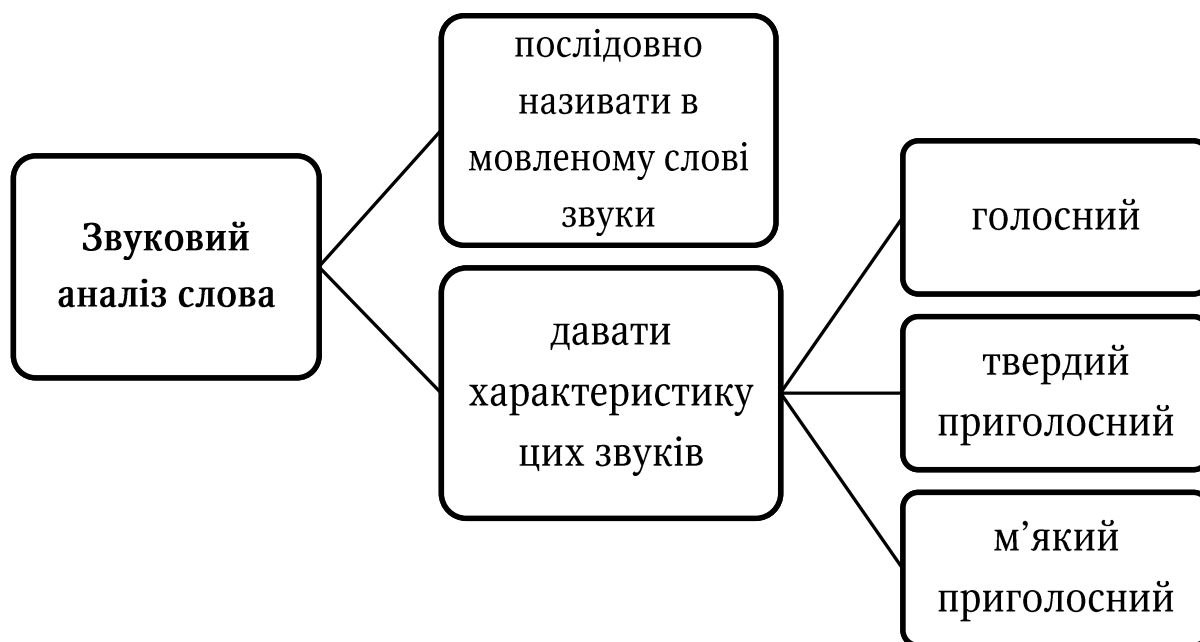
ЗГОРТАННЯ ФІШОК

Етапи	Демонстраційний	Роздавальний
	матеріал	
<i>трифонемні слова</i>		
I етап Даємо дітям картинку-схему та фішки		
<i>чотирифонемні слова</i>		
II етап Даємо дітям схему та фішки		
III етап Даємо дітям смужку паперу (картону) та фішки		
<i>п'ятифонемні слова</i>		
IV етап Дітям даємо лише фішки	картинка-схема або схема: 	

Питання про використання допоміжних матеріалів вирішує вихователь, попередньо оцінивши рівень підготовленості дітей.

Ознайомлення старших дошкільників із характеристикою звуків

Згідно чинних програм дошкільного навчального закладу, дошкільники практично засвоюють початкові відомості про голосні й приголосні звуки, тверді та м'які приголосні, вчать свідомо вживати в мовленні відповідні лінгвістичні терміни. Оволодіння старшими дошкільниками найпростішою формою звукового аналізу слова передбачає вміння:

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПОВНОГО ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ СЛОВА

Формуючи у дітей уявлення про особливості звуків, не слід повідомляти їм фонетичну теорію. Як зазначає А. Зрожевська*, потрібно організувати спостереження за усним мовленням

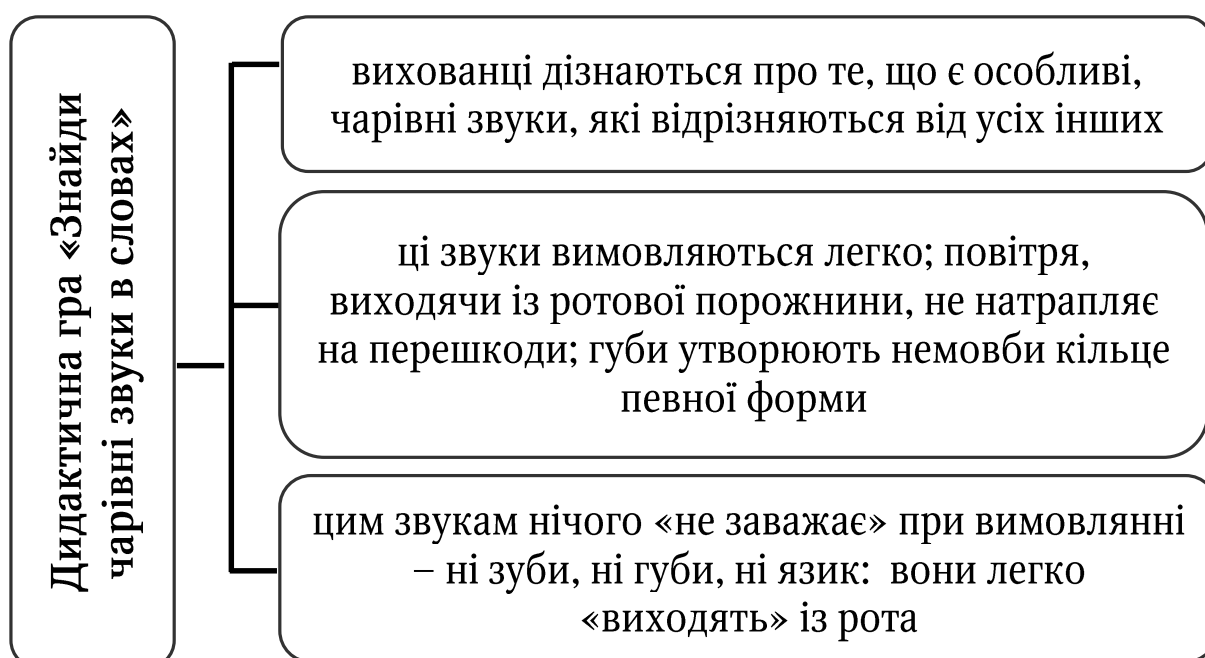
* Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів/ А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. - Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. - С. 134.

таким чином, щоб діти самі доходили висновку – «відкриття». Такі узагальнення, зроблені на основі власних спостережень за мовним матеріалом (звуками, складами, словами), міцно засвоюються дітьми, полегшують їм вільне оперування набутими знаннями.

На одному занятті вихователь знайомить дітей з голосними звуками.

Ознайомлення з голосними звуками

Дієвим засобом ознайомлення дітей з голосними звуками є дидактична гра:

Дитина, спостерігаючи за вимовою голосних звуків дорослими, однолітками і нею самою (за допомогою логопедичних дзеркалец), знаходить такі звуки в проаналізованих раніше тризвукових словах: мак – [а], ліс – [і], кит – [и].

Щоб перевірити правильність своїх висновків, діти з допомогою вихователя «обстежують» всі інші звуки, вимовляють їх і спостерігають, чи не заважає щось у роті їхньому вимовлянню. Коли діти знайдуть всі шість звуків, вихователь повідомляє, що ці чарівні звуки, при вимові яких

повітря не зустрічає жодних перешкод, називають спеціальним словом – голосні звуки. У схему звукового складу слова вводиться умовне позначення голосного звука – біла фішка з чорним кружечком посередині. Бажано, щоб діти, спостерігаючи за вимовою голосних, самі дійшли висновку про те, що під час вимовляння цих звуків губи утворюють різної форми кружальця і через це їх умовно можна позначити кружечком.

На наступному занятті дітей знайомлять з приголосними звуками:

Ознайомлення з приголосними звуками

На наступних заняттях діти під керівництвом вихователя аналізують слова із чотирьох звуків, знаходять у них голосні та приголосні звуки, позначають їх відповідними фішками-звуками.

Оригінальну методику ознайомлення дошкільників з якісними характеристиками звуків розробила І. Товкач*. Щоб зробити цей процес цікавішим, доступнішим для дітей, вона рекомендує ввести графічні позначки для звуків у вигляді кумедних фішок-чоловічків, а також використати улюблений дітьми жанр – казку з ілюстраціями. Автором методики були написані цікаві казки про жителів далекої країни Звукляндії: «Про Голосного», «Зустріч Голосного з Приголосним», «Знайомство з м'яким Приголосним». Діти не просто слухають казки, а є активними учасниками дії: виконують певні завдання, відповідають на запитання, роблять узагальнення.

Ознайомлення з твердістю-м'якістю приголосних звуків

Після оволодіння дітьми вміння визначати голосні та приголосні звуки в словах, їм пропонують нове завдання – навчитися розрізняти приголосні звуки.

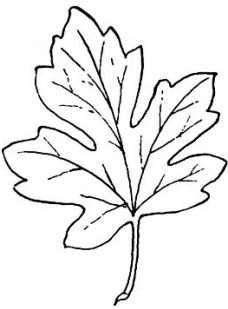

В основу формування в дошкільників уміння розпізнавати приголосні звуки покладений принцип їх зіставлення у звукових парах.

Діти дізнаються про поділ приголосних на тверді та м'які *(окремі методисти рекомендують цю роботу провести на тому ж занятті, коли відбувається загальне ознайомлення дітей з приголосними звуками)* в процесі звукового аналізу двох слів, наприклад, «лист», «літо». Діти, опираючись на картинки-схеми, проводять повний звуковий аналіз цих слів,

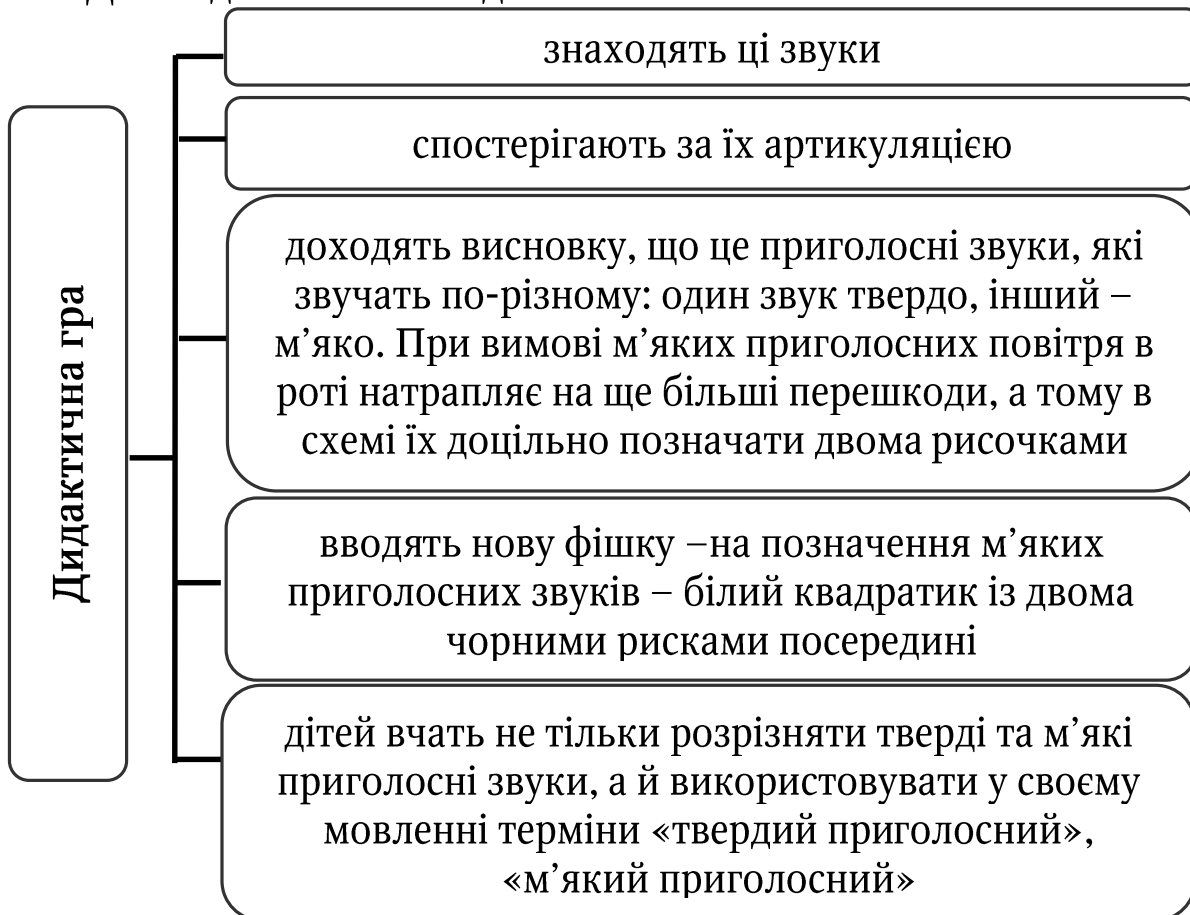
* Товкач І. Є. Знайомимося зі звуками : готуємо до сучасної школи / І. Є. Товкач // Палітра педагога, 1998. - № 1. - С. 23-25.

Товкач І. Є. Знайомимося зі звуками : готуємо до сучасної школи / І. Є. Товкач // Палітра педагога, 1998. - № 2. - С. 16-17.

після чого вихователь звертає увагу на те, що в цих словах є схожі звуки:

Діти з допомогою педагога:

Для закріплення, уточнення знань дітей про якісні характеристики звуків, позначення їх певними фішками на заняттях та в повсякденному житті можна пропонувати дітям

цикл вправ та дидактичних ігор. І. Товкач*, наприклад, пропонує такі ігри: «Піжмурки на галявині», «Заспівай, як уміє голосний», «Пригадай, що вміє приголосний», «Намалюй (покажи) голосний (приголосний)» та ін.

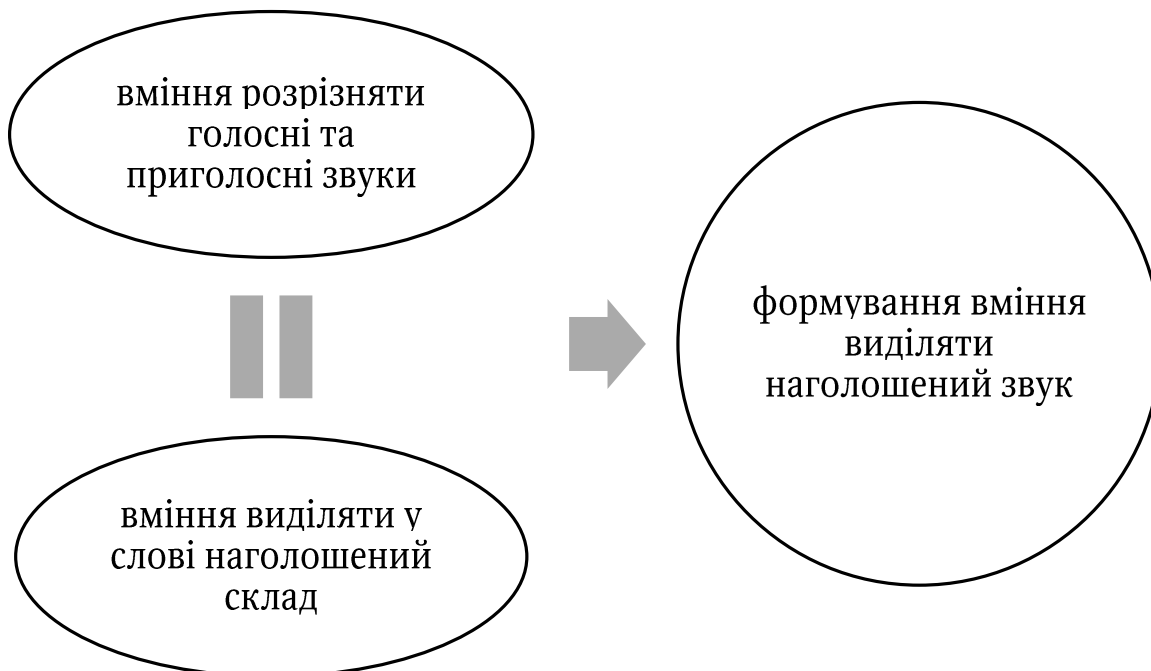
Під час ознайомлення з характеристикою звуків дошкільники поступово переходять до активного аналізу слів із чотирьох звуків: *слон, міст, ріка, сито* тощо. Саме тепер картинки-схеми на столах можна замінити схемами звукового складу слова (смужками паперу без малюнків, але з поділом на) (квадратики), які допомагають дітям у визначенні кількості звуків у слові, послідовності їх розташування у слові вчать працювати без картинок.

Рис. 1. Схема

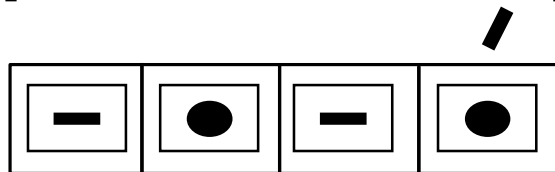
Після того як діти навчаться розрізняти голосні та приголосні звуки, паралельно ознайомляться з наголосом і оволодіють умінням виділяти у слові наголошений склад, необхідно навчити їх знаходити наголошений голосний звук:

* Товкач І. Є. Знайомимося зі звуками : готуємо до сучасної школи / І. Є. Товкач // Палітра педагога, 1998. - № 1. - С. 23-25.

Товкач І. Є. Знайомимося зі звуками : готуємо до сучасної школи / І. Є. Товкач // Палітра педагога, 1998. - № 2. - С. 16-17.

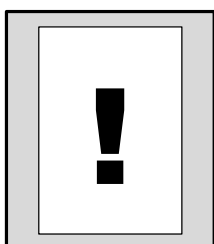
У цей час вводиться позначення наголошеного голосного звука чорною фішкою на моделі слова. Наприклад, слово коза:

Після багаторазових вправ у визначенні кількості голосних звуків у словах, у слуханні того, як звучать слова з подовженою вимовою наголошеного звука, у вимовлянні слів із перенесенням наголосу вихователь повідомляє дітям про те, що в словах є один наголошений звук.

Наголошений звук – такий голосний звук, при протяжній вимові якого слово не змінюється, звучить правильно

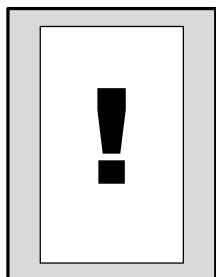
Наголошеним звуком в слові є тільки один голосний, інші – ненаголошені

**для визначення словесного наголосу –
слово вимовляє одна дитина**

Для успішного вироблення в дошкільників уміння визначати словесний наголос вихователю слід відмовитись від колективних відповідей дітей, оскільки при хоровому вимовлянні слова, як правило, членуються на склади.

Слід знати і те, що:

для визначення наголосу слово
вимовляється з подовженим виділенням
тільки наголошеного голосного звука

На відміну від проведення звукового аналізу, де дитина виділяє інтонаційно кожен звук.

Терміни, які педагог постійно вживає у своєму мовленні, поступово привчаючи до цього і дітей:

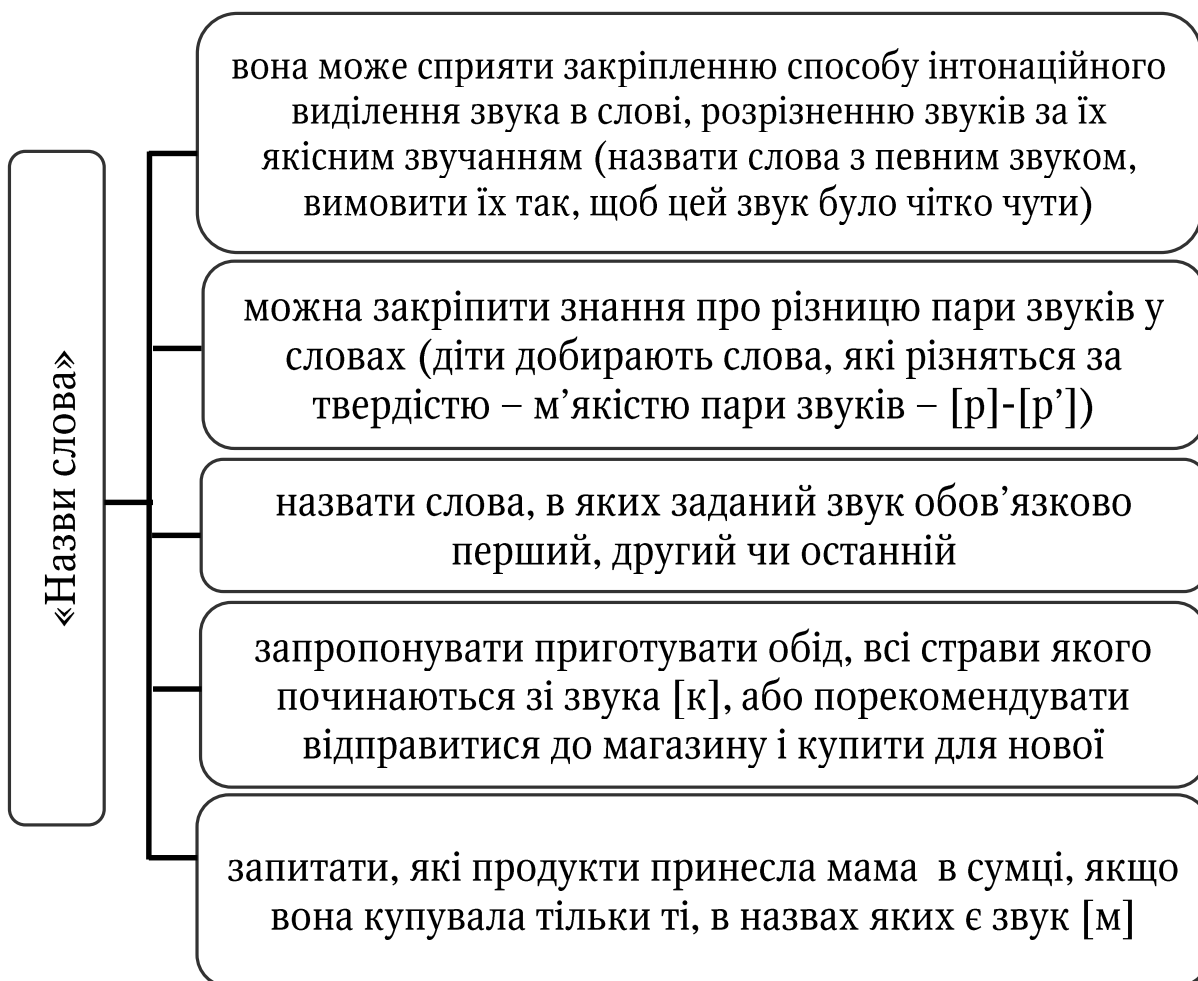

Закріплення в дошкільників умінь здійснювати звуковий аналіз слова відбувається на матеріалі п'ятизвукових слів типу *слива*, *замок*. На завершальному етапі роботи графічна схема звукового складу слова вже не використовується; діти викладають слова фішками на столах. На дошці картку-схему замінено графічною схемою.

! ВАЖЛИВО

Одночасно із засвоєнням звукового аналізу слова дошкільники усвідомлюють розрізняльну функцію звуків. Із цією метою вони виконують фонетичний розбір слів, які є близькими за вимовою (*дім – дим, кіт – кит*), у результаті якого доходять висновку: якщо замінити (додати) в слові звук, змінюється все слово (*син – синь, рак – грак*)

Формуванню й закріпленню в дошкільників орієнтації в звуковій структурі слова, уміння інтонаційно виокремлювати звук, давати якісну характеристику звука, проводити повний звуковий аналіз сприяють різноманітні **словесні ігри**:

«Назви слово за
поданою моделлю»

До найбільш складних фонетичних ігор можна віднести гру. Її вводять для закріплення в дітей уміння орієнтуватися в звуковій структурі слова, тоді, коли діти вже оволоділи звуковим аналізом слів і навчилися розрізняти голосні, тверді та м'які приголосні звуки

«Відгадай слово»

Ця гра-загадка активізує пізнавальну діяльність дітей, розвиває в них навички діалогічного мовлення та закріплює уміння проводити звуковий аналіз слова. Вихователь викладає на дошці модель слова і говорить: «А зараз ми пограємо в нову гру. Я загадала слово. Воно складається із таких звуків: перший звук – твердий приголосний, другий – голосний, третій – твердий приголосний, четвертий – голосний. (При цьому вихователь веде указкою по моделі, привертаючи увагу дітей). Відгадайте, яке це слово? Щоб відгадати, ви маєте знати, про що я загадала загадку. Ви запитайте мене, живий чи не живий об'єкт, названо цим словом і вам стане легше відгадувати. А якщо неживе, то навпаки, треба дізнатися, до чого це відноситься. Запитуйте!». Діти запитують, а вихователь відповідає, і по необхідності коректно спрямовує їх пошуки в потрібне русло

Отже, на кінець навчального року за умови методично правильної організації занять у дітей старшої групи ДНЗ мають бути сформовані вміння здійснювати повний звуковий аналіз слів, а саме: виділяти послідовно всі звуки у слові, давати їм якісну характеристику, виділяти наголошений голосний, будувати графічну модель слова, а також виконувати завдання на добір слів за поданими графічними моделями різної складності.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте завдання пропедевтичного ознайомлення старших дошкільників з основними мовними одиницями.

2. Як Ви організуєте роботу по ознайомленню дошкільників із характеристикою звуків? За яких умов ця робота буде ефективною? Складіть низку методичних рекомендацій, адресованих вихователю – початківцю.

3. Схарактеризуйте обсяг відомостей про речення як мовну одиницю, що мають практично засвоїти старші дошкільники. Які практичні навички необхідно сформувати у дітей на цій основі? Для чого вихователю слід ретельно проаналізувати вимоги програми, за якою він працює?

4. Як Ви оцінюєте розвивальний потенціал описаних у літературі методів і прийомів формування у дошкільників уявлення про речення? Яким із них Ви надаєте перевагу?

5. Які уявлення про складову структуру слова передбачено сформувати у дітей старшої дошкільної групи? Яке значення для оволодіння грамотою має вміння членувати слова на склади?

6. Схарактеризуйте основні прийоми, які допоможуть дітям оволодіти складоподілом. Які з них, на Вашу думку, є лінгвістично обґрунтованими? Доведіть, чому.

7. До застосування яких ігрових прийомів визначення наголошеного складу Ви вважаєте себе підготовленими? Розробіть фрагмент заняття, метою якого є ознайомлення старших дошкільників із наголосом у слові.

8. Як трактується в сучасній науково-методичній літературі поняття звуковий (фонемний) аналіз слова? Чію точку зору Ви поділяєте?

9. Які прийоми роботи з формування в дітей навички звукового аналізу слова Ви практикуватимете на заняттях зі старшими дошкільниками?

10. З якою метою Д. Ельконін запропонував використовувати у навчанні дітей звукового аналізу слова картини-схеми, фішки – звуки? У чому переваги використання схематичної наочності? Як Ви ставитесь до ідеї поступового згортання наочного матеріалу? Обґрунтуйте власну точку зору.

11. Якими методичними поняттями і термінами поповнилися ваші знання з опрацьованої теми?

Література для поглибленого вивчення теми

1. Белякова Г. П. Ознакомление старших дошкольников со словесным составом предложения / Г. П. Белякова // Умственное воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Н. Н. Поддъякова, Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1988. – С. 171–181.

2. Белякова Г. П. Формирование представлений о слове / Г. П. Белякова // Подготовка детей к школе в детском саду / Под ред. Ф. А. Сохина, Т. В. Тарунтаевой. – М. : Педагогика. – С. 56–64.

3. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник / А. М. Богущ, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богущ. – Друге видання, доповнене. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 703 с

4. Богущ А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богущ. – К. : Вища школа, 1992. – С. 370–374.

5. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1991. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия «Педагогика и психология», № 1).

6. Журова Л. Е. Обучение грамоте в детском саду / Л. Е. Журова. – М. : Педагогика, 1978. – С. 57–67.

7. Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти: навчально-методичний посібник / А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В, 2012. – 260 с.

8. Иваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. – К. : Радянська школа, 1987. – 128 с.
9. Развитие речи детей дошкольного возраста / Под ред. Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1984. – С. 164–166.
10. Старжинская Н. С. Обучение грамоте в детском саду / Н. С. Старжинская. – Минск : Университетское, 2001. – 188 с.
11. Товкач І. Є. До країни Звукляндії з казкою / І. Є. Товкач // Палітра педагога, 1998. – № 1. – С. 22–23; №2. – С. 22–23.
12. Товкач І. Є. Ознайомлення дітей дошкільного віку з поняттям звуки: голосні, приголосні, м'які, тверді / І. Є. Товкач // Бібліотечка вихователя дитячого садка, 1997. – № 11–12. – С. 2–12.
13. Тумакова Г. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом / Г. А. Тумакова. – М. : Просвещение, 1991. – 128 с.
14. Шевцова О. А. Цікава граматики. Розробка занять для дітей старшого дошкільного віку / О. А. Шевцова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 192 с.

Розділ 7

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПОЧАТКОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ЧИТАТИ

Чинні програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку – «Я у Світі», «Впевнений старт» – передбачають знайомство дітей старшого дошкільного віку з буквами, навчання їх читати склади, слова. А програмою «Дитина в дошкільні роки» передбачено у цьому віці навчання читати невеликі тексти, з роботою над усвідомленням прочитаного. І лише програма «Дитина» передбачає цей вид роботи з дітьми сьомого року життя. Таке положення справ ставить вихователя в ситуацію вибору методів та методик навчання дітей читати. Звісно, йдеться виключно про тих дітей, котрі повністю оволоділи фонетичною системою рідної мови.

В умовах дошкільного навчального закладу доцільним є фронтальне чи групове навчання, тож методика такого навчання має бути наближена до тієї, за якою дитина у подальшому продовжить навчання у школі. Адже таким чином вихователь забезпечить і наступність у роботі, і полегшить дитині процес навчання.

У змісті підрозділу «Навчання елементів грамоти» програми «Впевнений старт» буквенний період навчання грамоти пропонується започатковувати з урахуванням

індивідуальних можливостей, інтересу дитини до читання та бажань батьків. Навчання дітей читати має відбуватися за звуковим аналітико-синтетичним методом навчання грамоти.

Зміст програм щодо навчання дітей читати подано у таблиці:

Програма	Зміст програми
«Дитина в дошкільні роки» (інваріантна частина)	<p style="text-align: center;"><i>Створення фонду «Хочу»</i></p> <p>Ознайомити з алфавітними назвами букв. Навчити читати слова з відкритими складами, закриті склади всіх видів із твердими і м'якими приголосними; склади з різним збігом приголосних звуків (поняття «закритий» і «відкритий» склад діти не одержують); навчити читати різні за інтонацією речення, мікротексти.</p> <p style="text-align: center;"><i>Створення фонду «Можу»</i></p> <p>Може: називати букви українського (російського) алфавіту; читати слова з відкритими складами, закриті склади всіх видів із твердими і м'якими приголосними, склади з різним збігом приголосних звуків.</p>
«Дитина»	<p style="text-align: center;"><i>Завдання і зміст:</i></p> <p>ознайомлення з одиницями мови і засвоєння нових понять: слово, речення, звук (голосні, приголосні м'які й тверді), склад, буква (літера);</p> <p>Засвоєння букв, які позначають голосні звуки ([а], [о], [е], [у], [и], [і]) та букв, які позначають приголосні звуки ([м], [н], [н'], [л], [л'], [в], [с], [с'], [т], [т'], [к]).</p> <p>Елементарний звуко-буквений аналіз слів: послідовне називання звуків слова, викладання його з букв розрізної азбуки, називання букв (алфавітними назвами).</p>

	<p>Навчання основного способу читання – злитим прочитуванням двох букв, що позначають сполучення приголосного з голосним (злиття).</p> <p>Формування початкових умінь читання складів (слів) ускладненої структури типу ПГП – <i>рак, сон</i>; П'ГП – <i>ліс, сів</i>. Читання двоскладових слів найпростішої структури: <i>оса, мама, тато</i>.</p> <p>Читання трискладових слів із прямих складів – <i>лимони, молоко та двоскладових слів типу літак, столи</i>. Усвідомлене читання речень з 3 – 5 слів. Інтонування речень – розповідних і питальних.</p>
«Я у Світі»	<p>Має [...] елементарні навички звуко-літерного (звуко-буквеного) аналізу слів (послідовно називає звуки у слові, викладає слово з літер, називає літери, якими позначено звуки). Читає відкриті й закриті склади, односкладові й двоскладові слова простої структури.</p>
«Впевнений старт»	<p>З урахуванням індивідуальних здібностей, можливостей, інтересів дітей та побажань їхніх батьків розпочинати в індивідуальному порядку достроковий перехід до буквеного етапу в оволодінні елементами грамоти. Почати ознайомлення із буквами як знаками передачі звуків на письмі. Сприяти ознайомленню з основними буквами за принципом частотності вживання відповідних звуків в усному мовленні, пропонуючи дітям не алфавітні, а звукові їхні назви.</p>

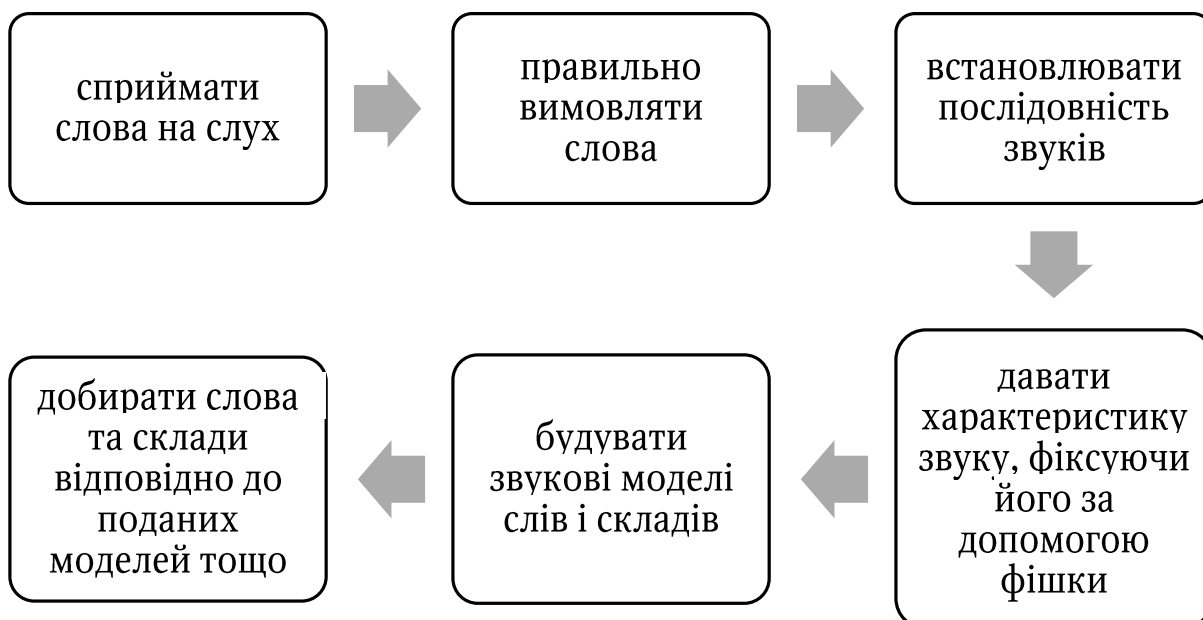
	<p>Формувати початкові вміння звуко-буквеного аналізу складів і слів, злитого читання складів різної структури на основі аналітико-синтетичного способу: двобуквених закритих (голосний + приголосний) і відкритих (приголосний + голосний), трибуквених без збігу та зі збігом приголосних. Поступово переходити до читання односкладових, двоскладових слів простої структури, ускладнюючи завдання для читання залежно від індивідуального темпу засвоєння способів читання дитиною (до пропонування для свідомого читання речень і коротких текстів)</p>
--	--

Як бачимо, зміст програм різний за обсягом та глибиною. Проте зазначене в них скеровує вихователя на пошук методики навчання дитини дошкільного віку читати.

На сьогодні існує багато велика кількість методик та технологій навчання дитини-дошкільника читати. Всі вони мають як позитивні, так і негативні сторони. Бо для однієї дитини – підійде одне, а для другої – інше. То ж вихователеві необхідно добре знати вимоги, що ставлять психологія, фізіологія та педагогіка стосовно організації процесу навчання читати в умовах дошкільного навчального закладу.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ УМІННЯ ЧИТАТИ ВІДКРИТИЙ СКЛАД, СЛОВА

До ознайомлення з буквами дитина має досягнути всю звукову систему рідної мови, тобто оволодіти вміннями:

! ВАЖЛИВО

На передшкільному етапі в дітей формують уявлення про те, що наше мовлення складається з речень; їх навчають членувати речення на слова, визначати кількість слів у ньому, називати їх, складати самостійно речення з певних слів.

Тільки перевіряючи, як дошкільники практично засвоїли мовний матеріал, можна переходити до ознайомлення їх із буквами і навчання читання в повному розумінні цього слова.

Для цього раз на тиждень планується і проводиться заняття з навчання читання:

Спочатку дітей ознайомлюють з буквами на позначення голосних звуків (а, о, у, и, е, і).

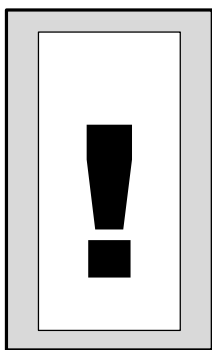
Власне читання розпочинається тоді, коли діти вивчать першу букву на позначення приголосного звука.

На початковому етапі формування в дітей уміння читати:

Склад – основна одиниця читання у його найпростішому вияві, коли він складається з єдиного голосного звука та коли він становить злиття приголосного з голосним:

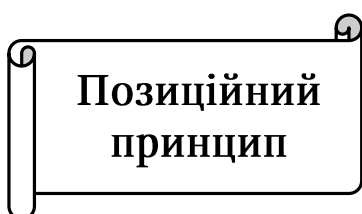
о-ко, о-са, ма-ма, во-ни

Злиття приголосного з голосним, крім того, що воно може становити окремий склад, є обов'язковою частиною всіх складів ускладненої структури.

оволодіння дитиною читанням прямого складу – злиття «ПГ», «П'Г» є основою для того, щоб прочитати слово будь-якої графічної будови

Через це проблема навчання дітей злитого читання прямих складів була і залишається основною в методиці навчання грамоти.

Початкове навчання читання має зводитися до формування в дітей орієнтації на голосний звук і букву на його позначення

Саме на основі такої орієнтації виникає читання. Відтворення прямого складу під час читання полягає в одночасній підготовці до вимовляння двох звуків, позначених відомими дитині буквами.

Розкрити механізм навчання дітей читати прямий склад можна, наприклад, так:

– *Досі ми читали букви, які позначають голосні звуки. Робити це було легко, бо при читанні їх треба було тільки впізнавати і правильно називати. А сьогодні ми вчитимемося читати вже не окремі букви, а цілі склади і навіть слова.*

– *Щоб навчитися читати, треба бути дуже уважним, виконувати всі мої завдання.*

– *Пригадайте: як мучає корова? («Му»).*

– *Скільки складів у цьому слові? («Один»).*

– *А які звуки в цьому слові? (Звуки [м], [у]).*

– *Як ми вимовили ці звуки в слові – по одному чи разом? («Разом»).*

– *Як же це у нас вийшло – два звуки, а вимовляємо за один раз? Зараз довідаємося про це.*

– Підготуйтеся вимовити склад му. Не вимовляйте, а тільки підготуйтеся, щоб було це добре видно. (Діти стуляють губи і витягують їх уперед трубочкою).

– Подивіться один на одного і перевірте, чи правильно приготувалися сказати склад. (Діти дивляться один на одного).

– Бачите, щоб вимовити склад му, ви міцно стулили губи і витягнули їх уперед трубочкою. Для якого звука ми витягнули губи вперед трубочкою? (Для звука [y]).

– А для якого звука ми міцно стулили їх? (Для звука [m]).

Вихователь набирає з розрізної азбуки на дошці склад му.

– Який звук позначає ця буква? ([m]).

– А ця? ([y]).

– Підготуйтеся до вимови цих двох звуків відразу. Всі підготувалися? Прочитайте тепер ці літери разом. Дайте голос! (Му).

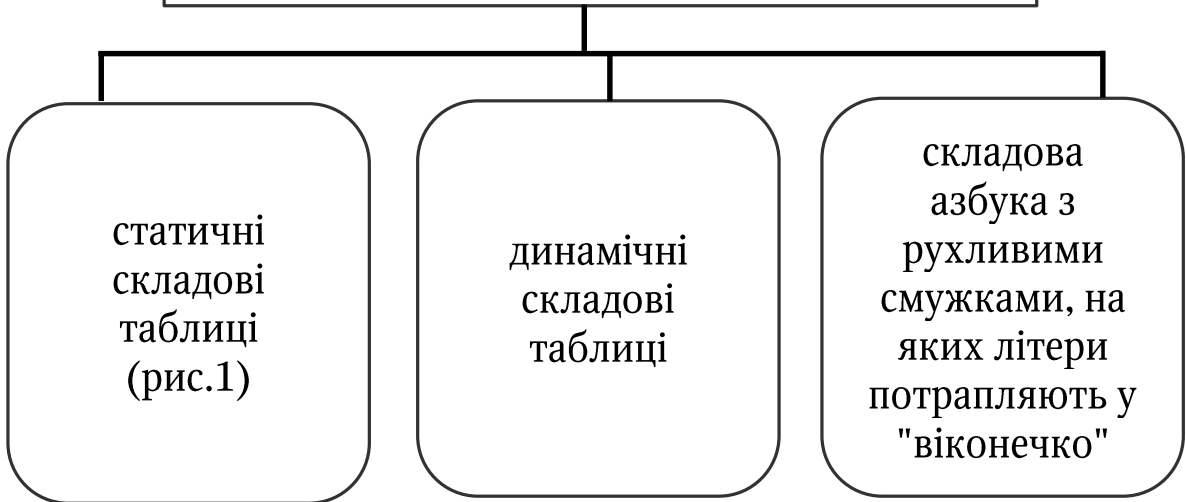
– От ви й прочитали перший склад із двох літер. Так читаємо й інші склади.

– Я підставлятиму до літери «ем» різні букви, які ви вже добре знаєте, а ви уважно стежте і готуйтеся, щоб прочитати обидві букви разом (вихователь утворює різні склади, підставляючи до «м» почергово букви «а», «о», «и», «у»).

На початковому етапі важливо вправляти дітей у читанні складів, де змінюються букви на позначення голосних звуків (на, но, ну, ні, не), що сприятиме формуванню орієнтації на букву голосного звука.

Закріплення вміння читати прямі склади і слова з ними здійснюється за допомогою різноманітної наочності:

Наочність на закріплення вміння читати

Можна запропонувати дітям знайти прямий склад чи злиття звуків у будь якому слові, навіть у словах зі збігом приголосних, наприклад: *ві-к-но*, *ла-м-па*. Для полегшення синтетичної роботи на початковому етапі деякі злиття можна виділити кольоровою крейдою або підкресленням.

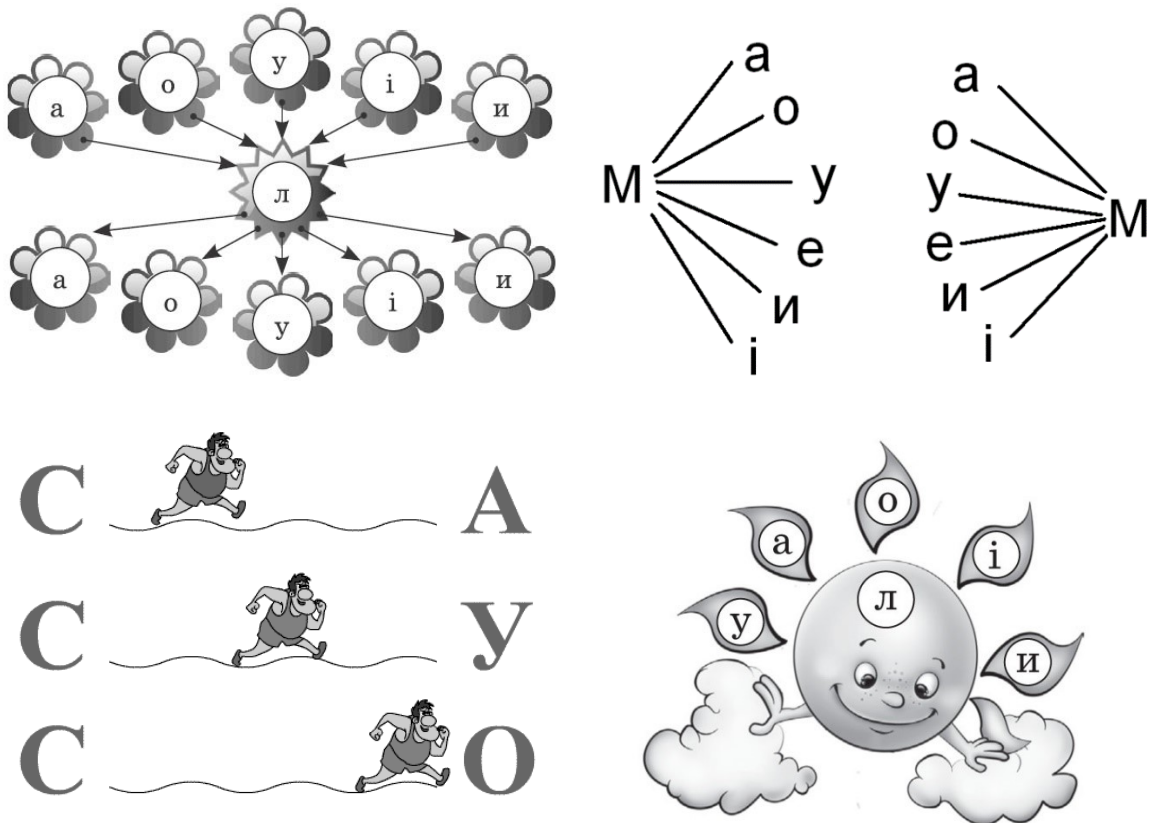

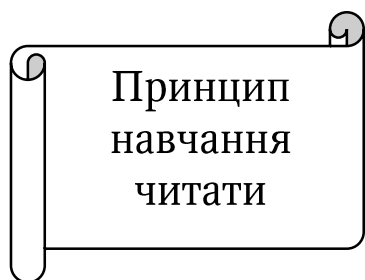
Рис. 1. Варіанти статичних складових таблиць

Щоб закріпити навички злитого вимовляння складів у таких словах, можна запропонувати дітям повторно прочитати ці слова у дещо пришвидшеному темпі. Тренує мовний апарат і промовляння слів групами та індивідуально.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ЧИТАТИ

Специфіка занять із навчання грамоти в букварний період полягає в тому, що до цього основною мовною одиницею, з якою виконувалися аналітико-синтетичні вправи, був звук, а тепер до нього підключають і букву. Причому новим для дітей на кожному занятті є буква, оскільки всі звуки вони вже вивчили.

У загальній структурі заняття має бути відображений головний принцип звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти «від звука до букви», а отже, мають бути представлені основні види роботи зі звуками й буквами.

Від звука до букви

Алгоритм заняття з навчання старших дошкільників читання подаємо за рекомендаціями М. Вашуленка та Н. Скрипченко. За їх переконанням, загальна структура заняття з читання на опрацювання нової букви має чітко відповідати сформульованій темі, наприклад: *Звуки [с],[с'], позначення їх буквою С, с («ес»)*. Таке формулювання теми підпорядковане принципу «від звука до букви».

Структура заняття

	Початок заняття – мотивація навчальної діяльності	1
2	Підготовчі артикуляційно-слухові вправи, в основі яких лежать виучувані звуки	
	Ознайомлення з буквою, її алфавітною назвою	3
4	Вправи в читанні	
	Ознайомлення з текстом «Азбуки»	5
6	Підсумок заняття	

Розглянемо кожну частину заняття детальніше:

I. Мотивація навчальної діяльності

Завдання: викликати у дітей інтерес і бажання виконувати низку завдань, які забезпечать певні результати в навчанні

Засоби: мотивацію дітей на занятті можуть забезпечити різноманітні ігрові сюжети, які привертають увагу дітей до навчального матеріалу, формують у них необхідні навички й уміння, будять допитливість, викликають зацікавленість і бажання брати участь у певній діяльності

II. Підготовчі артикуляційно-слухові вправи, в основі яких лежать виучувані звуки

Завдання: робота зі звуком, який на цьому занятті позначатимемо буквою

Виділення звука, який вивчаємо і будемо позначати новою буквою (прийоми):

1-й крок

- виокремити однаковий звук зі слів, вимовлених вихователем;
- вгадати звук на основі опису його артикуляції;
- виділити звук, який найчастіше трапляється у вірші, пісеньці, потішці, скоромовці, невеличкому оповіданні;
- вимовити звук, з якого починаються всі відгадки до загадок;
- розпізнати виучуваний звук у назвах об'єктів, зображених на предметних малюнках;
- підкреслено вимовити певний звук у слові (силою голосу або протяжністю вимови)

2-й крок

Активне вимовляння виділеного звука, спостереження за його звучанням та способом артикуляції (якими мовними органами створюється, перешкоди, якщо вони є)

Результатом таких спостережень є висновок дітей щодо якісної характеристики звука, віднесення його до голосних чи приголосних (твердих-м'яких), встановлення способу позначення виучуваного звука фішкою

3-й крок

Вправи на впізнавання звука (звуків – твердого, м'якого) у заданих вихователем словах

Педагог пропонує дітям слова (усі частини мови), в яких виучуваний звук стоїть у різних позиціях, має різне звучання (приголосний твердий та м'який). Серед слів мають бути і такі, в яких виучуваного звука взагалі немає.

Можна запропонувати дітям запам'ятати й виділити слова з конкретним звуком у віршах, оповіданнях, скоромовках, прислів'ях.

Називаючи слово, діти мають виділити звук, визначити його місце в слові, дати якісну характеристику звука – голосний, приголосний (твердий – м'який)

4-й крок

Самостійний добір дітьми слів зі звуком у різних позиціях (на початку, в середині, в кінці), з різним звучанням (приголосний твердий, м'який)

– за картинками або предметами, в назві яких є певний звук;

– подати певні орієнтири, що полегшують добір слів із виучуваним звуком. Наприклад, назвати квіти з цим звуком; або дівчатка згадують назви птахів, а хлопчики – транспорту з певним звуком; можна запропонувати назвати весняні, зимові, осінні, радісні, сумні слова з певними звуками

5-й крок

Розглядання (або колективне складання) звукових схем вимовлених вихователем слів, їх звуковий аналіз

- добір слів за моделлю, в якій вказано тільки кількість звуків;
- добір слів за моделлю, в якій подано якісну характеристику звуків;
- співвіднесення звукової схеми з предметним малюнком;
- дидактична вправа «Впіймай звук»;
- складання звукової схеми до слів, названих вихователем

6-й крок

Вправляння дітей у звукових синтетичних вправах

Застосування прийомів звукового синтезу запобігатиме так званим «мукам синтезу» на етапі переходу до букварного періоду та побуквенному читанню. Корисними є вправи на утворення звукозлиттів, наприклад: складів із 2-3 звуків, складів приголосного з усіма голосними або голосного з усіма приголосними, а також добір подібного до названого складу, але з м'яким приголосним, співвіднесення звукової схеми і предметного малюнка, додавання звука, щоб утворилось слово, додавання складу, щоб вийшло слово

III. Ознайомлення з буквою, її алфавітною назвою

Завдання: вправи на запам'ятовування нової літери

- пофантазувати, на що схожа буква після читання казки, оповідання, вірша про неї (до показу її графічної форми);
- показати дітям букву, провести аналіз її графічної форми;
- викласти букву із лічильних паличок, вирізати з паперу, виліпити з пластиліну. Зафарбувати, заштрихувати букву, повторюючи її назву;
- доконструювати елементи букви, яких не вистачає;
- обвести пальцем контури літери (пластмасові, випуклі) або обвести її олівцем;
- впізнати букву серед групи вже вивчених букв;
- знайти потрібну букву у складах, обвести її олівцем;
- вибрати з групи речень, слів ті слова, в складі яких є буква, яка вивчається

Не будемо забувати і про те, що основною діяльністю дошкільнят є гра, а їхнє мислення наочно-образне. Виходячи з цього, під час занять слід пропонувати дітям якомога більше завдань ігрового характеру (Додаток 7)

IV. Вправи в читанні

Завдання: вправляння дітей у читанні

На цьому етапі діти читають за різними таблицями (променевими або лінійними) склади, слова, подані в аналітико-синтетичній формі;

- читають слова у колонках з опорою на виділені злиття (з дошки, з таблиці);
- будують слова із розрізнених складів, читають слова за аналогією, нарощування слів тощо

(Додаток 8)

V. Робота з «Азбукою»

А. Зрожевська та Т. Потоцька* звертають увагу на те, що «Азбука» має чітку дидактично обґрунтовану структуру сторінок і сторінкових розгорток, яка визначає послідовність роботи. Перша сторінка є підготовчою. Тут розміщено різноманітні завдання та вправи на ознайомлення й закріплення нової літери та її звукових значень у різних словах. Послідовність роботи з «Азбукою»:

читання складів

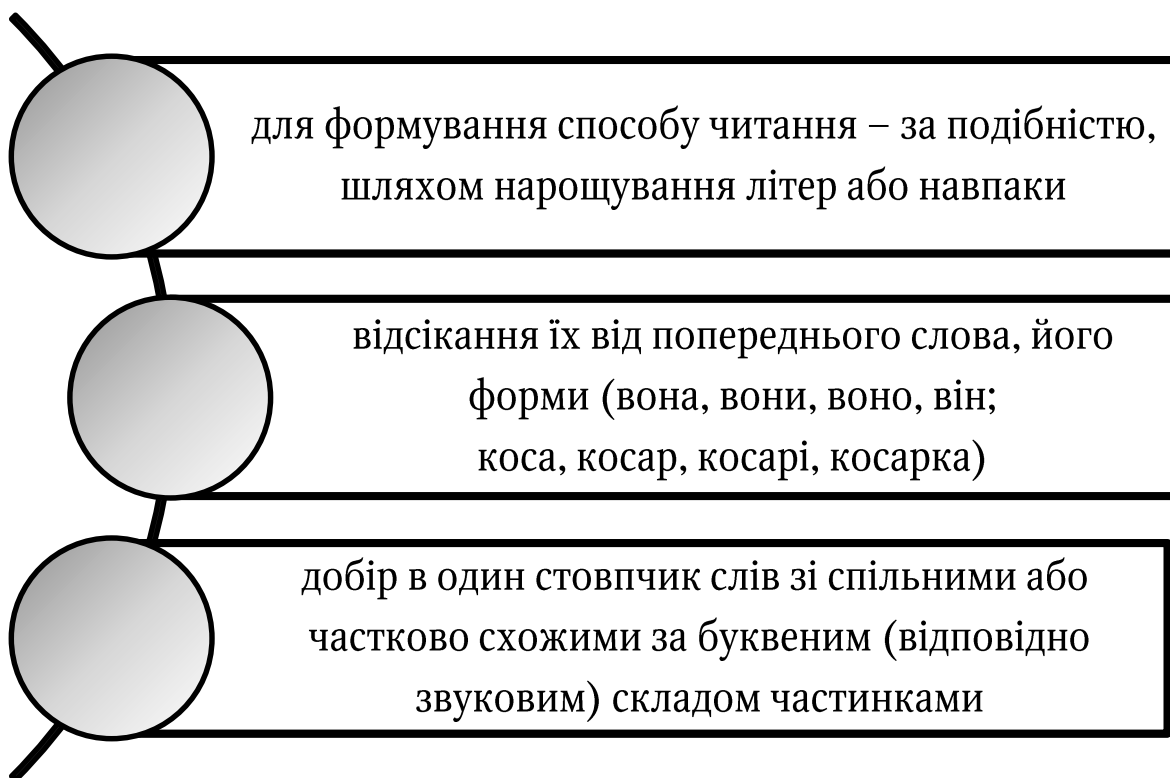
читання слів

читання текстів

* Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. - Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. - С. 156.

Отже, робота з «Азбукою» розпочинається з розглядання першої сторінки, виконання всіх завдань, виписаних на ній. Важливе місце посідає читання складів з новою літерою.

Одним із найважливіших структурних компонентів цього етапу є читання стовпчиків слів, які укладені за різними принципами:

причому не обов'язково, щоб в останньому випадку ці слова були спільнокореневими:

ка	—	лина	коло	—	сок	ві	—	нок
Ки	—			—	с		—	ник
ма	—			—	ски		—	кно

Завдання, які доцільно пропонувати дошкільникам на основі слів, поданих у стовпчиках, мають бути якомога різноманітнішими, такими, які спонукають дітей до

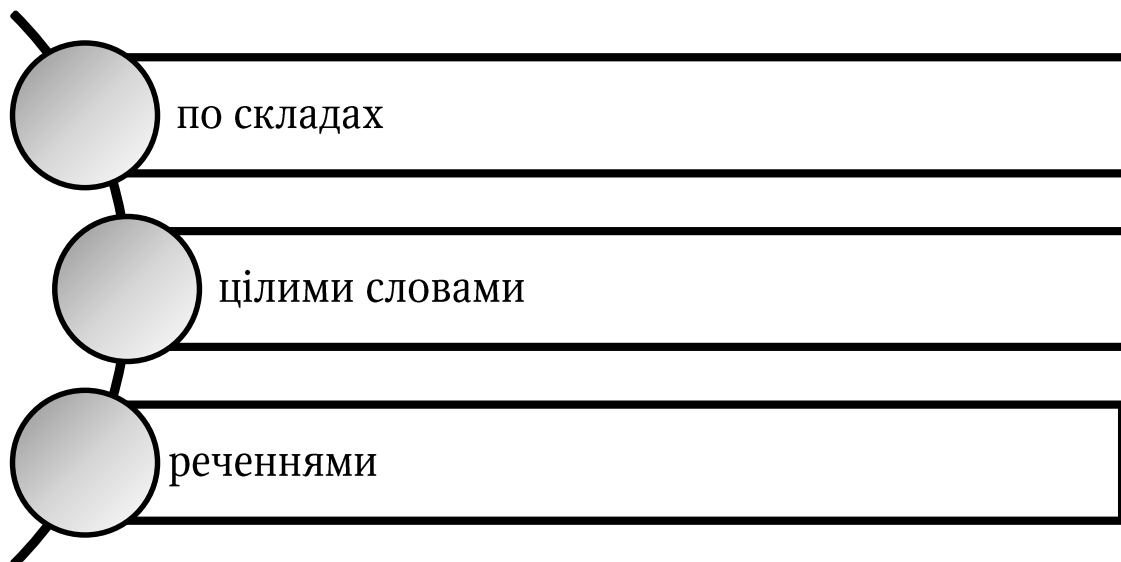
кількаразового прочитання тих самих слів з новою літерою в різних позиціях.

Спочатку діти по черзі читають слова в тій послідовності, як вони подані у стовпчиках, потім – виконують додаткові завдання:

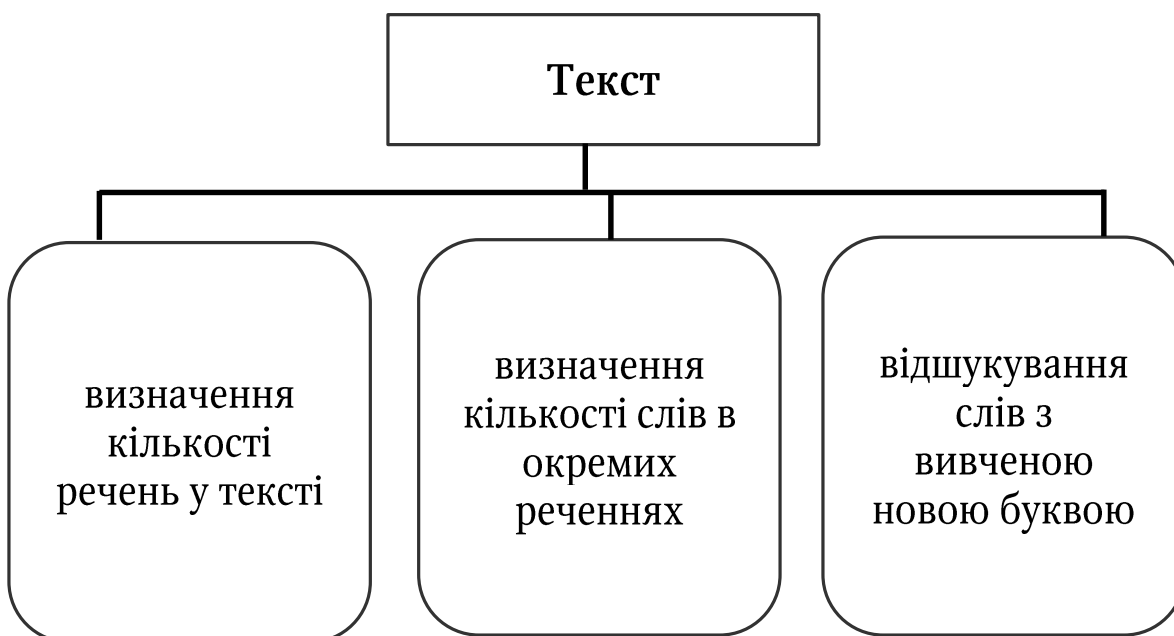
- ★ знайти і прочитати слово з буквою на початку, в середині, в кінці
- ★ прочитати слово із двох складів
- ★ прочитати перший склад, потім другий (третій); прочитати слово повністю
- ★ знайти слово з певним злиттям
- ★ прочитати слово, яке називає предмет, ім'я, професію тощо
- ★ прочитати слово, яке позначає один або багато предметів
- ★ прочитати слово та пояснити його значення
- ★ читання слів та добір до них синонімів, антонімів
- ★ читання слів, які є відповіддю на запитання: «Що росте в лісі?», «Хто живе у зоопарку» тощо

Використання різноманітних прийомів читання слів допоможе уникнути заучування їх напам'ять і механічного повторювання, тобто забезпечить усвідомленість прочитаного.

Після вправління дітей у читанні окремих складів та слів переходимо до читання зв'язних текстів, поданих на сторінках «Азбуки» декілька разів:

Текст слугує як для смислового аналізу прочитаного, так і для його структурного аналізу:

Формування правильного способу поскладового читання буде успішним за умови, коли педагог буде більше залучати дітей до самостійного набуття знань. Для цього на заняттях при поданні нових знань варто частіше пропонувати так звані **хвилинки читання**:

Хвилинки читання – під час яких (1-1,5хв.) діти напівголосно самостійно читають нові тексти і виконують різноманітні навчальні завдання

«Знайти і прочитати»:

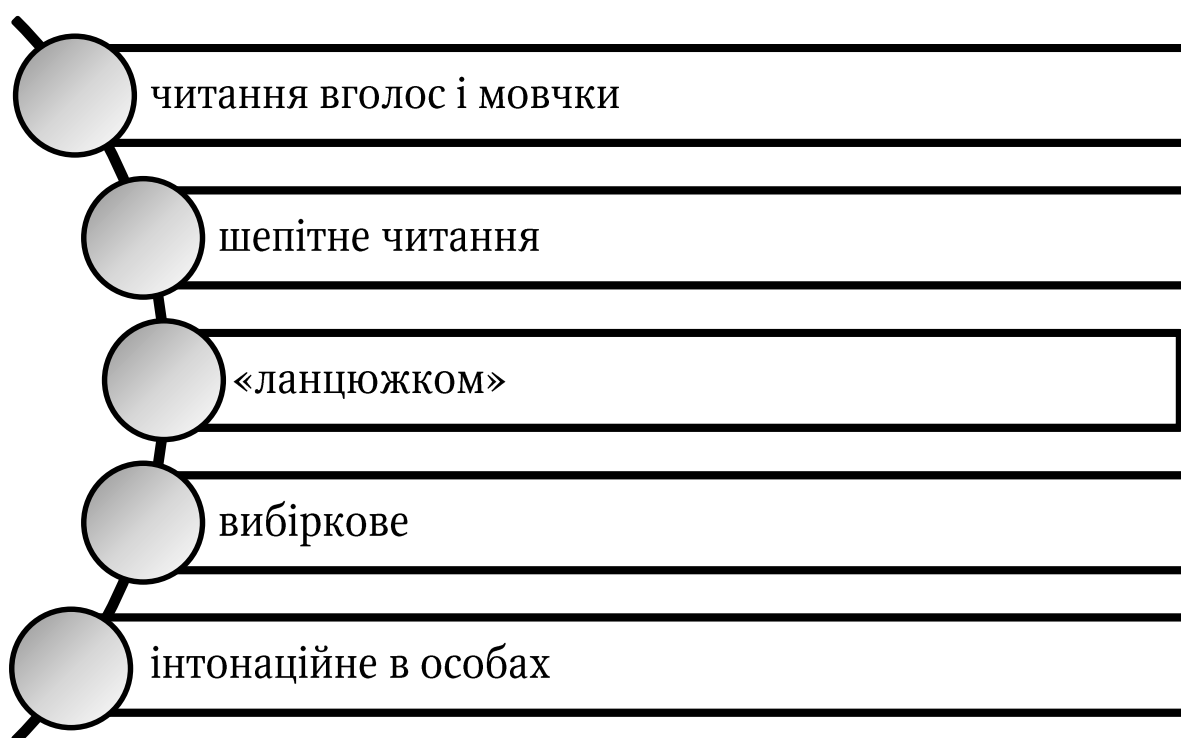
- склади з трьох букв
- слова з 4-5 букв
- слова, які починаються з певної букви
- слова, в яких останній склад, наприклад, *-дор, -вар*
- імена дітей тощо

Під час роботи з текстами «Азбуки» особлива увага має приділятися виробленню усіх якостей повноцінної навички читання:

Виразність читання слід формувати вже на перших заняттях, спонукаючи дитину правильно передавати голосом ті чи інші почуття персонажа; пояснюючи, в якому темпі слід читати, що саме і як виділяти інтонацією. Не менш важливо залучати дошкільників до елементарного оцінювання читання товаришів (Хто читав правильно, виразно? Чиє читання ще не можна назвати виразним?).

На кожному занятті вихователь застосовує основні види читання:

Навчання самостійного читання, відпрацювання техніки читання

п'ятихвилинні вправи на самостійне напівголосне читання. З самого початку слід організувати напівголосне колективне прочитування тексту самими дітьми, без показу зразка педагогом

Виконуючи різноманітні завдання, діти опановують свідоме читання:

Наприкінці навчального року дітей треба навчити читати складами і словами, читати правильно, в нормальному темпі (20-25 слів або 100 знаків за хвилину).

! ВАЖЛИВО

навчання грамоти має бути розвивальним

- ☉ треба паралельно працювати над збагаченням словникового запасу
- ☉ формуванням граматичного ладу мовлення
- ☉ розвитком зв'язного мовлення дітей

На кожному занятті мають бути повністю реалізовані і виховні завдання, поставлені педагогом.

VI. Підсумок заняття

У кінці заняття вихователь разом з дітьми:

підбиває підсумок роботи

називає літеру, з якою ознайомилися

повторює, які звуки на письмі
вона позначає

повторює, що навчилися читати склади
і слова з цією буквою

необхідно враховувати психологічні
та фізіологічні особливості дітей
шестирічного віку

Правила організації та проведення занять з навчання читати

не можна зловживати різного виду змаганнями

необхідно частіше змінювати види діяльності, пропонувати різноманітні завдання, використовувати на заняттях ігри, створювати ігрові ситуації

не примушувати дитину читати, бо примус викликатиме супротив та обурення

на заняттях має панувати бадьора, оптимістична атмосфера, яка виключає пригнічення дитини, приниження її особистості

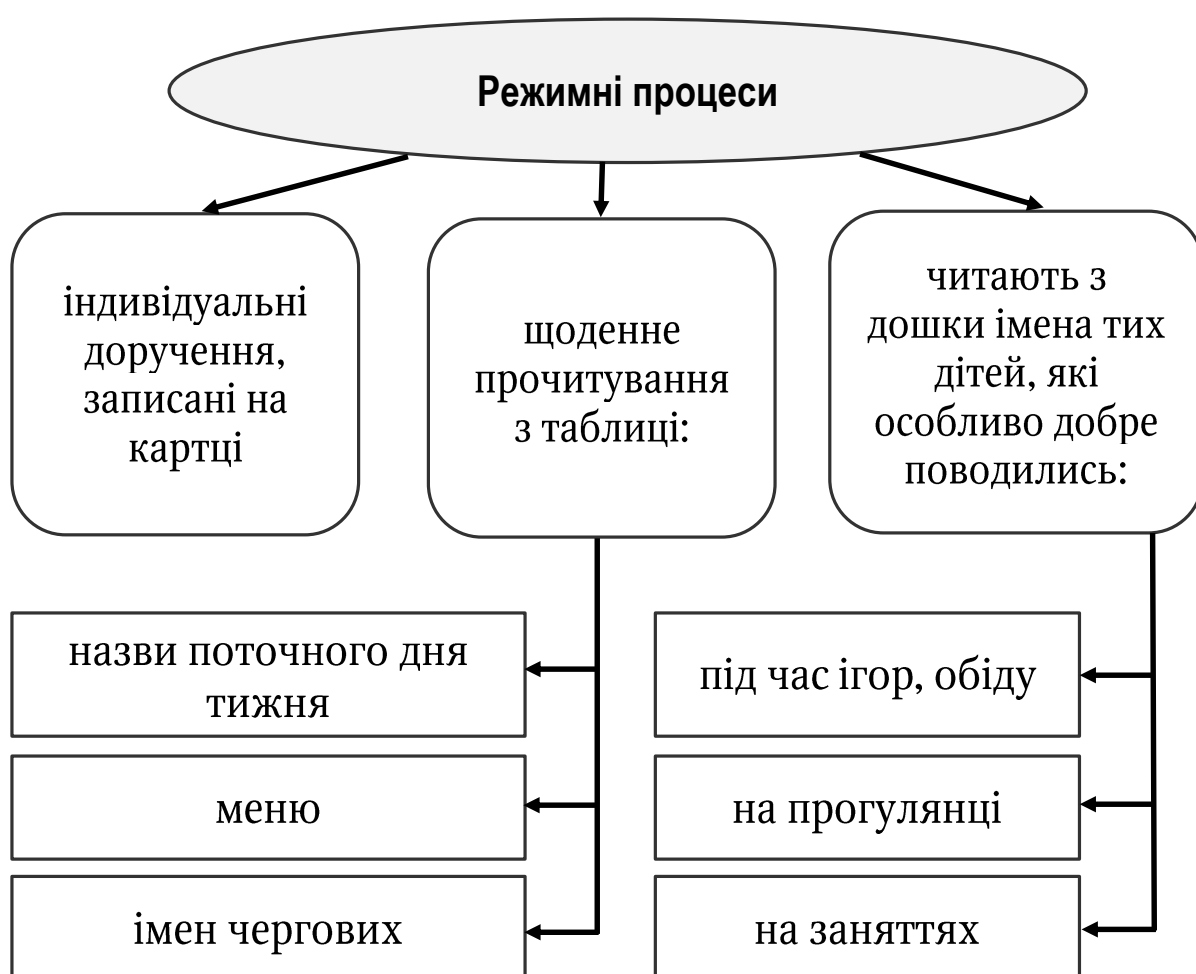
потрібно хвалити дітей за найменші успіхи, висловлюючи радість з цього приводу, захоплення, підтримку

Створення під час заняття доброзичливої, невимушеної атмосфери сприяє розвитку в дошкільнят і таких соціально необхідних якостей, як *упевненість у собі, здатність реально оцінювати власні можливості, вміння спілкуватися з дорослими й однолітками тощо.*

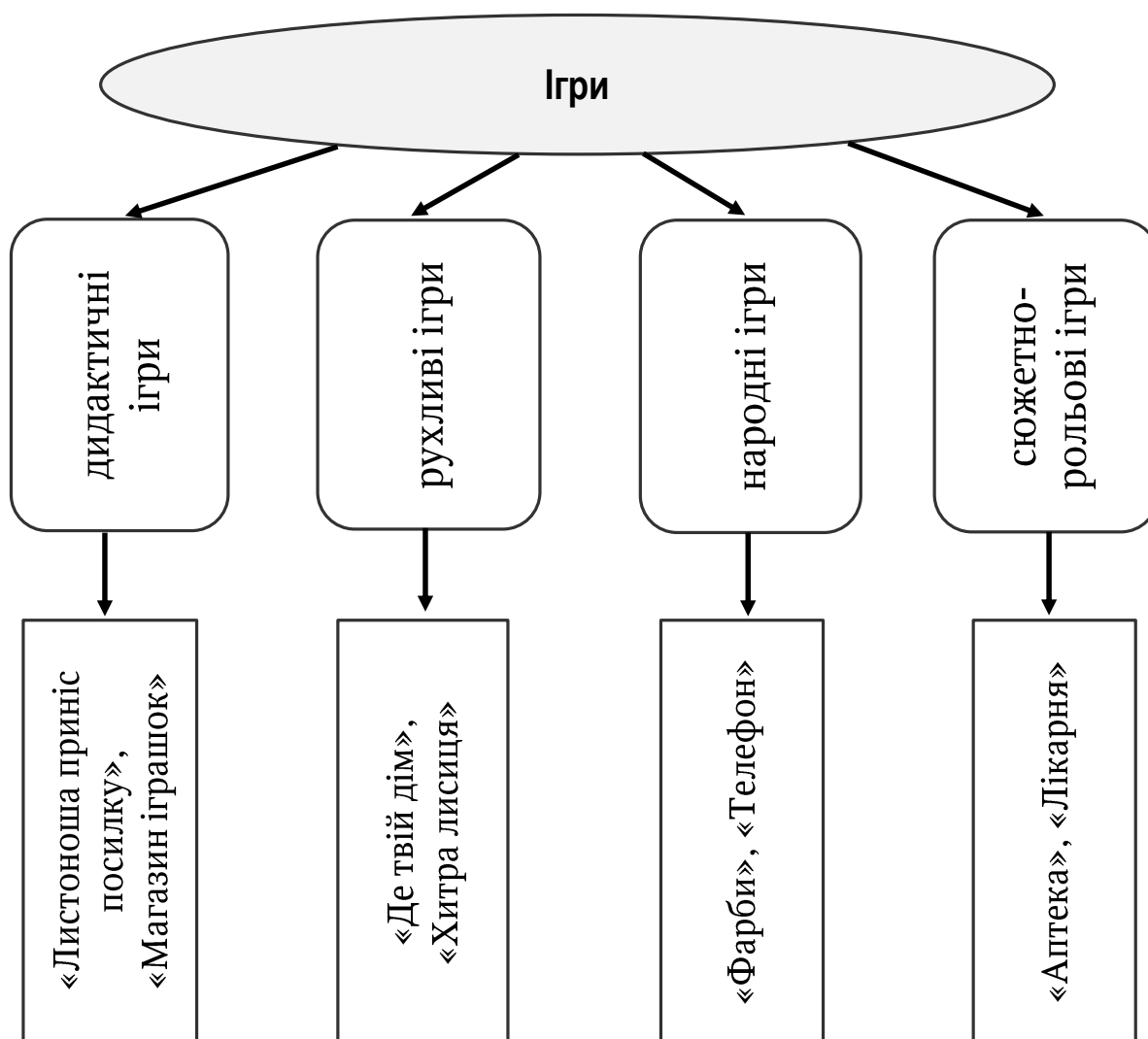
Закріплення навички читання

(за Г. Тумаковою)

Навички читання у дітей дошкільного віку потрібно закріплювати. Зробити це можна, під час різних режимних процесів:

Неабиякі можливості для закріплення навички читання мають різноманітні ігри:

Закріпити навичку читання можна й на прогулянці, запропонувавши дітям прочитувати афіші, оголошення, плакати, назви магазинів тощо.

Після того як діти оволоділи плавним читанням, форми роботи з ними можна ускладнити. Уміння читати діти можуть з успіхом використати в процесі засвоєння програмових завдань у різних видах навчальної діяльності.

Наприклад, діти читають друкований арифметичний текст, текст пісні, титри під кадрами діафільму, невеличкі скоромовки, прислів'я, загадки, невеличкі оповідання, вірші в дитячих журналах, книжках:

В роботі з дітьми ефективним є і використання цікавого граматичного матеріалу, який сприятиме подальшому закріпленню навички читання, мовленнєвому розвитку, розвитку пізнавальної сфери дитини:

Отже, уміння дошкільників читати стане в пригоді і в мовленнєвій роботі. Так, переглядаючи діафільм, діти читають титри під кадрами; вони спроможні прочитати невеличкі скоромовки, прислів'я, загадки; у куточку книжки діти можуть читати невеличкі оповідання, вірші в дитячих журналах, книжках; старші дошкільники можуть читати молодшим.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Проаналізуйте чинні програми. Визначте, якими новими уявленнями збагачують знання старших дошкільників на буквеному етапі? За якою з програм хотіли б працювати Ви? Відповідь обґрунтуйте.

2. Назвіть основну одиницю читання за сучасним звуковим аналітико-синтетичним методом навчання грамоти. Які передумови успішного оволодіння дітьми поскладовим читанням?

3. Як Ви розкриєте перед дітьми механізм читання прямого складу? Чому це необхідно зробити?

4. Розкрийте специфіку занять з навчання грамоти, які проводять в букварний період.

5. Який головний принцип звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти має бути відображений у структурі заняття? Яка послідовність етапів заняття з навчання старших дошкільників читання?

6. Розкрийте зміст роботи на кожному з етапів заняття з навчання дітей читати. За допомогою яких методичних прийомів Ви організуєте роботу старших дошкільників до введення нової букви?

7. Яким чином можна забезпечити мотивацію мовленнєвої діяльності дітей на занятті?

8. За допомогою яких прийомів Ви домагатиметесь запам'ятовування старшими дошкільниками нової букви? Наведіть приклади двох-трьох ігрових прийомів.

9. Які можливості є у педагога для закріплення навички читання дошкільників?

10. Якими методичними поняттями і термінами поповнилися ваші знання з опрацьованої теми?

Література для поглибленого вивчення теми

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; За ред. А. М. Богуш. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – С. 649–661.

2. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в підготовчих класах / М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипченко. – К. : Радянська школа, 1982. – С. 10–37.

3. Вашуленко Н. С. Обучение грамоте в 1 классе / М. С. Вашуленко. – К. : Радянська школа, 1987. – С. 12–41.

4. Иваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. – К. : Радянська школа, 1987.

5. Лавриненко О. Мовленнєві ігри-вправи / О. Лавриненко // Палітра педагога, 2004. – № 2. – С. 14–16.

6. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – С. 55–61.

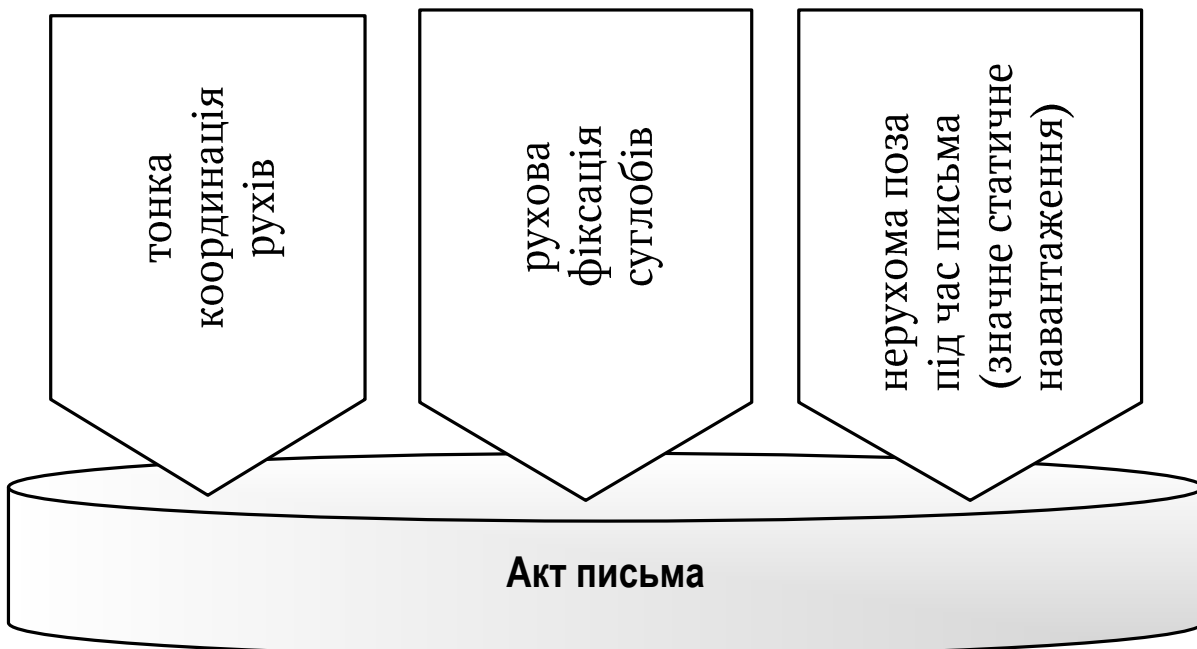
7. Скрипченко Н. Навчання грамоти / Н. Скрипченко, К. Стрюк // Дошкільне виховання, 1986. – № 3 – С. 14–15.

8. Старжинская Н. С. Обучение грамоте в детском саду / Н. С. Старжинская. – Минск : Университетское, 2001. – С. 66–95; 105–138.

Розділ 8

ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ПИСЬМА

Питання підготовки дошкільника до оволодіння письмом є складовою проблеми підготовки його до навчання в школі. Навчитися писати в короткий термін неможливо, бо акт письма забезпечує:

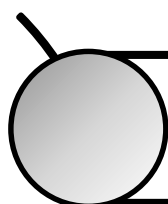
Здійснення задуму, планомірне досягнення певного результату можливе лише за наявності сформованої навички. Нагадаємо, навички – це автоматизовані дії, які спочатку

виробляються цілеспрямовано, усвідомлено, а надалі функціонують автоматично.

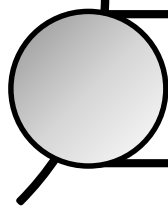
Згідно вчення І. Павлова, фізіологічною основою будь-якої навички (а значить і рухової), зокрема графічної, є утворення тимчасових нервових зв'язків у корі головного мозку дитини.

Таке розуміння навичок та фізіологічного процесу їх автоматизації, на думку А. Богуш, допоможе встановити механізм формування графічних навичок у процесі підготовки руки дитини до письма.

Розвиток рухів і формування рухових навичок залежать:

від дозрівання нервово-м'язового апарату дитини

від змісту й методики організації діяльності на певному віковому етапі

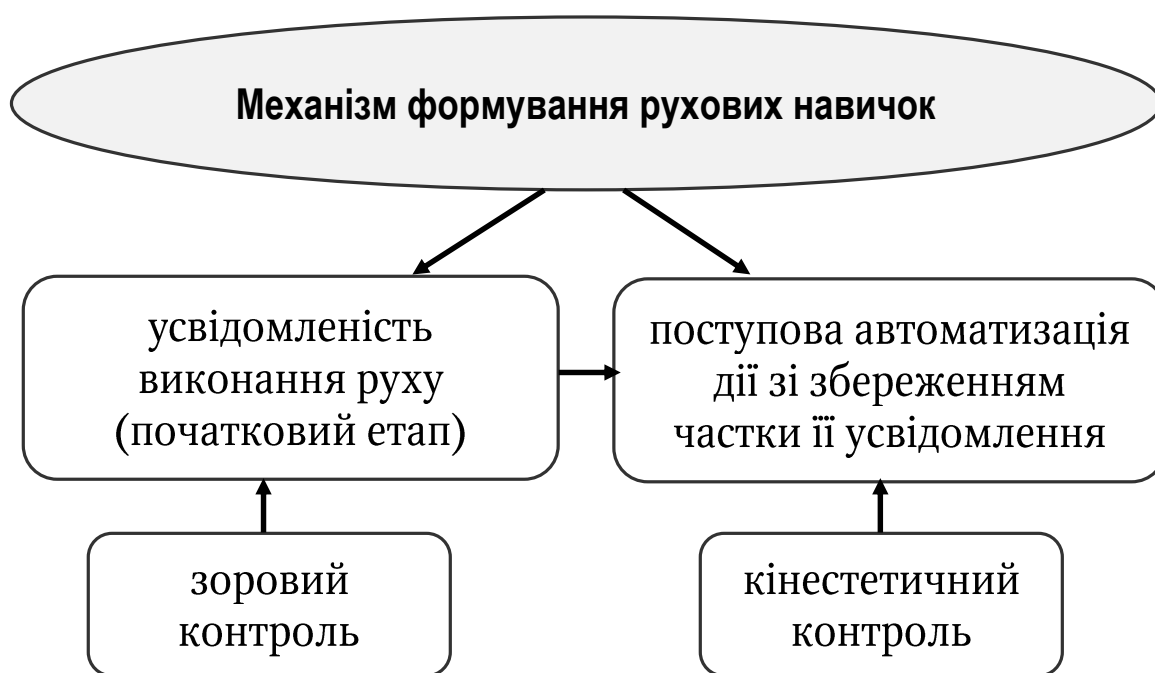
Щоб формування нових рухових навичок у дітей відбувалось успішно, треба, **«щоб моторне навчання виокремилося для неї в самостійне завдання»**.

Графічні навички письма носять сенсомоторний характер. У кожній із них є рухова частина – рухи руки і сенсорна – сприймання руху та здійснення контролю за ним. Контроль за рухом може бути зоровим і кінестетичним.

П. Горфункель

Письмо – не звичайний руховий акт, яким керує вузько обмежена ділянка мозку, а складний, у здійсненні якого беруть участь різні зони кори, що функціонально взаємопов'язані між собою

На перших етапах формування графічних навичок провідна роль належить зоровому контролю. Якщо порушується зоровий контроль, миттєво виникають помилки: викривлення лінії, вихід за межі лінії, контуру тощо. Поступово з формуванням навички зоровий контроль поступається м'язовому, хоч у процесі формування навичок письма не можна виключити зоровий контроль, оскільки такі вправи з підготовки руки дитини до письма, як написання елементів букв і самих букв, вимагають постійного зорового контролю, щоб не вийти за лінії зошита і т. ін. Тому у процесі оволодіння навичками письма потрібна взаємодія зорового й кінестетичного контролю:

Надалі ж при свідомому виконанні рухових навичок відбувається взаємодія зорового і м'язового контролю (С. Филипова).

Процес вироблення рухової навички письма підпорядкований закономірностям формування будь-якої рухової навички і зумовлений віковими особливостями дітей шести років та специфікою предмета.

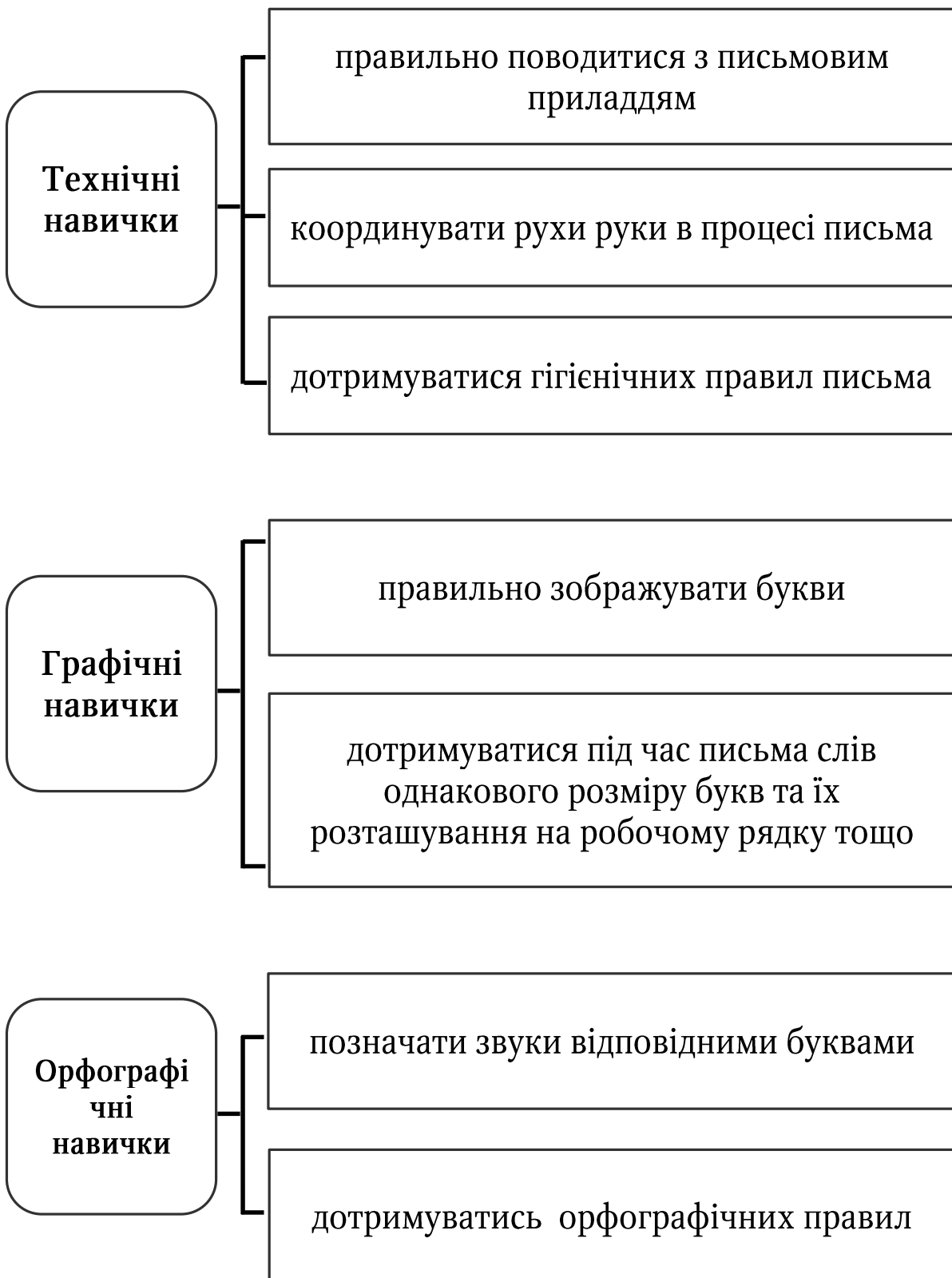
За даними досліджень, 87% – 90% дітей, які вступають до школи в 6 років, та 70% семирічних першокласників найскладнішими уроками називають саме уроки письма (О. Прищепа, Н. Присяжнюк, Н. Скрипченко, С. Филипова):

Утруднення в оволодінні навичкою письма

- ✪ вихід елементів букви за межі рядка
- ✪ різний нахил елементів букв та букв у слові
- ✪ різна висота букв в одному слові
- ✪ поява «тремтячих» ліній під час проведення прямих і ламаних, при зображенні овалів та півовалів
- ✪ різна відстань між окремими елементами, буквами
- ✪ надмірний натиск на папір, стискання ручки, відсутність плавності письма
- ✪ недописування елементів у букві

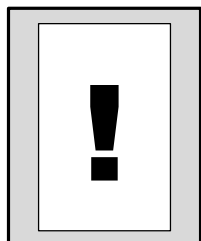
Сам процес письма є надзвичайно складним, вимагає безперервної напруги та контролю. При цьому:

Отже, процес письма вимагає від дитини не тільки фізичних, інтелектуальних, а й емоційних зусиль. Різного виду

перевантаження і пов'язані з ними перевтоми негативно відбиваються на оволодінні графічними навичками і, більше того, на розвитку дитячого організму. Тому:

В дошкільному віці важливою є
підготовка до письма,
а не навчання його

Важливо розвинути механізми, необхідні для оволодіння письмом, створити умови для накопичення дитячого рухового і практичного досвіду, розвитку ручної умілості.

Процес формування навички письма можна поділити на чотири стадії, серед яких дошкільний вік – перша. Цей період вважають «специфічною» орієнтованою стадією, під час якої дитину ознайомлюють з графічними рухами й формами, формують графічний досвід.

Щоб дитина навчилася писати, вона насамперед має навчитися виконувати рухи легко, вільно без зайвого м'язового напруження.

Особливості труднощів письма, як зазначають науковці, полягають у необхідності одночасного розвитку рухів руки й очей. Виконання рухів контролюється і коригується шляхом зіставлення результату з метою руки.

Отже, якщо на етапі дошкільного віку недооцінювати розвиток психомоторики, то першокласники відчують значні труднощі під час оволодіння письмом та графічними навичками. Тому дитина ще до школи має набути певного чуттєвого досвіду просторової орієнтації, навчитися управляти і коригувати свої рухи. Дослідження (Н. Красногорський, О. Запорожець, Я. Неверович, Д. Ельконін та інші) показують, що дитина старшого дошкільного віку як у фізіологічному, так і в психологічному відношенні готова до сприймання нових видів орієнтовно-

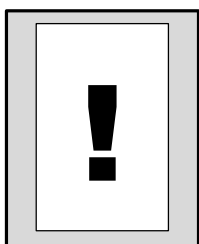
дослідницької діяльності та на її основі – до засвоєння більш складних рухових навичок, до яких належить і навичка письма.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПІДГОТОВЧИХ ВПРАВ ДО ОВОЛОДІННЯ ГРАФІКОЮ ПИСЬМА

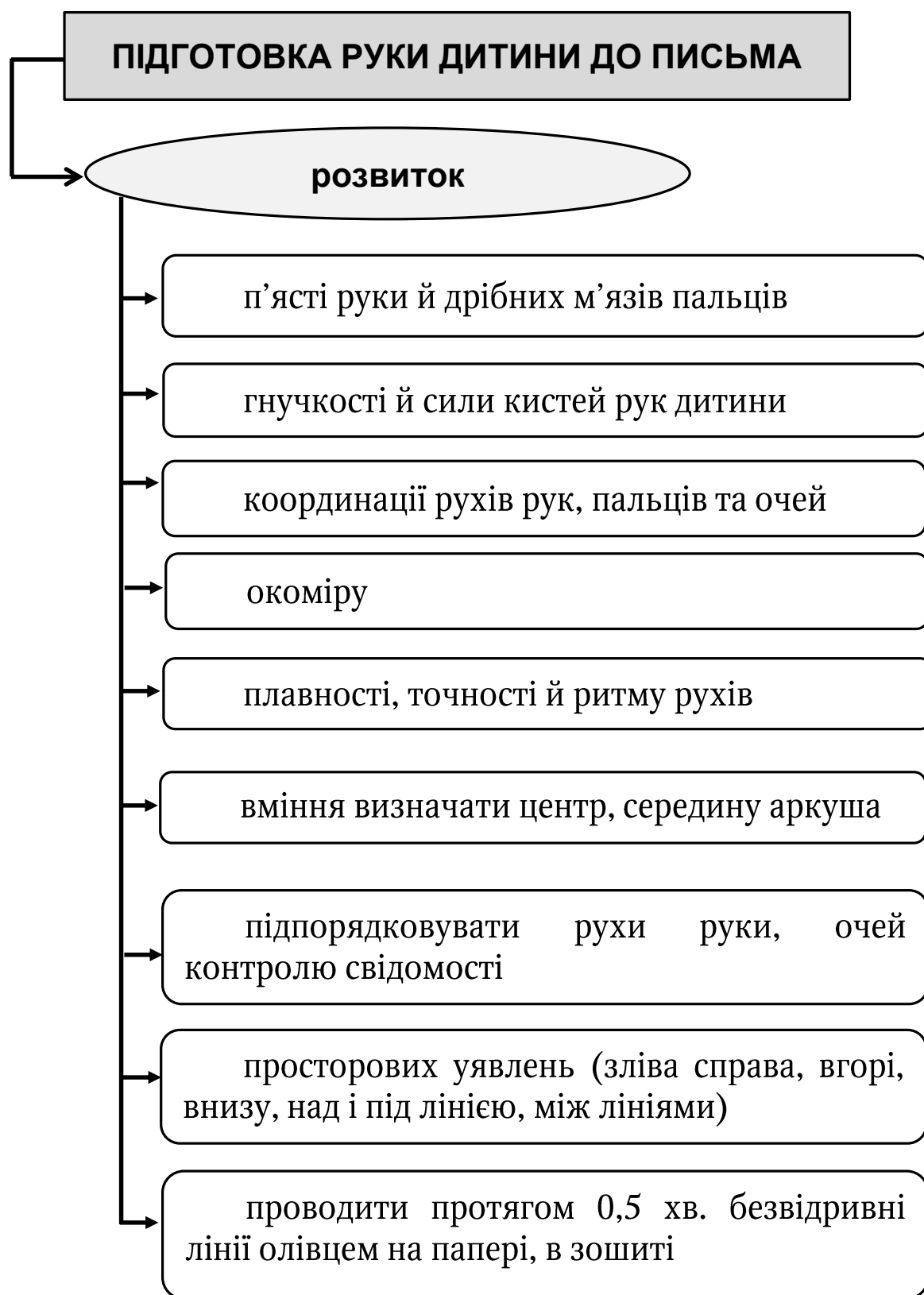
Дослідження науковців свідчать, що формування сенсорної та моторної зон у дитини завершується в три роки. У цьому віці рука морфологічно формується як самостійний орган, але функціонально вона ще не готова до систематичних рухових навантажень.

Вік від трьох до семи років є періодом поступового, але пасивного формування психомоторного досвіду. Для розвитку механізмів успішного оволодіння письмом необхідно організувати спеціальну роботу з дитиною від моменту морфологічного дозрівання руки.

В оволодінні навичкою письма, як і будь-якою іншою руховою навичкою, важливого значення набувають спеціальні вправи.

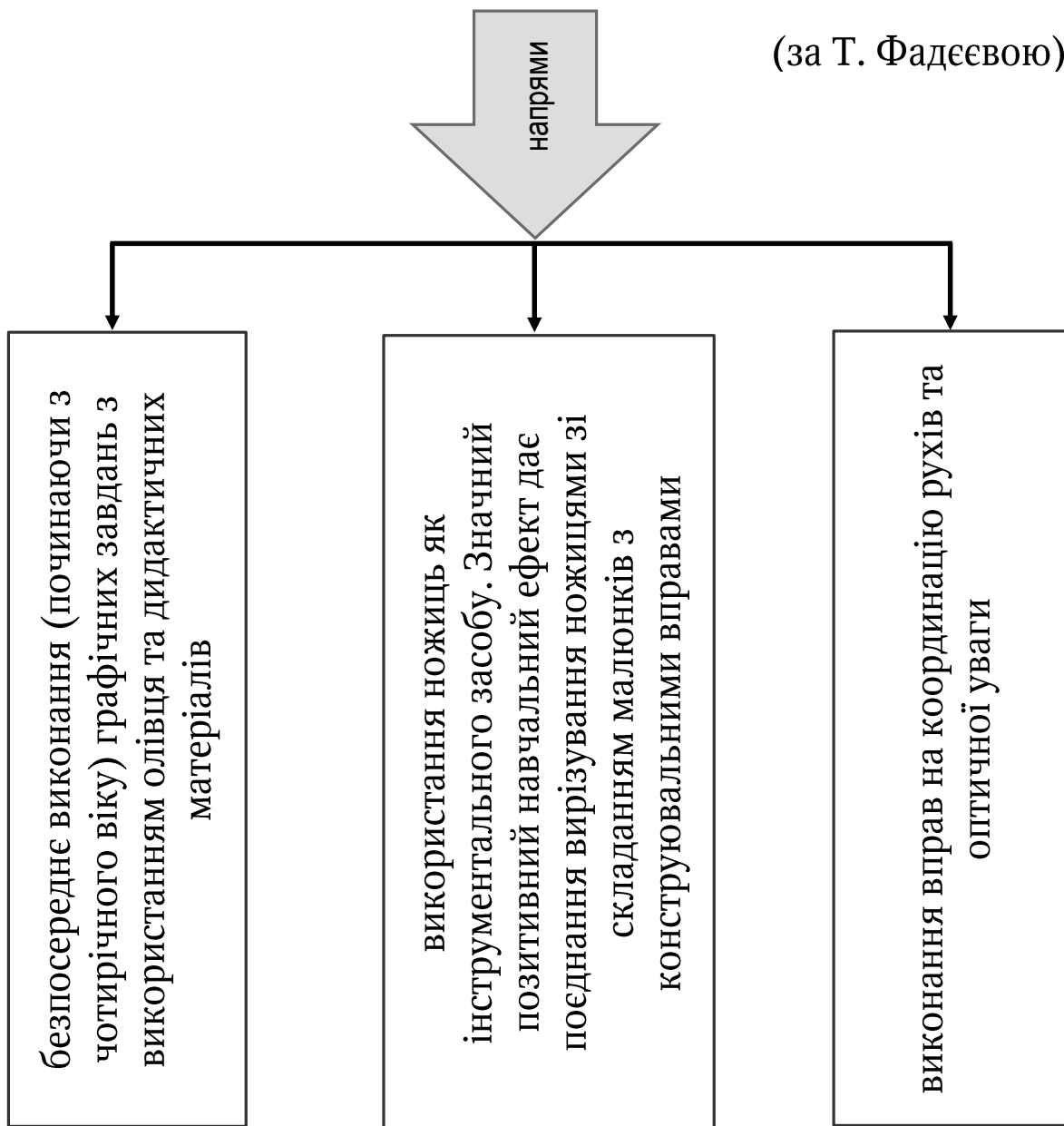

**Основна мета – підготувати руку
дошкільника до письма, сформувати
руховий стереотип, допомогти дитині
позбутися тих труднощів, які виникають
на початкових етапах оволодіння нею
навичками письма**

РОБОТА З ПІДГОТОВКИ РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

(за Т. Фадєєвою)

Оскільки в основі оволодіння письмом лежить формування рухової навички, оволодіння просторовою орієнтацією, розвиток координованих рухів руки й ока, то, безумовно, підготовку руки дитини до письма здійснюють протягом усього часу перебування дитини в дошкільному навчальному закладі і не повинна обмежуватися тільки написанням елементів букв.

Підготовку руки до письма починають з раннього віку і забезпечують різноманітною діяльністю дітей упродовж дня, діяльністю, яка пов'язана з роботою кистей рук:

спеціальні фізичні вправи

застібання й розстібування гудзиків на одязі

шнурування взуття

вирізування, малювання

обривання й наклеювання в аплікації

конструювання з будівельних наборів, дитячих конструкторів, паперу

викладання мозаїки

робота з голкою, нанизування, плетіння тощо

На підготовку руки дитини до письма спрямовані і спеціальні графічні вправи на папері без лінійок, по лінійках, клітинках та косих лінійках, які пропонують дітям фрагментарно під час занять з грамоти, математики, ознайомлення з довкіллям чи природою, у вільні години.

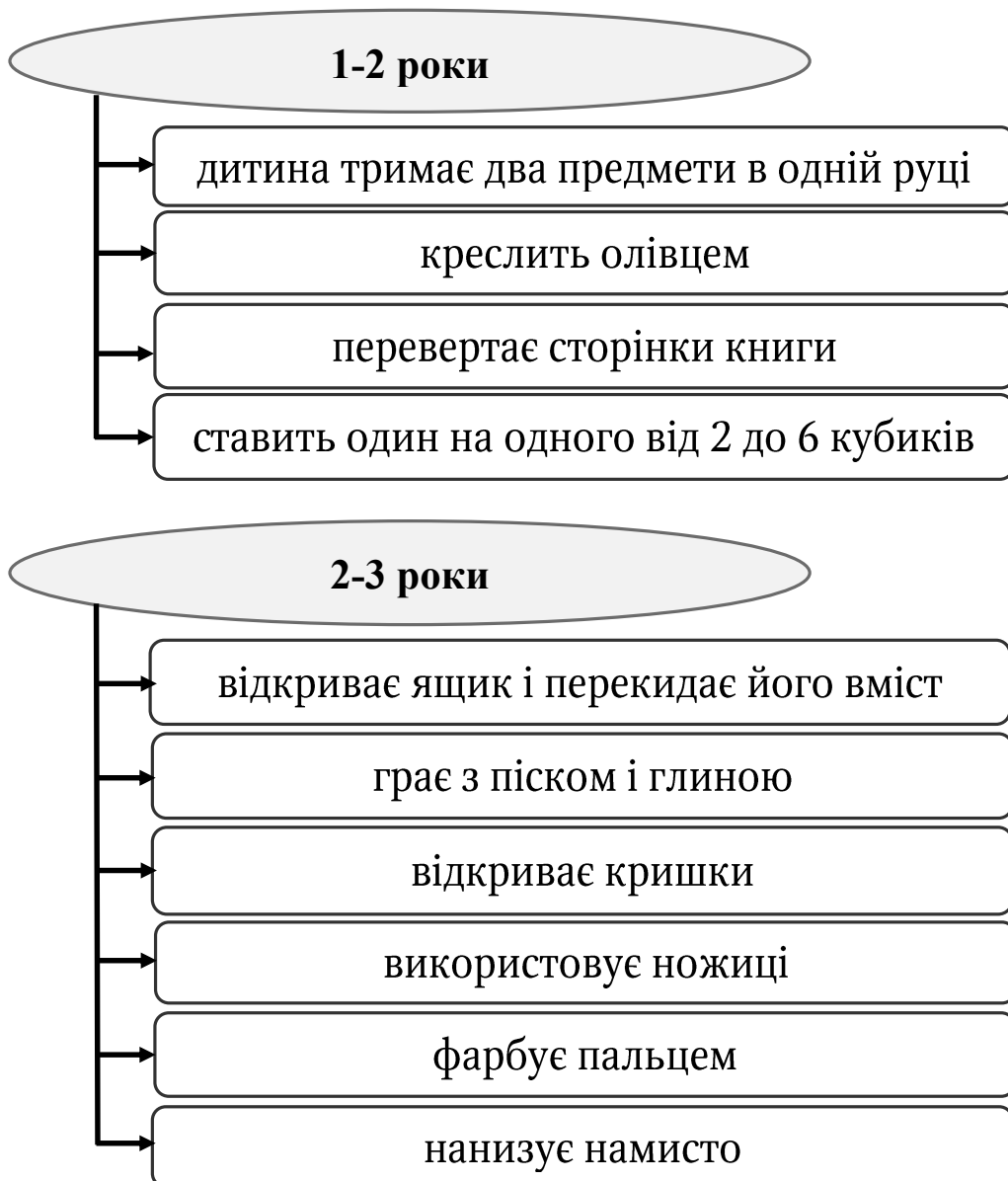
Уже в перші місяці життя слід розвивати дрібні м'язи пальців обох рук. Дослідження вчених (М. Кольцова, Є. Ісеніна, Л. Антакова-Фоміна) переконали в тому, що рухи пальців руки сильно впливають на розвиток всієї нервової системи дитини. За даними дослідниць, постійне тренування дрібних м'язів пальців обох рук прискорює процес дозрівання

мозку. Особливо відчутно це відбивається на розвитку мовлення дитини.

М. Кольцова

Закономірність: якщо розвиток рухів пальців відповідає вікові, то і мовленнєвий розвиток так само відбувається нормально; якщо ж затримується розвиток дрібних м'язів пальців, то затримується і поява активного мовлення

Вікові особливості розвитку дрібної моторики рук:

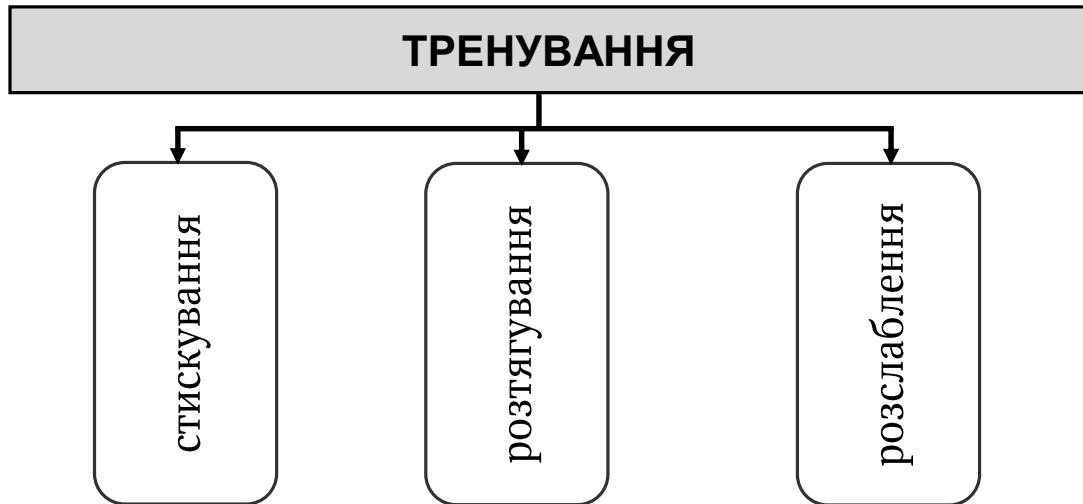

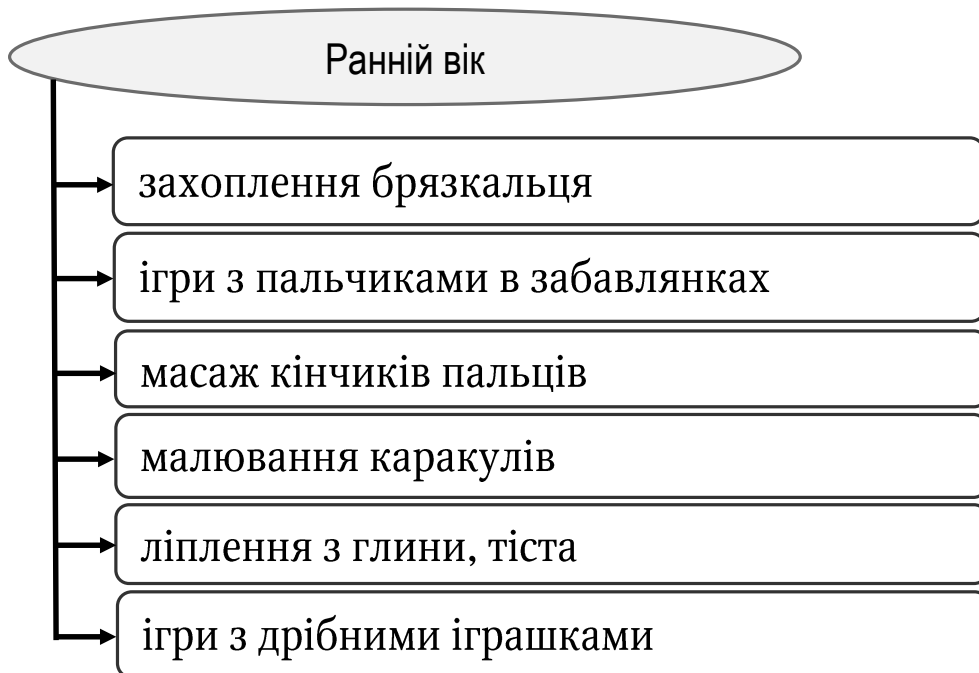
Численні завдання і вправи на розвиток дрібної моторики рук дітей описано в сучасній методичній літературі, статтях із практичного досвіду педагогів. За умови регулярного використання такі вправи забезпечують розвиток і тренування пальців, підготовку м'язів руки до письма. Крім того, виконання їх створює у дітей емоційний настрій, забезпечує тонізуючий вплив на стан мозку і розвиток їхнього мовлення. Але слід пам'ятати, що для розвитку дрібної моторики характерною є певна послідовність.

Так, спочатку дітям пропонуються ті вправи, які сприяють формуванню у дітей здатності утримувати статичні пози кистей і пальців, а потім ігри і вправи динамічного характеру.

Крім того, необхідно забезпечити гармонійний розвиток рухових функцій кисті руки:

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК

Дошкільний вік

пальчикова гімнастика

ігри з дрібними предметами

ліплення з глини, пластиліну, снігу, піску

малювання різними матеріалами

конструювання із дрібних деталей

ігри з мозаїкою

робота з папером (аплікація, оригамі)

вирізування ножицями

перебирання круп, квасолі, гороху тощо

сортування дрібних геометричних фігур

застібання та розстібання ґудзиків, зав'язування шнурків, вузлів на мотузці

плетіння кісок із ниток, вінків із квітів

закручування та розкручування кришок

відкривання або закривання дверцят, шкатулочок

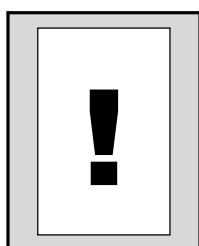
всмоктування піпеткою води з подальшим малюванням крапельками

відтворення дій жестами й рухами рук під час читання вихователем літературних творів, самостійні творчі розповіді з використанням жестів

різноманітні графічні вправи (штриховки, обведення, малювання)

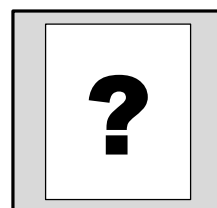
Детально про застосування пальчикових ігор можна прочитати в навчально-методичному посібнику А. Зрожевської*.

Оскільки змінений Закон «Про дошкільну освіту» визначає дошкільну освіту, як обов'язкову з п'яти років, детальніше спинимося на особливостях роботи з підготовки дітей старшого дошкільного віку (старшої групи) до письма, яка ускладнюється, стає більш організованою, систематичною:

заняття з підготовки руки дитини до письма проводять один раз на тиждень

Де і коли проводити роботу з підготовки руки старшого дошкільника до письма?

Зазначимо, в методичній літературі існують різні погляди щодо місця вправ у підготовці руки дитини до письма. Одні автори вважають, що така робота може бути складовою занять із навчання грамоти; інші – частиною занять з математики; треті – складовою заняття з образотворчого мистецтва.

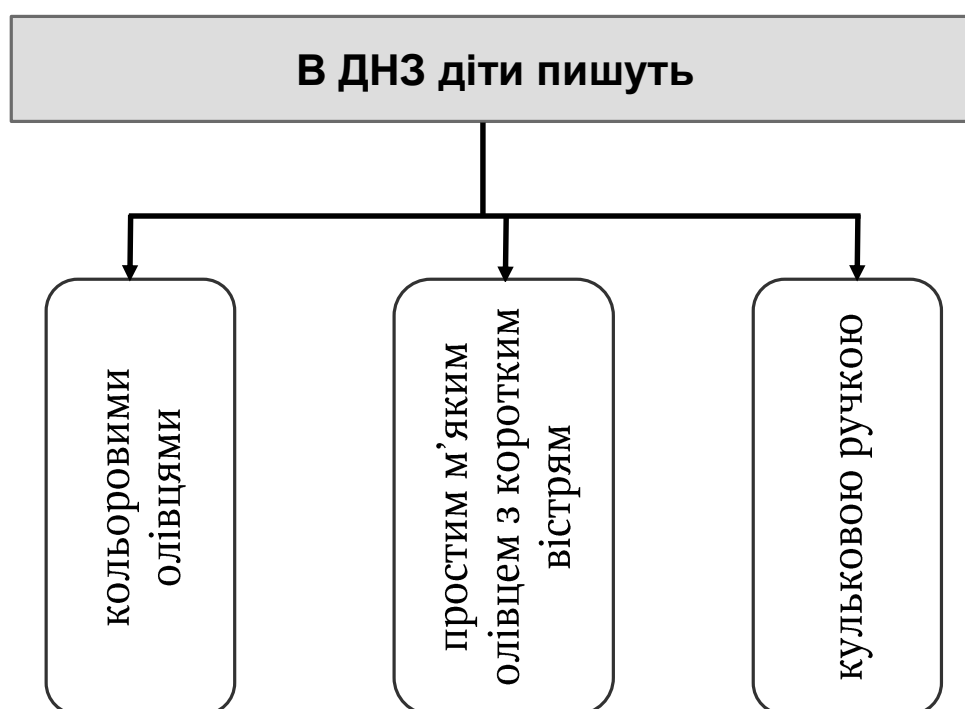
А. Богуш

Заняття з підготовки руки дитини до письма мають проводитися індивідуально з кожною дитиною один раз на тиждень у зручний для неї час

* Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. Закладів / А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. - Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. - С. 172-177.

Вимоги до проведення таких занять, їх зміст, організацію та методику проведення вперше визначила А. Богуш:

Основний зміст занять – виконання дітьми різних вправ, спрямованих на підготовку руки дитини до письма.

Треба ще до школи навчити дітей орієнтуватися в зошиті, розуміти такі поняття, як «на лінії», «під лінією», «між лініями», «між першою і третьою лінійками», «лівий верхній кут», «правий верхній кут», «посередині» та інше.

З цією метою дітей на перших заняттях ознайомлюють із зошитами в одну лінію та в клітинку, вчать орієнтуватися на їх сторінках (Додаток 9).

Основну увагу на заняттях з підготовки руки дитини до письма приділяють формуванню графічних і технічних навичок письма. У зв'язку з цим насамперед необхідно з'ясувати вимоги до посадки дітей за столом і тримання олівця чи ручки:

столи та стільці мають відповідати росту дитини

діти повинні сидіти рівно, не лягати на стіл і не опиратися на спинку стільчика

відстань від грудей дитини до краю стола має дорівнювати ширині долоні, тобто 3-4 см

очі повинні знаходитися від зошита на відстані 30-32 см

голова нахилена вперед

плечі розташовані горизонтально

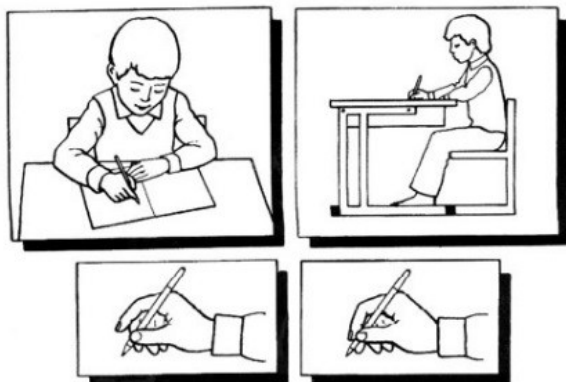

ноги дитини мають стояти на підлозі під кутом 45° , рівно

Вихователь має стежити за правильним положенням зошита під час письма, вчити дітей писати з нахилом вправо. Дитині пояснюють: зошит треба класти так, щоб нижній лівий кут сторінки, на якій вона працює, був на середині грудей. Поступово зошит лівою рукою пересувають ліворуч угору. Джерело світла має бути з лівого боку.

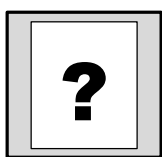
Неабиякого значення в дошкільному віці набуває й оволодіння дитиною такою технічною навичкою, як тримання письмового приладдя. Беручи до уваги, що за діючими

програмами діти вчать користуватися і олівцем, і ручкою, з'ясуємо правила тримання цього письмового приладдя і вимоги до його добору. Спочатку діти вчать писати простим м'яким олівцем з коротким вістря, трохи пізніше – кульковою ручкою, яка має бути певної товщини (8 мм) і довжини (11-12 см).

Важливо одразу навчити дитину правильно тримати олівець. Це, як показує практика, залишається поза увагою дорослих. Дитина закріплює неточну навичку користуватися олівцем під час малювання,

письма друкованими літерами, штриховки. Правила користування олівцем враховують правильну посадку, збереження зору, розвиток певних м'язів руки, здатних витримати максимальне навантаження сьогодні і в майбутньому. Дитину, яка навчилась неправильно тримати ручку, дуже важко перевчити.

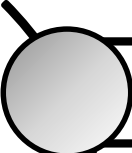
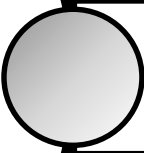
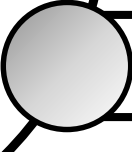

Які ж правила користування олівцем чи ручкою?

Як олівець, так і ручку рекомендується брати трьома пальцями: великим, вказівним і середнім. Олівець має лежати на верхній фаланзі середнього пальця, фіксується великим і вказівним; великий палець розташований дещо вище вказівного. Опieraється олівець на мізинець, середній і безіменний пальці, розташовані практично перпендикулярно краю столу. Олівець рекомендують тримати вільно, не затискаючи між пальцями. Відстань від нижнього кінця до

вказівного пальця 2,5-3 см. Кінець олівця спрямований у праве плече. Кисть знаходиться в русі, лікоть від столу не відриваються. Звертається увага на те, що напрям рухів передпліччя, п'ясті і пальців рук має бути таким, як і під час написання літер.

Дитину слід навчити правильно тримати олівець. Для цього вихователь використовує низку прийомів:

- пояснити, як і чому саме так потрібно тримати олівець
- помінятися з дитиною ролями, і тоді дитина буде керувати діями вихователя, підказуючи, що він робить не так
- дитина діє самостійно

Контроль навички письма у дитини бажано проводити до того, як їй виповниться чотири роки, щоб мати запас часу для виправлення хибної навички перед вступом до школи.

Прояви неправильної навички письма

неправильне положення пальців

дитина тримає олівець «пучкою», «жменькою», в кулаці, великий палець нижче вказівного або розташований перпендикулярно до нього, олівець лежить не на середньому, а на вказівному пальці

верхній кінець олівця спрямований в сторону або від себе

дитина тримає олівець дуже близько до її нижнього кінця або дуже далеко від нього

кисть жорстко фіксована

дуже сильний або слабкий натиск під час малювання або письма

дитина активно повертає аркуш під час малювання і зафарбовування (це говорить про те, що дитина не вміє змінювати напрямок лінії за допомогою пальців)

змінювати олівець на ручку необхідно тільки тоді, коли дитина навчилася добре виконувати всі завдання олівцем

Науковці (А. Богуш, К. Крутій, Н. Маковецька та інші) зазначають, що заняття з підготовки руки дитини до письма пов'язані із певним навантаженням на орган зору і рекомендують низку вправ для очей, які доцільно проводити впродовж занять або поза ними. Наведемо декілька прикладів таких вправ:

«Спрямування погляду на горизонті»

Дітям пропонують зручно сісти й спрямувати погляд до горизонту. Можна запропонувати зупинити погляд на будь-якому віддаленому предметі, який не подразнює очі – дерево, хмарку тощо. Слід пояснити дітям, що не треба зосереджуватися на предметі, навпаки – дивитися мовби крізь нього, не напружуючи зір. Ця вправа призначена для відпочинку

«Моргання»

Діти сидять зручно або стоять. Їм пропонують швидко стискувати та розтискувати повіки (моргати). Вправу виконують від 30 до 60 секунд, після чого очі розслабляють

«Фіксація погляду на плечі»

Діти сидять або стоять прямо, не рухаючи головою. Погляд їх спрямований у бік правого (лівого) плеча. Дітям пропонують зосередитися на правому (лівому) плечі, уважно, по можливості, не моргаючи, дивитися тільки на нього. Наголошується, що голову праворуч (ліворуч) повертати не треба

Виконання цих вправ, як і правильна посадка за столом, і правильне тримання олівця чи ручки, обумовить додержання

гігієнічних вимог до організації та проведення занять з підготовки руки дитини до письма.

В дошкільному віці формують найпростіші графічні навички, але від того, як вони будуть сформовані, залежить успішність подальшої роботи з навчання дітей письма, яка продовжуватиметься в початковій школі.

На формування графічних навичок у дітей дошкільного віку спрямована система спеціальних вправ, змістом яких є обведення та штрихування шаблонів, трафаретів тощо. Саме ці вправи, на думку науковців (А. Богущ, Н. Кравець, К. Крутій та інші), готують дитину до письма без письма:

Для штрихування використовують альбоми, аркуші, пласкі фігурки, простий та кольорові олівці, фломастери.

У формуванні графічних навичок можна простежити певну послідовність:

Н. Кравець

спочатку навчити дитину наведення пунктирних ліній в іграх «Покажи білочці дорогу до грибочка», «Доведи їжачка до яблучка» тощо

1

2

потім – обведення по крапковому контуру силуетів різних розмірів: геометричних фігур, овочів, фруктів, машин, тварин тощо

3

після чого переходити безпосередньо до штрихування спочатку геометричних фігур (прямими, пунктирними лініями згори вниз, знизу вгору, зліва направо)

4

потім обведення трафаретів казкових персонажів та штрихування їх у різних напрямках різними лініями (ламаними, хвилястими), штрихувати овалами, напівовалами

Заслуговують на увагу рекомендації Н. Кравець щодо доцільності поєднання штрихування об'єктів із словесним описом, який дитина здійснює за допомогою дорослого. За завданням дорослого дитина розкладає на папері трафарети так, щоб після заштриховування фігур про них можна було скласти речення та об'єднати їх у зв'язне висловлювання.

Вербальний супровід сприяє розвитку зв'язного мовлення, допомагає дитині усвідомити поняття речення та зв'язне висловлювання (без вживання спеціальних термінів).

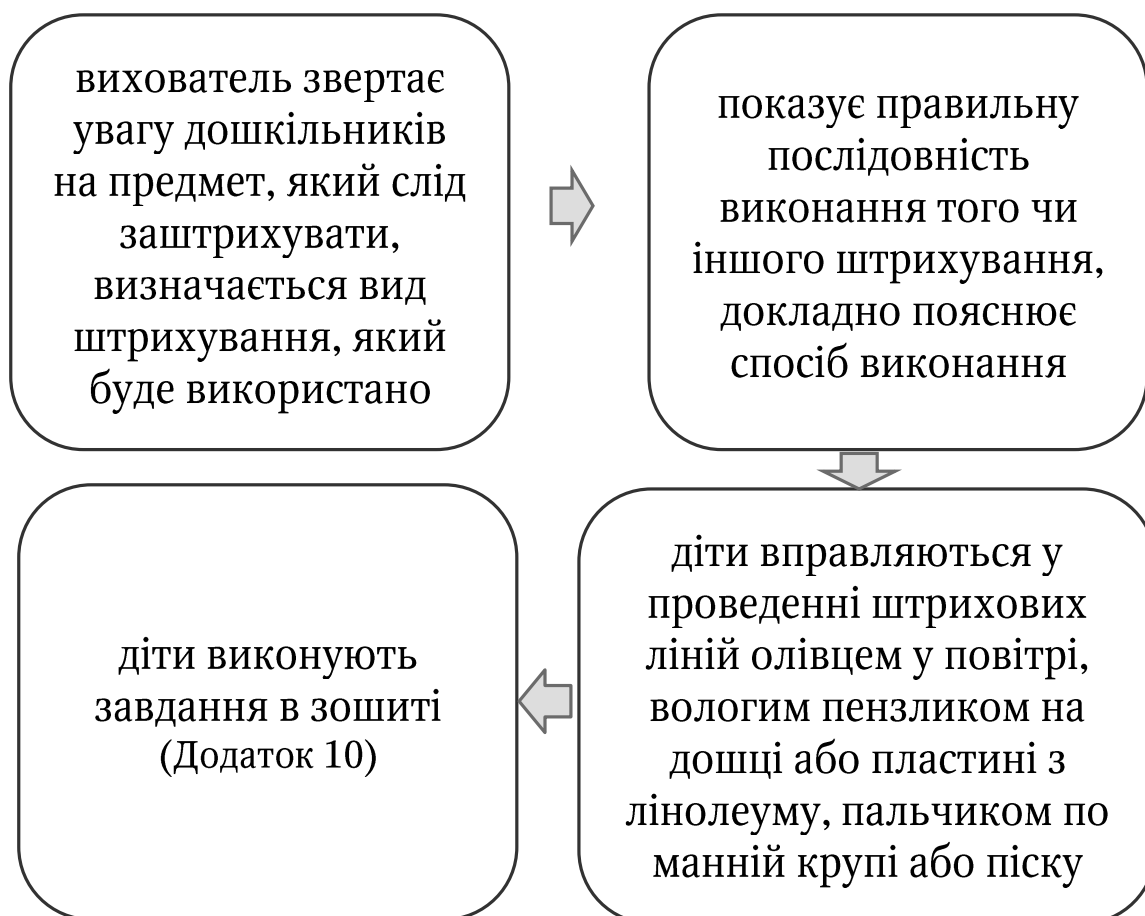
Техніка штрихування відрізняється від зафарбовування – вона передбачає нанесення паралельних ліній на площину предмета. Діти виконують горизонтальне, вертикальне чи діагональне штрихування малюнків, які мають певну геометричну форму (апельсин, ялинка, будинок, слива) або не мають її (курча, яблуко, ведмедик автомобіль), а також відповідне штрихування геометричних фігур (трикутник, коло, квадрат, овал). У процесі штрихування у дитини виробляється стереотип роботи з писемним засобом (олівцем, фломастером, ручкою), формується постава за столом, спосіб тримання ручки чи олівця, розташування руки на аркуші паперу й аркуша на столі. Вихователі мають контролювати, щоб дитина правильно сиділа за столом, вільно тримала руку на аркуші паперу, не повертала його під час штрихування; щоб зафарбовувала невеликі та великі малюнки, не відриваючи руки від паперу. Необхідно звертати увагу дитини на рівність, чіткість ліній, на те, що всі вертикальні і похилі штрихи пишуться зверху донизу, горизонтальні – зліва-направо. Етап навчання дошкільників різних видів штрихування пов'язаний із відпрацюванням таких понять, як-от:

Штрихування малюнка вже не має самостійної мети, а підпорядковується виконанню певних логічних операцій:

- лічать репродуковані предмети та обводять їх по два (по три, п'ять)
- штрихують лише ті предмети, яких по два або лише по одному в групі різних предметів
- штрихують фігури лише у верхньому рядку
- кожну третю фігуру абощо

Послідовність у навчанні дошкільників штрихувати

Пропонують також завдання на психомоторний розвиток дитини, які передбачають узгодження оптичного аналізу з координацією рухів на основі усвідомленого образного мислення. У такому випадку діяльність дитини набуває цілеспрямованого пошукового характеру і дає якісно нові результати. Це такі завдання:

★ дзеркальне відтворення на нелінованому папері цілого предмета

★ доповнення лініями незавершеного малюнка деталями чи основними контурами)

★ зображення знайомих предметів без опори на зразок

★ знаходження серед групи контурних зображень предметів, накладених один на один

★ знаходження однакових предметів і виділення їх контуром та кольором

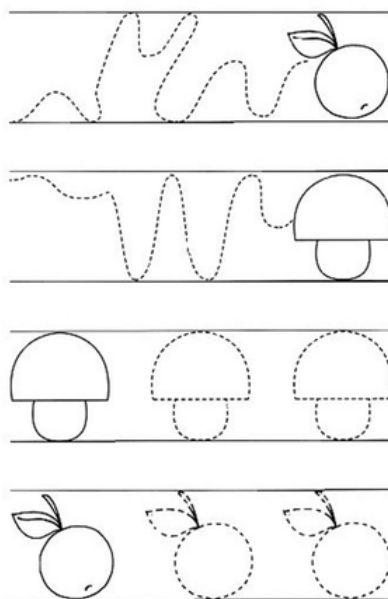
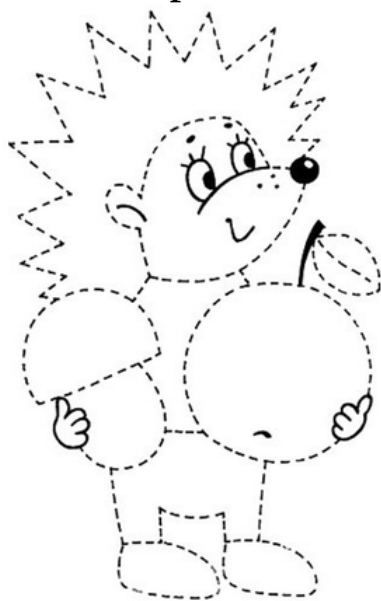
★ прокладання шляху в лабіринті тощо

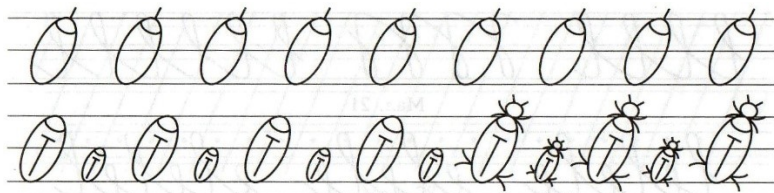
Виконання таких завдань активізують у дошкільнят мислення та уяву, які у психомоторних діях перетворюються в нові результати цілісної пізнавальної діяльності.

Особливу групу вправ складають вправи на малювання предметів у зошиті в одну лінію, метою яких є вправляння дітей у проведенні овальних, напівовальних і округлих замкнених ліній в обмеженому просторі. Це малювання:

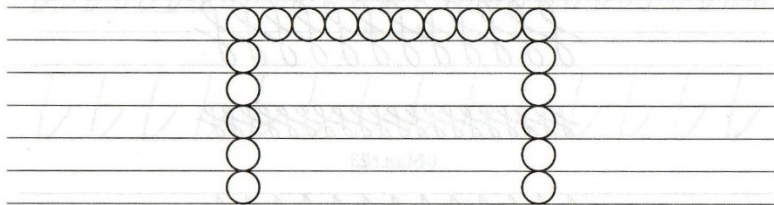
- фруктів (овочів)
- візерунків з округлих і прямих ліній
- гачків, окулярів
- півмісяця
- моркви, жолудя
- візерунка з округлих, овальних і хвилястих ліній
- візерунків із спіралеподібних ліній тощо

Ось декілька прикладів:

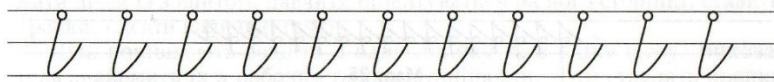

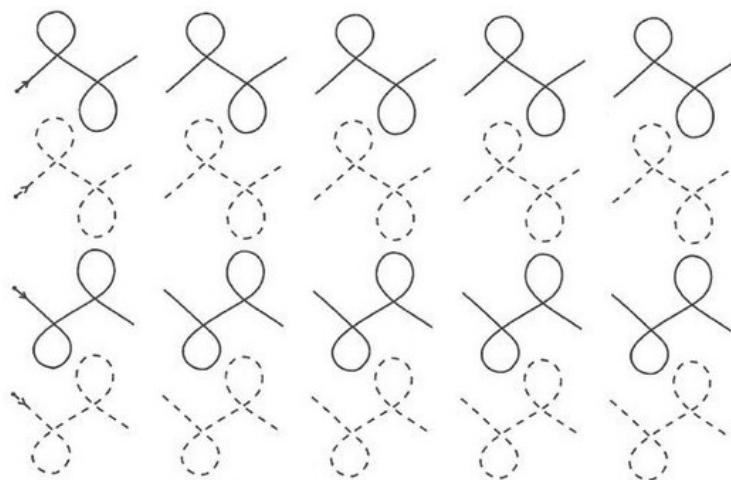
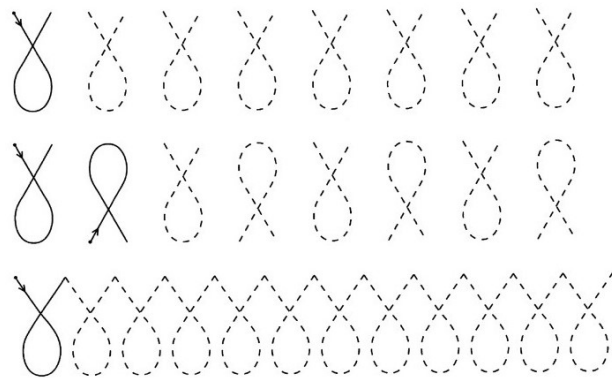
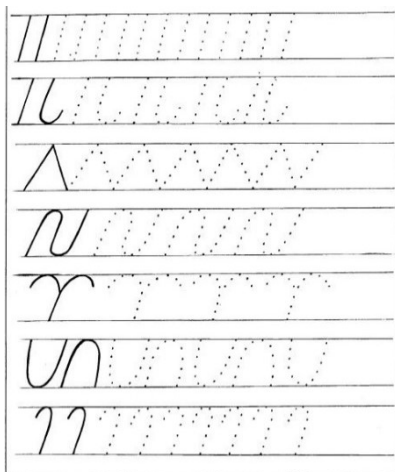
Мал. 17

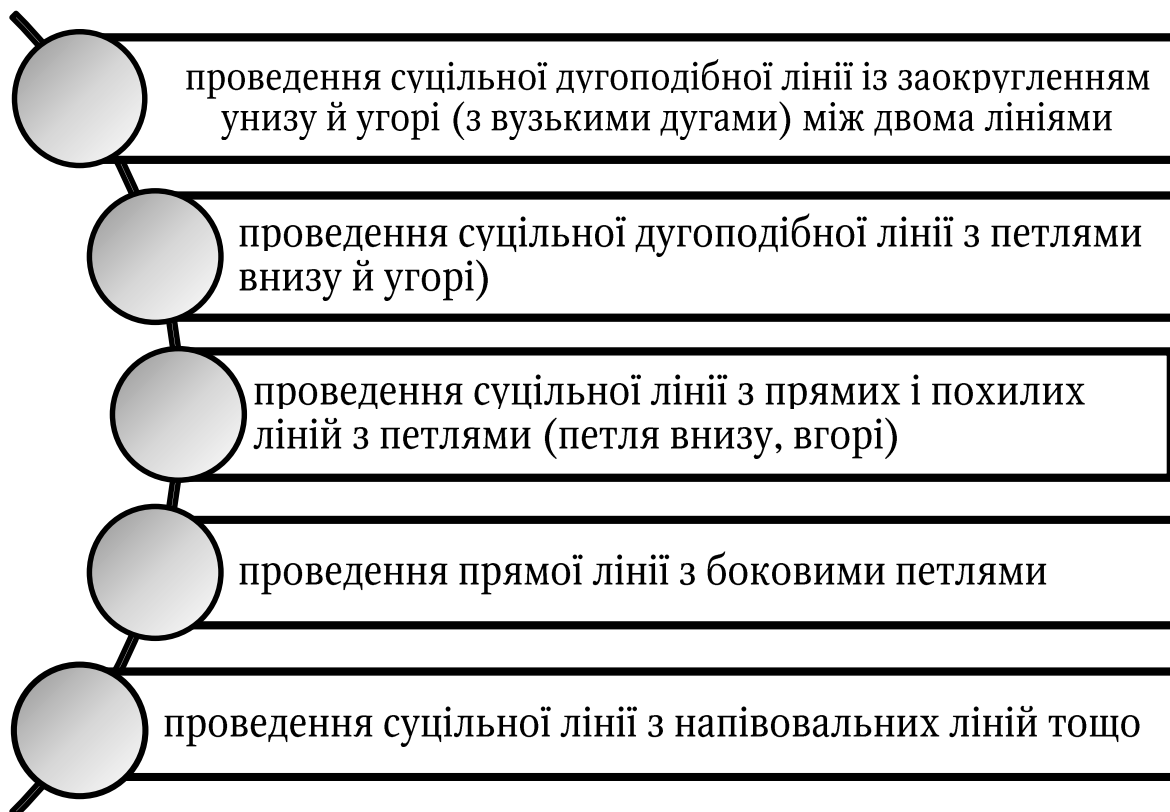
Мал. 18

Мал. 19

І завершується підготовка руки дитини до письма вправами, мета яких навчити дітей писати основні елементи букв, а саме:

-
- проведення суцільної дугоподібної лінії із заокругленням унизу й угорі (з вузькими дугами) між двома лініями
 - проведення суцільної дугоподібної лінії з петлями внизу й угорі)
 - проведення суцільної лінії з прямих і похилих ліній з петлями (петля внизу, вгорі)
 - проведення прямої лінії з боковими петлями
 - проведення суцільної лінії з напівовальних ліній тощо

Не слід забувати і про те, що серед дошкільників можуть бути ліворукі діти, проблема навчання яких є актуальною та практично значущою для сучасної дошкільної та початкової освіти. Вибір правої або лівої руки – це не примха дитини. Він пов'язаний із розподілом ролей різних психологічних функцій між півкулями головного мозку. Правшість і лівшість закладені в людині від народження, передаються у спадок від покоління до покоління. Вихователі, як і вчителі початкових класів, мають враховувати особливості функціональної асиметрії півкуль кожного індивіда.

Отже, потрібно з особливою увагою поставитися до проблеми «лівші» (правопівкульове сприймання), пам'ятаючи, що весь сучасний процес навчання побудований

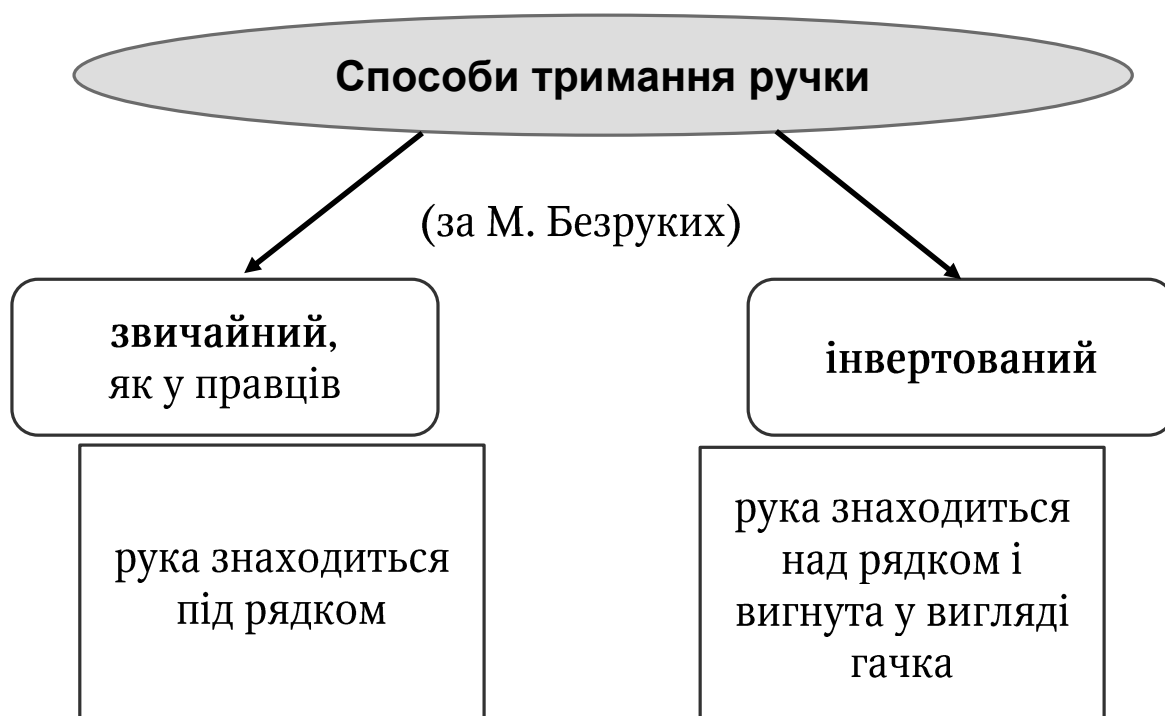
винятково для праворуких дітей (лівопівкульове сприймання).

У роботі з ліворукими дітьми слід враховувати певні особливості вироблення в них навчальних навичок, насамперед – навичок письма і читання. Дослідження показують, що відправною точкою для опанування цих умінь є зорове сприймання. Порушення або недостатність розвитку зорово-просторового сприйняття, зорової пам'яті та зорово-моторної координації ведуть до виникнення певних труднощів: сприйняття і запам'ятовування складних конфігурацій букв під час читання і відповідно повільний темп; порушення співвідношення елементів букв, дитина плутає схожі за конфігурацією букви, пише зайві або не дописує елементи букв; нестійкий почерк (нерівні штрихи, великі, розтягнуті різнопохилі букви): дзеркальне написання букв тощо.

Постановка техніки письма в лівшів також специфічна: для ліворукої дитини однаково незручно як правопохиле, так і лівопохиле письмо, оскільки під час письма дитина затуляє собі рядок робочою рукою. Тому її слід вчити ставити руку так, щоб рядок був відкритий.

Положення зошита для ліворукої дитини

Зошит, який лежить перед дитиною, необхідно трошки пересунути ліворуч таким чином, щоб нижній правий край зошита розташовувався на рівні середини грудей або був відсунутий ще лівіше. Таке положення зошита дозволяє дитині не тільки правильно сидіти, але й вільно пересувати руку по рядку. Поступово, в процесі письма, зошит відсовується догори. Спочатку права рука підтримує зошит знизу, а коли сторінка заповнюється – зверху. Світло має падати праворуч

Положення руки і ручки під час навчання письма у ліворуких дітей є не стільки результатом правильного чи неправильного навчання, скільки **функціональними особливостями головного мозку**. Тому в процесі підготовки до письма ліворука дитина має обрати для себе той варіант виконання різних вправ, який їй зручний.

Так, за даними М. Безруких, ліворукі діти найчастіше виконують овали зліва направо і зверху вниз; їх письмо має більше обривів, менш зв'язане, букви поєднуються короткими прямими лініями. При підготовці руки ліворукої дитини до письма краще використовувати спеціальні прописи для лівшів.

Науковці і практики зазначають, що графічні навички лівшами засвоюються повільніше, ніж праворукими, тому педагогові слід звертати увагу на право-лівосторонню орієнтацію штрихів; напрямок письма зліва направо; траєкторію рухів під час написання кожного елемента; необхідність виконання рухів у повільному темпі; усвідомлення дитиною інструкцій дорослого щодо послідовності письма.

Певних труднощів зазнає лівша й під час засвоєння технічних навичок письма, тому педагогові слід узяти до уваги

такі особливості: ліворукій дитині зручніше тримати олівець чи ручку вище, ніж праворукій; аркуш паперу або зошит має бути розташований під нахилом у правий бік і зсуватися ліворуч від центру тіла; пересуває аркуш або зошит права рука; світло має падати з правого боку.

Незалежно від того, ліворука чи праворука дитина, послідовність дій, етапи виконання вправ на занятті з підготовки руки дитини до письма мають бути такими:

1

Мотивація діяльності дошкільників

2

Звертання уваги дітей на вправи, які вони виконуватимуть, розглядання графічного знаку або малюнка

3

Докладний показ педагогом послідовності написання елемента, який супроводжується поясненням. На цьому етапі важливо точно користуватися термінами, які поступово засвоюються дітьми, входять до їх активного словника (над, під, зліва, між тощо)

4

Підготовка руки дитини до письма – розминання пальців, пальчикова гімнастика, «письмо у повітрі», письмо вологим пензлем на дошці або пластині з лінолеуму, письмо із заплющеними очима тощо. Це дозволить зняти напругу м'язів, рух рук. Під час письма у повітрі вихователь дає дзеркальний зразок, але найкраще писати на дошці, а діти, спостерігаючи, виконують цей рух у повітрі.

5 Звертання уваги дітей на правильну посадку і тримання олівця чи ручки

6 Вправлення в правильному зображенні декількох графічних знаків біля дошки, потім в зошиті. Частина вправ виконується під диктовку вихователя

7 Перше контрольне написання і порівняння зі зразком. Усунення недоліків у виконаній вправі. Вихователь перевіряє якість виконання завдання біля дошки і в зошиті, дає дитині зауваження, активізує її своїм аналізом

8 Виконання вправи в зошитах

9 Контроль і самооцінка, результативність, оцінка і самооцінка виконання завдання. Оцінка виконаного завдання носить описовий характер; важливо підкреслити успіх, старанність дитини

В Україні видано низку варіативних зошитів із підготовки руки дитини до письма, якими може користуватися вихователь. У дошкільному закладі кожна дитина повинна мати свій постійний зошит. Усі вправи з підготовки руки до письма виконуються дітьми тільки в дошкільному закладі. Домашніх завдань дитина не отримує.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Розкрийте фізіологічний механізм формування в дошкільників рухових навичок.

2. Які психофізіологічні особливості дитини 5-6 років Ви враховуватимете, готуючи руку дитини до письма?

3. Обґрунтуйте необхідність набуття дитиною ще до школи певного чуттєвого досвіду просторової орієнтації, вміння управляти і коригувати власні рухи.

4. Якої Ви думки щодо доцільності навчання дітей 5-6 років писати? Обґрунтуйте власну позицію.

5. Проаналізуйте вимоги чинних програм для ДНЗ щодо підготовки руки дитини до письма. Висловіть власну думку щодо їх змісту.

6. У якому віці Ви розпочнете підготовку руки дитини до письма і чому?

7. Назвіть вправи, які використовують з метою підготовки руки дитини до письма. Які вправи, на Вашу думку, є найефективнішими для розвитку дрібної моторики руки?

8. На книжкових полицях магазинів Ви можете побачити і зошити з друкованою основою для підготовки дітей четвертого, п'ятого та шостого років життя до письма. Ваше ставлення до цих дидактичних посібників. У якому віці доцільно рекомендувати використання такого зошита? Обґрунтуйте власну думку.

9. У якому віці чинні програми рекомендують проводити спеціальні заняття з підготовки руки дошкільника до письма? Схарактеризуйте вимоги до таких занять, послідовність етапів їх проведення.

10. Схарактеризуйте технічні та графічні навички, які мають бути сформовані у дітей старшого дошкільного віку.

11. Як сучасна методика проведення занять з підготовки до письма враховує факт існування ліворуких дітей? У чому специфіка організації роботи з такими дітьми?

12. Якими методичними поняттями і термінами поповнилися ваші знання з опрацьованої теми?

Література для поглибленого вивчення теми

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / [Авт. кол-в : А. М. Богущ, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та інші; науковий керівник : А. М. Богущ]. – К. : Видавництво НАПН, 2012. – 26 с.

2. Безруких М. М. Леворукий ребенок в школе и дома / М. М. Безруких. – Екатеринбург : У-Фактория, 2003. – 304 с.
3. Богуш А. Готуємо руку дитини до письма / А. Богуш. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 108 с.
4. Богуш А. М. Дошкільна лінгодидактика. Теорія і методика начання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : Підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. – К. : Видничий Дім «Слово», 2011. – С. 678–687.
5. Богуш А. М. Зошити №1 і №2 «Підготовка руки дитини до письма» (середній та старший дошкільний вік) // А. М. Богуш, К. Л. Крутій, Н. В. Маковецька. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2015. – 60 с.
6. Гатанова Н. Развиваю мелкую моторику / Н. Гатанова, Е. Тунина. – С.-Пб. : Издательство «Питер», 2000. – 144 с.
7. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор.колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2011. – 188 с.
8. Кольцова М. М. Ребенок учится говорить / М. М. Кольцова, М. С. Рузина // Ребенок учится говорить. Пальчиковый игротренинг. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – С. 5–170.
9. Кравець Н. Підготовка руки до письма / Н. Кравець // Дошкільне виховання, 2003. – №10. – С. 18–19.
10. Манько Н. В. Підготовка ліворуких дітей до оволодіння графічними навичками письма / Н. В. Манько // Базова програма «Я у Світі» : методичні рекомендації для вихователів ДНЗ / упоряд. О. Б. Полєвікова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – С. 202–227.
11. Оксененко Н. Готуємо руку до письма / Н. Оксененко // Дошкільне виховання, 2000. – №11. – С. 16–17.
12. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» // Палітра педагога, 2010. – №6 (62). – С. 4–22.
13. Фадєєва Т. Розвиток дрібної моторики руки / Тетяна Фадєєва // Палітра педагога, 2001. – С. 21–23.
14. Филиппова С. О. Подготовка дошкольников к обучению письму. Влияние специальных физических упражнений на эффективность формирования графических навыков : Методическое пособие / С. О. Филиппова. – С.-Пб. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2001. – 94 с.
15. Узорова О. Пальчиковая гимнастика / О. Узорова, О. Нефьодова. – К. : Школа, 2003.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / [Авт. кол-в : А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та інші; науковий керівник : А. М. Богуш]. – К. : Видавництво НАПН, 2012. – 26 с.
2. Белякова Г. П. Ознакомление старших дошкольников со словесным составом предложения // Умственное воспитание детей дошкольного возраста/Под ред. Н. Н. Поддьякова, Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1988. – С. 171–181.
3. Богуш А. Готуємо руку дитини до письма / А. Богуш. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 108 с.
4. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко та ін. – К. : Вища школа, 1992. – С. 359–390.
5. Богуш А. М. Перші кроки грамоти: передшкільний вік : навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Маліновська. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 424 с.
6. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 класі : посібник для вчителя / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2012. – 224 с.
7. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : методичний посібник / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – С. 45–98.
8. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в підготовчих класах / М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипченко. – К. : Рад. школа, 1982. – 174 с.
9. Вашуленко М. С. Супутник Букваря : Навч. посібник для 1 класу / М. С. Вашуленко, В. Ф. Вашуленко. – К. : Освіта, 1997. – 79 с.
10. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2011. – 188 с.

11. Дитина-лівша. Діагностика, корекція, підготовка до школи / упоряд. Л. В. Турищева. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 87 с.

12. Дитина : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук.кер. проекту : О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук.кер. програмою : О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол. : Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко та ін. / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-тє вид., доопр. та доп. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.

13. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология». - № 2) / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1991. – 80 с.

14. Журова Л. Е. Обучение грамоте в детском саду / Л. Е. Журова. – М. : Педагогика, 1978. – 257 с.

15. Журова Л. Е. Обучение дошкольников грамоте : Методическое пособие / Л. Е. Журова, Н. С. Варенцова, Н. В. Дурова и др. / Под ред. Н. В. Дуровой. – М. : «Школьная пресса», 2001. – 144 с.

16. Зайцев Н. А. Письмо. Чтение. Счет : учебник нового типа для учителей, воспитателей, родителей / Н. А. Зайцев. – Санкт-Петербург, «ЛАНЬ», 1997. – 202 с.

17. Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч. - метод. посіб. / А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В. – 2012. – 260 с.

18. Иваненко А. П. Подготовка к обучению грамоте в детском саду / А. П. Иваненко. – К. : Рад.школа. – 186 с.

19. Егоров Т. Г. Психология овладения навыком чтения / Т. Г. Егоров. – С-Пб. : КАРО, 2006. – 304 с.

20. Каніщенко А. П. Будова слова та матеріали для проведення підготовчої роботи в букварний період

- (ілюстровані методично-теоретичні матеріали) /
 А. П. Каніщенко. – К., 1989. – 58 с.
21. Кондратенко Л. О. Весела грамота /
 Л. О. Кондратенко. – К. : 1994. – 144 с.
22. Манько Н. В. Підготовкам ліворуких дітей до оволодіння графічними навичками письма // Базова програма «Я у Світі»: методичні рекомендації для вихователів ДНЗ / упорядник О. Б. Полєвікова. – Х. : Вид. група «Основа» 2009. – С. 202–227.
23. Програми для середньої загальноосвітньої школи (1-4 класи). – К. : Освіта, 2006. – С. 68.
24. Развитие речи детей дошкольного возраста / Под ред. Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1984. – С. 161–176.
25. Рузина М. С. Ребенок учится говорить. Пальчиковый игротренинг / М. М. Кольцова, М. С. Рузина. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – С. 171–209.
26. Савченко О. Я. Урок у початкових класах : Навчально-методичний посібник / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 1993. – 224 с.
27. Старжинская Н. С. Обучение грамоте в детском саду : пособие для педагогов дошкольного учреждения / Н. С. Старжинская. – Минск : «Университетское», 2001. – 188 с.
28. Товкач І. Є. Ознайомлення дітей дошкільного віку з поняттям звуки: голосні, приголосні, м'які, тверді / І. Є. Товкач // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 1997. – № 11 – 12.
29. Тумакова Г. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом / Г. А. Тумакова. – М. : Просвещение, 1991. – 17 с.
30. Ушинский К. Д. Родное слово : Книга для учащихся / К. Д. Ушинский / Составитель Н. Г. Ермолина. – Новосибирск, «МАГНЕЗЕЯ», «ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА», Сибирское отделение, 1997. – С. 308–332.

31. Шевцова О. А. Цікава граматика. Розробка занять для дітей старшого дошкільного віку / О. А. Шевцова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 192 с.

32. Шелестова Л. Навчаємо читання: яку методику обрати? / Л. Шелестова // Дошкільне виховання. – 2009. – № 11. – С. 5–6.

33. Шелестова Л. Розвивальне навчання / Л. Шелестова // Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 8–9.

34. Шелестова Л. Розвивальне читання / Л. Шелестова // Палітра педагога. – 2000. – № 4. – С. 5–7.

35. Штейн А. Раннее развитие: Как приучить ребенка читать / Ася Штейн. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 144 с.

36. Филиппова С. О. Подготовка дошкольников к обучению письму. Влияние специальных физических упражнений на эффективность формирования графических навыков: Методическое пособие / С. О. Филиппова. – С-Пб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2001. – 94 с.

Додаток 1

Старослов'янський алфавіт

А _{зз}	Б _{ѣки}	В _{ѣди}
Г _{лаголь}	Д _{обро}	Е _{сте}
Ж _{ивите}	З _{емля}	И _{же}
К _{ако}	Л _{юди}	М _{ысли}
Н _{аш}	О _н	П _{окой}
Р _{цы}	С _{лово}	Т _{вердо}
У _{къ}	Х _{еръ}	Ц _{ерь}

Старослов'янська
абетка

В 863-му році солунськими братами Кирилом та Мефодієм була створена старослов'янська абетка, яка спочатку застосовувалася для перекладу й запису церковної літератури. По суті, старослов'янська мова завжди була письмовою, яку не використовували для спілкування в народі.

Азбука старослов'янської мови - це зібрання письмових знаків в певному порядку, що виражають конкретні звуки.

"Азь буки вѣди.
Глаголь добро есте.
Живите зело, земля,
И, иже како люди.
Мыслѣте наш он покой.
Рцы слово твердо.
Укъ фертъ херъ.
Цы, черве, шта ъра юсь яти!"

"Я знаю літери.
Писемність - це надбання.
Трудіться, заповзято, земляни!
Як годиться розумним людям.
Осягайте світобудову.
Несіть слово переконано!
Знання - дар Божий.
Будьте сміливі, пізнавайте...
Щоб Суцього світло зрозуміти!"

або:

Я Бога знаю. Говорю і роблю добро. Добро – є Життя. Живіть Землею, бо вона годувальниця наша. І як Ми люди Мислимо, таким є і Наш світ.

Дидактичний посібник «Звуковий годинник»

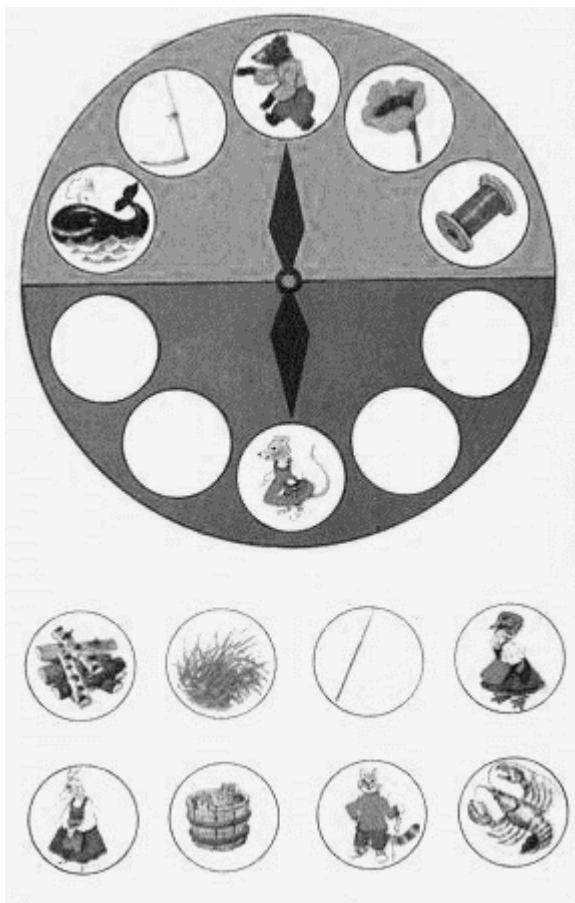

Рис. 1

Рис. 2

Опис: дидактичний посібник з виховання звукової культури мовлення «Звуковий годинник» призначено для дітей 5-7 років. Використовуючи посібник можна вирішувати ряд завдань: закріплювати правильну звуковимову, розвивати фонематичний слух, підбирати слова близькі за звучанням, визначати наявність заданого звуку в слові та інші. Посібник розрахований для індивідуальної та підгрупової роботи з дітьми дошкільного віку.

Мета: виховання звукової культури мовлення.

Додаток 3

Дидактична гра «Що звучить навколо нас?»*

Досить ефективним є і такий варіант ознайомлення дітей зі звуковою структурою слова. Вихователь проводить бесіду про предмети, що оточують малят, у процесі якої дошкільники визначають, із чого зроблено стіл, одяг, хліб тощо. Далі педагог запитує: «А з якого матеріалу зроблені слова?». Вислухавши відповіді дітей вихователь повідомляє, що слова складаються із звуків. Щоб усі діти зрозуміли, про що йдеться, необхідно показати їм, що слова складаються не з будь-яких звуків, які ми чуємо, а із звуків людського мовлення. Роботу слід організувати так, щоб діти самі дійшли необхідного висновку.

Подаємо фрагмент бесіди вихователя з дітьми:

- Послухайте, - каже вихователь і стукає олівцем по столу.
- Чуєте звуки?
- Чи можна із цих звуків зробити слово?

Узагальнюючи відповіді дітей, педагог звертає їхню увагу на те, що навколо нас багато різних звуків: гуркочуть машини, шумить вітер, дзвенить сопілка, грає скрипка. Але із цих звуків слово не збудуєш. Слова «робляться» не з будь-яких звуків, а лише із звуків людського мовлення. Ці звуки виникають, коли «працюють» наші органи мовлення: губи, язик, голосові зв'язки.

За завданням вихователя діти спостерігають, як при вимові різних звуків по-різному рухаються губи, зуби, язик. Можна доповнити бесіду цікавими ігровими вправами.

* Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів/ А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. - Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. - С. 101.

Дидактична гра «Що змінилося?»*

Вихователь виставляє на столі іграшки в ряд і пропонує дітям сказати, яка іграшка стоїть перша. Діти закривають очі. Вихователь змінює порядок розташування іграшок і знову пропонує назвати першу іграшку в ряду. І так декілька разів.

Потім окремі діти на прохання вихователя шикуються в ряд, а інші визначають, хто стоїть у ньому першим. Після цього вихователь розкриває дітям таємницю:

- Ми називали першу іграшку в ряду, першу дитину в ряду. У кожного слова також є перший звук, з якого воно починається. Послухайте і скажіть, який перший звук у слові *ссобака*. А яким звуком починається слово *кккурка*? А слово *кккіт*? (тощо).

Наступне завдання дітям – вимовити певні слова, підкреслюючи перший звук:

- Хто може сказати слово *жук* так, щоб ми добре почули перший звук?

Отже, який перший звук у цьому слові?

* Зрожевська А. Я. Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів/ А. Я. Зрожевська, Т. Ф. Потоцька. - Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. - С. 106.

Додаток 5

Дидактична гра «Живі слова»*

Починається з демонстрації послідовного й одночасного звучання нот на металофоні і уведення слів «одночасно» та «послідовно». Вихователь звертає увагу дітей на сім металофонів, які стоять на зсунутих столах. Раніше підготовлені діти програють добре відому музичну фразу; кожна дитина по черзі вдаряє по відповідній пластинці свого металофону, відтворюючи «свою» ноту. Потім за командою вихователя діти одночасно вдаряють молоточками по пластинках металофонів. Діти разом з вихователем обговорюють ситуацію, з'ясовуючи причину того, чого мелодія не вийшла, незважаючи на те, що звучали ті ж звуки. Можна запропонувати дітям ще раз послухати, як звучала мелодія перший раз і що вийшло при одночасному звучанні нот. Потім вихователь узагальнює: «Коли ви чули пісню, звуки звучали послідовно, вони йшли один за одним (вихователь програє мелодію на семи металофонах). А як вони звучали, коли ви всі разом ударили молоточком? Одночасно, одразу всі, і тому пісня не вийшла».

Потім вихователь проводить гру «Живі слова», в якій діти мають навчитися зображувати кожне слово в реченні. У процесі гри вихователь викликає стільки дітей, скільки слів у реченні, і говорить кожному, яким словом від буде. Потім «живі слова» стають послідовно, зліва направо, відповідно до словесного складу речення. Називаючи слова за порядком, діти можуть «прочитати» задумане речення. Таким чином, в цій живій моделі мовленнєва дійсність виділяється як об'єкт спостереження, вивчення.

* Белякова Г. Ознакомление старших дошкольников со словесным составом предложений // Умственное воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Н. Поддьякова, Ф. Сохина. - М. : Просвещение, 1984.

Важливим моментом в ознайомленні дошкільників з реченням є подальше формування у них уявлення про дискретність (членороздільність) мовлення. З цією метою вихователь проводить один із варіантів гри «Живі слова» - гру «Хор». Зміст її передбачає порушення лінійності мовлення. Суть гри в тому, що раніше підготовлені діти, які зображають речення, вимовляють слова не послідовно, а одночасно, хором. Речення, вимовлене таким чином, стає незрозумілим. Інші діти разом з вихователем обговорюють цю ситуацію («Чи ви зрозуміли, що сказали діти? Чому вам було незрозуміло? Що потрібно зробити, щоб було зрозуміло?»), здогадуються і пояснюють, чому незрозуміло і доходять висновку, що речення стає зрозумілим, якщо слова ідуть по порядку, одне за одним. Потім діти вимовляють слова, але вже послідовно. Після цього доцільним буде запитати: «Чи може одна людина вимовити одночасно всі слова, якщо вона хоче щось сказати?» і після відповідей дітей вихователь ще раз пояснює дітям, що слова в мовленні вимовляються тільки послідовно, одне за одним.

Гра «Живі слова» має багато інших варіантів. З її допомогою дошкільники насамперед можуть наочно уявити словесний склад речення, його лінійність. У процесі гри діти мають можливість практично замінювати слова в реченні. Наприклад, вихователь пропонує замінити слово скаче словом біжить. Дитина, яка позначала слово скаче, сідає на місце, і виходить інша дитина, яка буде позначати нове слово. Вийшло нове речення, яке діти «читають». Таким же чином можна замінити і інші слова в реченні.

У ході гри «Живі слова» діти не тільки замінюють, але й переставляють слова в реченні, додають нові (Наприклад: *Літак летить. Летить літак. Летить великий літак. Летить великий жук*). При цьому дошкільники вчаться спостерігати за мовою і бачити зміни, які відбуваються з реченням, коли вони замінюють окремі слова, переставляють їх, додають нові, складають речення із набору слів.

Можна в процесі гри використовувати **вправи на аналіз і синтез речень** («Яке перше слово? Яке слово іде потім?»). На думку авторів, на відміну від шкільної методики порядкові числівники давати не слід. Запитання можна формувати по-різному: «Хто слово машина? Покажіть слово іде. Яке це слово?».

Цікавим, активізуючим розумову діяльність дітей є такий варіант гри, як «Плутанина», в якому речення подається з порушенням послідовності слів, а діти поновлюють їх порядок. Інколи можна так змінити слова в реченні, щоб вийшла нісенітниця. Наприклад, у реченні Колючий їжак повзе вихователь замінює слово їжак словом крокодил. Дітям пропонується замінити решту слів, щоб вийшло правильне речення. У подальшому діти самі придумують такі «плутанини» і, замінюючи слова, складають правильні речення.

Варіантом гри «Живі слова» є складання речень із наборів слів, які слід поставити за порядком. Більш складним є завдання побудувати речення із набору слів, не всі із яких можуть увійти в одне речення. Такі завдання спрямовані на те, щоб закріпити уявлення про слова як окремі елементи мови, з яких можна сконструювати різні висловлювання.

Паралельно здійснюється навчання дошкільників складати речення із поданих слів, певної кількості слів. Вихователь пропонує дітям придумати речення про зайчика, сказати чотири слова про лисичку тощо.

Звуковий аналіз слова – терміни

	<p>Картинка-схема</p>
	<p>Схема</p>
	
	<p>Фішки</p>

Додаток 7

Завдання ігрового характеру

Л. Шелестова розробила систему завдань для вивчення кожної літери, що передбачає використання різних, доступних дітям цього віку, видів діяльності:

- малювання;
- вирізання;
- конструювання;
- виготовлення аплікацій;
- знаходження предметів у приміщенні;
- пересування тощо.

Назвемо деякі з таких завдань:

- а) знайти «горішки для білочки» з літерою «б», скласти їх до кошика;
- б) допомогти їжачкові зібрати груші з літерою «у», вирізати їх і наклеїти їжачку на голки;
- в) знайти на барабанах незнайому літеру та вирізати її;
- г) розфарбувати у червоний колір полунички, на яких є склади з літерою «а»;
- е) зафарбувати у зелений колір листочки, на яких є склади з літерою «е» та ін.

Використання ігрових завдань, наочно-образного матеріалу, як зазначає Л. Шелестова, допомагає дітям краще засвоїти абстрактні поняття, бо увагу дітей акцентують не стільки на вивченні літери, скільки на конкретному виді діяльності – замальовуванні, вирізанні, склеюванні, знаходженні потрібних предметних карток тощо. У такому випадку діти засвоюють літери підсвідомо, без тиску і перевантаження, оскільки у цю роботу включено різні аналізатори (зір, слух, дотик) у поєднанні з руховими діями.

Завдання на читання складів (за Л. Шелестовою)

– з'єднай крапки на будиночках і разом з ведмедиком дізнаєшся, хто в них живе (на будиночках крапками написані склади);

– домалюй крильця метеликів, з'єднавши крапки, Чим відрізняються склади, написані на лівих і правих крильцях кожного метелика? (прямі та обернені склади – *ме-ем; не-ен* тощо);

– побудуй з паличок склади: *ша – аш, ну – ун, те – ет*;

– з'єднай лінією ялинки, на яких є склади з однаковими літерами;

– знайди ключик до кожного замка; з'єднай їх лінією (на замках та ключах написані різні склади – *кле, кло, клі, кла* тощо);

– прочитай, які склади «біжать» до книжки. Покажи стрілочкою (на малюнку книжка, на сторінці якої написані дві літери *КН*, а навколо склади – *кня, кні, вге, кна, вги, кни, вгі, кне, вгу, кно* тощо).

Додаток 9

**Приклад проведення заняття з підготовки руки
дитини до письма**

(за рекомендаціями А. Богуш)

Мета: ознайомити дітей із зошитами в одну лінію і в клітинку. Вчити ставити крапки на лініях, між лініями, розвивати окомір, дрібні м'язи руки; виховувати охайність, бережне ставлення до зошита.

Матеріал: зошит в одну лінію і в клітинку, червоний та синій олівці, розлінійна дошка.

Хід заняття:

Вихователь пропонує дітям роздивитися, що лежить у них на столах (зошити, олівці), повідомляє, що школярі пишуть у таких зошитах. Потім діти беруть в руки один із зошитів, розглядають його, визначають колір його обкладинки. Вихователь наголошує на необхідності брати зошит тільки чистими руками. Пропонує дітям подивитися, чи чисті в них руки. Потім пояснює, як потрібно відкривати зошит:

– Візьміть двома пальцями за верхній ріжок обкладинки зошита і відгорніть її (показує). У зошиті багато сторінок. Що ви бачите на першій сторінці?

– Там лінії. Всі вони прямі й тонкі. На цих лінійках діти пишуть. Це зошит в одну лінію.

Діти розглядають сторінки в зошиті. Вихователь пояснює, як треба класти зошит (*похило*), як сидіти за столом: *спина рівна, відстань від грудей до столу дорівнює ширині долоні (кулачку)*.

Далі пропонує взяти олівець, показує, як його тримати: *за 2-3 см від вістря, кінчик олівця має бути спрямований у праве плече. Не потрібно натискувати на олівець під час виконання вправ або дуже стискати пальці. Олівець має рухатися легко,*

вільно, тоді вправи виходитимуть добре і рука не стомлюватиметься.

Діти беруть олівці; вихователь перевіряє, чи всі правильно їх тримають.

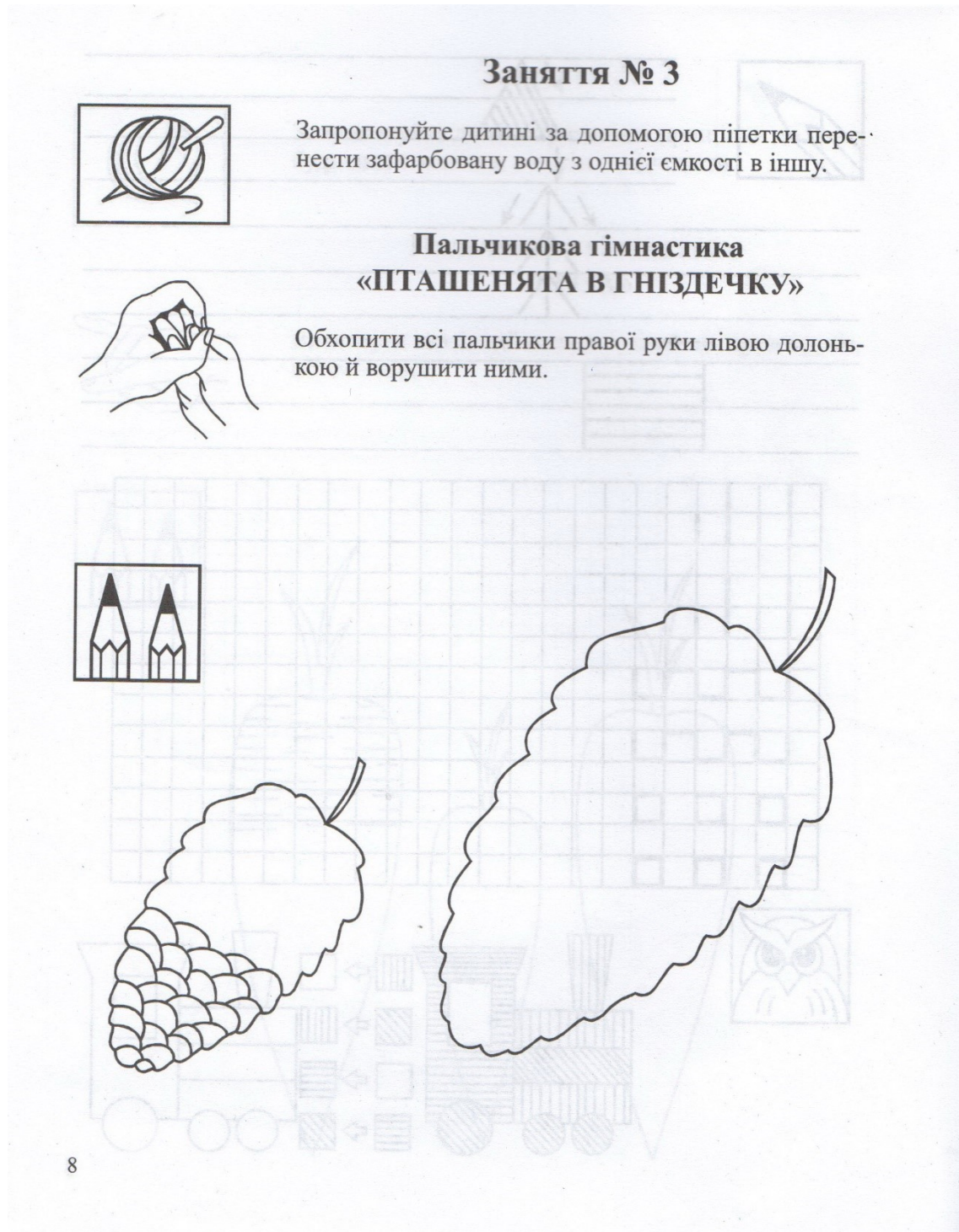
Потім діти отримують від вихователя завдання ставити крапки на лініях зошита. Вихователь показує виконання вправи на дошці, потім визначає дітям послідовність їх роботи:

– Візьміть червоний олівець (перевіряє), знайдіть першу лінію в зошиті й поставте на ній крапки. Це верхня лінійка.

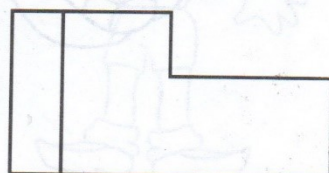
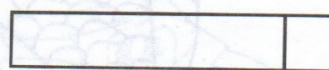
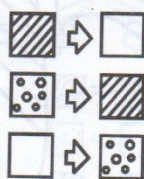
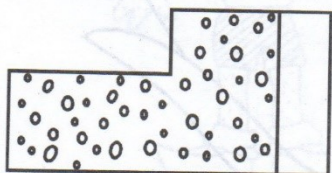
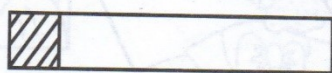
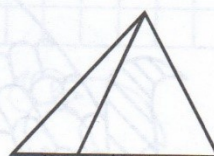
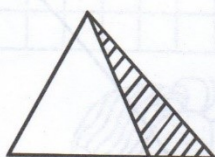
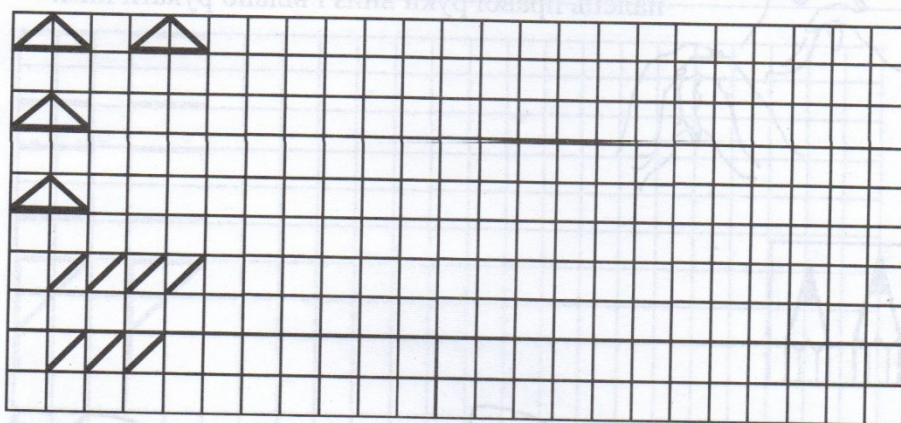
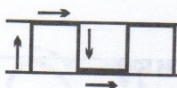
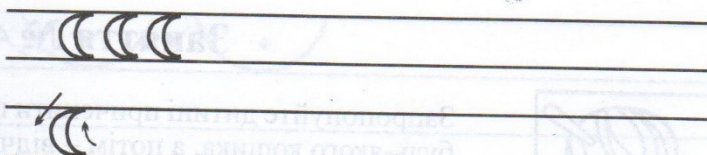
Всі дії дітей перевіряє Так само діти ставлять крапки на нижню лінію синім олівцем. Потім зошит закривають і кладуть на край стола.

Після цього вихователь пропонує дітям взяти зошит з іншою обкладинкою і розгорнути його. Діти ознайомлюються із зошитом в клітинку. Вихователь пропонує відрахувати одну клітинку зліва, другу зверху і поставити крапки у кутках клітинки. Спочатку педагог показує послідовність виконання вправи на дошці, потім діти виконують вправи в зошиті під контролем та з допомогою вихователя.

**Зразки сторінок
зошита з підготовки руки дитини до письма***

* Богуш А. М. Зошит № 2 «Підготовка руки дитини до письма» (старший дошкільний вік / А. М. Богуш, К. Л. Крутій, Н. В. Маковецька. - Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, - 2015. - 60 с., іл.

Заняття № 8

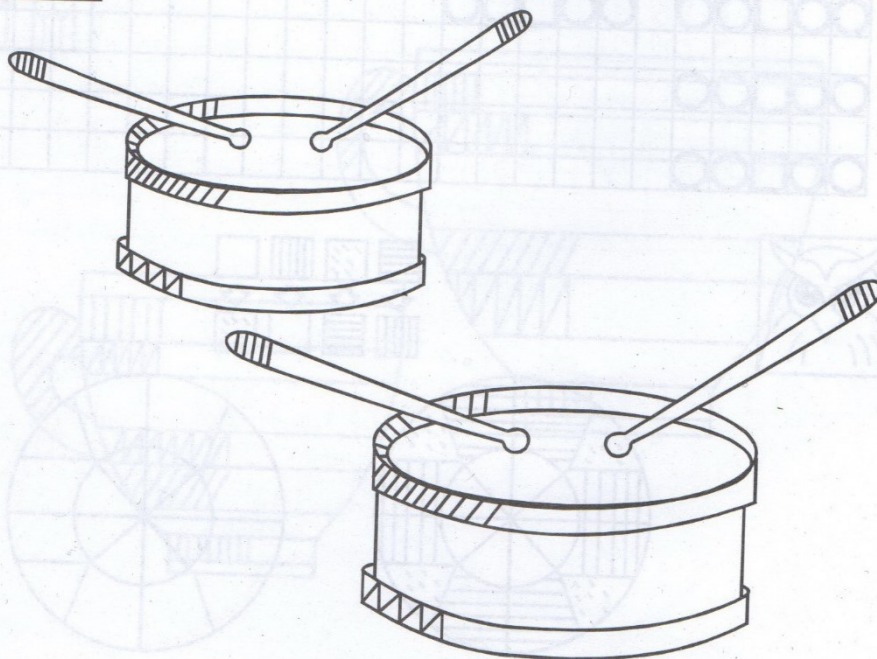
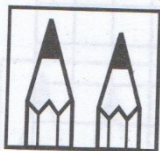

Запропонуйте дитині набори мотузок різної товщини для зав'язування.

Пальчикова гімнастика «ОСА»

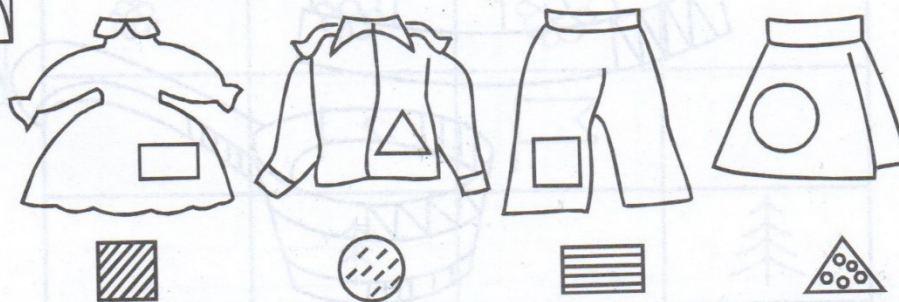
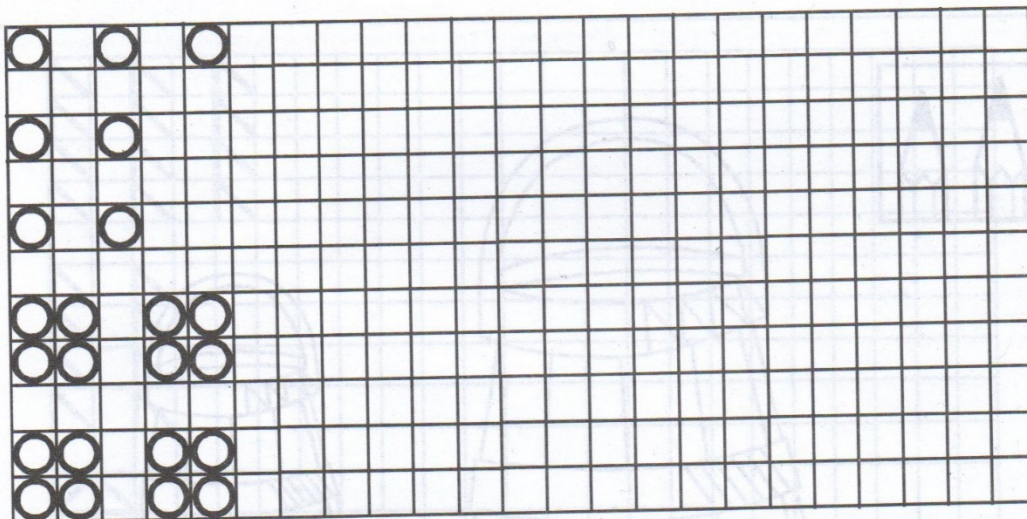
Встановити середній палець, затиснути його між вказівним і безіменним. Робити колові рухи середнім пальчиком.

Handwriting practice lines showing the cursive letter 'm' written twice on a set of three horizontal lines.

Handwriting practice lines showing a large cursive letter 'm' written on a set of three horizontal lines.

Заняття № 26

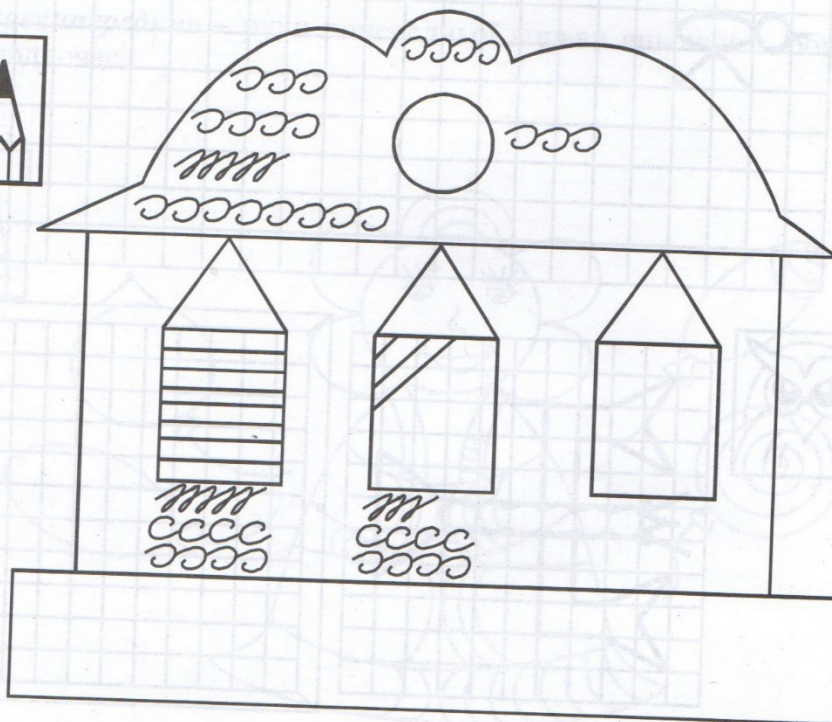
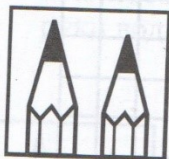

Запропонуйте дитині нанизати на нитку кольорові намистинки (10-12 шт.).

Пальчикова гімнастика

Допоможіть дитині виконати вправи за Вашою інструкцією:

1. «**Бджола**» – вказівним пальцем правої, потім лівої руки робити колові рухи.
2. «**Бджоли**» – такі самі рухи, але вже обома руками.
3. «**Човен**» – пальці обох рук стиснути, спрямувавши їх уперед.
4. «**Сонячні промінці**» – схрестивши пальці, підняти руки вгору й розвести пальці.
5. «**Пасажири в автобусі**» – схрестити пальці обох рук і повернути долоні зовнішнім боком до підлоги, великі пальці рук витягнути вгору.

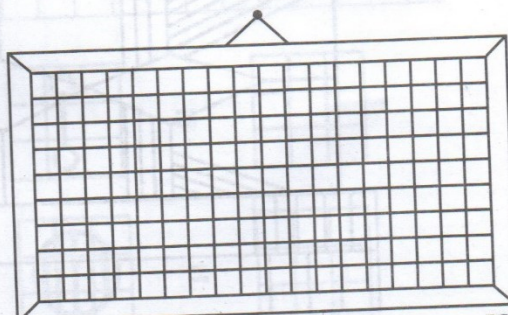
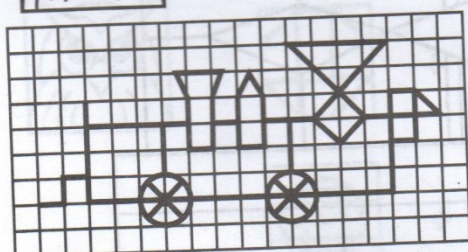
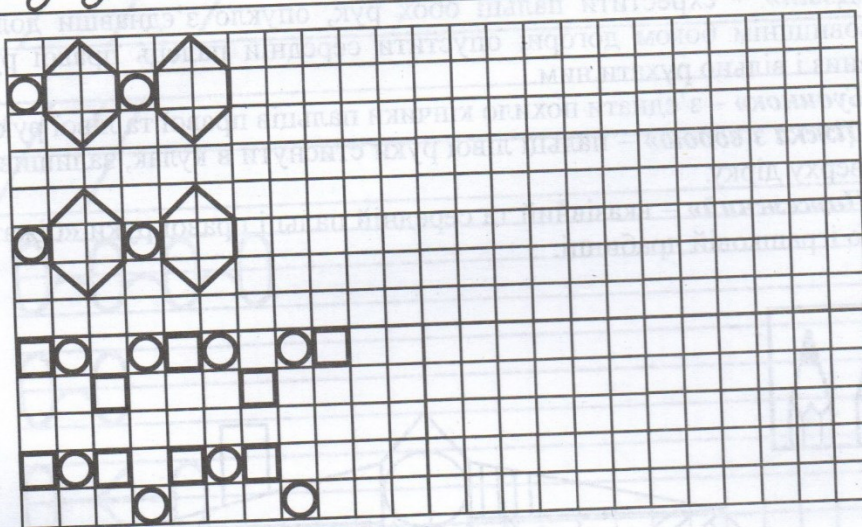

fff

fff

fff

Мороз-Рекотова Леся Вікторівна

НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ГРАМОТИ в схемах і таблицях

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 27.04.2017 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Остава». Друк - лазерний.
Ум.-друк. арк. 18,6. Обл.-вид. арк. 19,04.
Наклад 300 прим. Зам. № 209.

Видавництво та друк Ткачук О.В.
71110, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Кірова 52/49, 53
Тел. (097)918-66-41, (066) 106-29-93; e-mail: Tizdat@gmail.com
<http://izdatelstvo.at.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3377 від 29.01.2009 р.